תלמוד בבלי · אחרונים · רש״ש · סדר נזיקין

רש"ש על סנהדרין

רבי שמואל שטראשון [הרש"ש]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"ש על סנהדרין

רבי שמואל שטראשון [הרש"ש]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשש-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 7
דף ב: 8
דף ג. 8
דף ג: 9
דף ד. 9
דף ד: 10
דף ה. 10
דף ה: 10
דף ו. 10
דף ו: 11
דף ז. 11
דף ז: 11
דף ח. 11
דף ח: 12
דף ט: 12
דף י. 12
דף י: 13
דף יא. 14
דף יא: 14
דף יב. 15
דף יב: 15
דף יג. 16
דף יג: 16
דף יד. 17
דף יד: 17
דף טו. 17
דף טו: 18
דף טז: 19
דף יז. 20
דף יז: 20
דף יח. 21
דף יח: 21
דף יט. 21
דף יט: 22
דף כ. 23
דף כ: 23
דף כא. 23
דף כא: 24
דף כב. 24
דף כב: 25
דף כג. 25
דף כג: 25
דף כד. 25
דף כד: 26
דף כה. 26
דף כה: 27
דף כו. 27
דף כו: 27
דף כז. 27
דף כז: 28
דף כח. 29
דף כח: 29
דף כט. 29
דף כט: 30
דף ל. 30
דף ל: 31
דף לא. 31
דף לא: 31
דף לב. 32
דף לב: 32
דף לג. 32
דף לג: 33

דף לד. 33
דף לד: 33
דף לה. 33
דף לה: 34
דף לו. 34
דף לו: 35
דף לז. 35
דף לז: 35
דף לח. 36
דף לח: 36
דף לט. 36
דף לט: 37
דף מ. 37
דף מ: 38
דף מא. 39
דף מא: 39
דף מב. 40
דף מג. 40
דף מג: 40
דף מד. 40
דף מד: 41
דף מה. 41
דף מה: 42
דף מו. 42
דף מו: 42
דף מז. 43
דף מז: 43
דף מח. 43
דף מט. 43
דף מט: 44
דף נ: 44
דף נא. 44
דף נא: 44
דף נב. 45
דף נב: 45
דף נג. 45
דף נג: 46
דף נד. 46
דף נד: 47
דף נה. 48
דף נה: 48
דף נו. 49
דף נו: 49
דף נז. 49
דף נז: 50
דף נח. 50
דף נח: 51
דף נט. 51
דף ס. 51
דף ס: 52
דף סא. 52
דף סא: 53
דף סב. 53
דף סב: 54
דף סג. 54
דף סג: 54
דף סד. 54
דף סד: 55
דף סה. 55
דף סה: 55
דף סו. 56
דף סו: 56
דף סז. 56
דף סז: 57

דף סח. 58
דף סח: 58
דף סט. 58
דף סט: 58
דף ע. 59
דף ע: 60
דף עא. 60
דף עא: 61
דף עב. 61
דף עב: 61
דף עג. 62
דף עג: 62
דף עד. 62
דף עד: 62
דף עה. 63
דף עה: 63
דף עו. 63
דף עו: 63
דף עז. 64
דף עז: 64
דף עח. 64
דף עח: 65
דף עט: 65
דף פ. 65
דף פ: 65
דף פא. 66
דף פא: 67
דף פב. 67
דף פב: 67
דף פג. 68
דף פג: 68
דף פד. 68
דף פד: 68
דף פה. 69
דף פה: 69
דף פו. 69
דף פו: 69
דף פז. 70
דף פז: 70
דף פח. 70
דף פח: 71
דף פט. 71
דף פט: 72
דף צ. 73
דף צ: 73
דף צא. 73
דף צא: 74
דף צב. 74
דף צב: 74
דף צג. 74
דף צג: 75
דף צד. 75
דף צד: 75
דף צה. 76
דף צה: 76
דף צו. 76
דף צו: 77
דף צז. 77
דף צז: 78
דף צח. 78
דף צח: 78
דף צט. 78
דף צט: 79
דף ק. 79

דף ק: 79
דף קא. 80
דף קא: 80
דף קב. 80
דף קב: 81
דף קג. 81
דף קג: 81
דף קד. 81
דף קד: 82
דף קה. 82
דף קה: 82
דף קו. 83
דף קו: 83
דף קז. 84
דף קז: 84
דף קח. 84
דף קח: 85
דף קט. 85
דף קט: 86
דף קי. 86
דף קי: 86
דף קיא. 86
דף קיא: 87
דף קיב. 87
דף קיב: 88
דף קיג. 89
דף קיג: 89

דף ב.

גמרא הדוב והנמר והברדלס כו'. כצ"ל:

שם אין מוסיפין על העיר כו'. ופרש"י ירושלים. וכתב הרע"ב (והוא מהרמב"ם) דאין מוסיפין קדושה כו'. וק"ל מדוע לא תני כל העיירות המוקפות חומה דקדושות ג"כ לענין שילוח מצורעים (פ"א דכלים מ"ז). ולפמ"ש הרע"ב שם (והוא מהר"ש) דדוקא מוקפות חומה מימות יהב"נ. [ועי' רש"י מגילה (י' ב') ד"ה כל המצות ובשבועות ט"ז סע"א] אולי אף סנהדרי של ע"א לא מהני להרחיב החומה. אבל ק"ק גם משאר עיירות שאמק"ח דקדושות ג"כ לענין הוצאת אבנים המנוגעות מהן כמ"ש שם התוי"ט. וכמו כן קשה מהר הבית דהוא נגד מחנה לויה ומשתלחין ממנו זבים כו' ועי' תוס' שבועות (טו) ד"ה ויוצא. ואולי גם עליו אין יכולים להוסיף כי משכו שהוא ה' מאות אמה על המ"א הוא מרומז בקרא דרוחב חמשים בחמשים. שיהיה שטחו נ' פעמים כחצר המשכן כמש"כ המפרש המכונה בשם רש"י בד"ה (א' כח יט) אלא שלשונו מגומגם שם. וכש"כ שלא היו רשאין להוסיף על ההיכל כי הכל בכתב כו'. רק על המזבח שהוסיפו לדעת ר' יוסי בבית שני מקרא דרשו כדאיתא בזבחים (סב) ומה שהוסיפו על רוחב האולם לעשותו י"א אמה ובבית שלמה לא היה אלא עשרה אפרש אי"ה במדות:

שם ומנין להביא עוד שלשה כו' הטייתך לרעה ע"פ שנים. מוכח דאף בסנהדרי קטנה נגמר הדין לחובה ע"פ שנים מכריעין וכ"מ לקמן בפ' היו בודקין ובכ"מ. וק"ל מדוע לא ילכו לב"ד הגדול וישאלו וכדכתיב כי יפלא וגו' וקמת ועלית וגו' ועוד והצילו העדה כתיב. וביותר קשה להפוסקים דאין סומכין על הרוב היכא דאיכא לברורי:

רש"י ד"ה מיאונין. דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. הנו"ב במ"ת חא"ע סי' קי"ד וכן בתור"ע הבינו דר"ל כעין גט של תורה. וקהו בזה דהיכן מצינו בגט שיהא צריך ג'. ולי אפשר לומר דכוונתו על חליצה שהיא כעין מיאון שהיבם ממאן ליבמה כדכתיב מאן יבמי וגו':

רש"י ד"ה הזאב. דאמרינן בב"ק אחד שור כו'. עי' תוי"ט:

רש"י ד"ה וא"ד לא את השבט. רובו כו'. מה שהקשו הרש"ל והרש"א מהמקשה לקמן בגמרא דאמר אבל כולו לא. לק"מ דרש"י לא בא לשלול כולו אלא דפי' דה"ה רובו דהוא ככולו ברוב המקומות. ולכן מקשה שפיר מעיקר הכוונה. דזה ודאי לא ניתן להאמר שיכוין התנא לרובו דוקא ולא לכולו. אולם מפי' הרמב"ם ומחבורו ברפ"ה מהל' סנהדרין משמע דדוקא כולו. ונ"ל ראיה לפירש"י דהא אמרי' נמי ואי אתה מוציא כל העיר כולה והתם רובה ככולה כדאי' לקמן (קי"א ב) במשנה ועד שיודח רובה. ומש"כ הרש"א וה"ק

ריו"נ בהדיא עד רובו משמע דמרובו כו'. לכאורה תמוה דהא רש"י פי' בדר' יאשיה וטפי ממאה נפקא כו' אלמא שפי' דעו"ע בכלל וא"כ נוכל לומר גם בדריו"נ דעד רובו ורובו בכלל וכל שאינו כולו ממש הוא נכלל ברובו. וכן הלשון ואפילו ריו"נ ל"ק אלא רובו כו' מוכח להדיא דלא כדבריו ועי' בלח"מ:

דף ב:

רש"י ד"ה ואין ב"ד שקול. ולמ"ל הטייתך לטובה עפ"א כו'. לכאורה הא משכ"ל במוסיפין כמו דמשני ר' אבהו על הטייתך לרעה עפ"ש ונל"פ דהא דאין ב"ד שקול הוא מקרא דלנטות עשה לך ב"ד נוטה כדלקמן (ג ב). ולישנא דסוף סוף כו' דלקמן בדברי המקשה קאי על רישא דמילתא דקאמר ומנין להביא עוד כו' הטייתך לרעה עפ"ש. וראיתי להתוי"ט שגם הוא העתיק ע"ז דרשה דלנטות. ולא הרגיש על הרע"ב שפי' טעמא דלמ"ל הטייתך כו' כפירש"י. שוב התבוננתי דרש"י לשיטתו בסוגיא דלקמן דמפרש לנטות אחרי רבים עשה לך ב"ד שיהיה בו נטייה אחרי רבים. וקיצר בכאן וסמיך אדלקמיה:

רש"י ד"ה הודאות. הלואה אחר הלואה כו' גבי עדים זוממים. תיבת זוממים נראה למחוק:

דף ג.

גמרא נזק היינו חבלות. הן לשטת רש"י לקמן (סוף דף יג) דהא דאמרינן לעיל דבהודאה והלואה לא בעינן מומחין משום נע"ד היינו אפילו בא"י ונזק דקתני בהני דבעי מומחין הוא אפילו בשן ורגל דשכיחין (ובבבל עבדינן שליחותייהו) מ"מ בא"י דאיכא מומחין לא מכשרי הדיוטות וכמש"כ מהר"ם. לא א"ש כ"כ הקושיא דהא אי לא תני נזק ה"א דבנזקי שן ורגל ל"ב מומחין כמו בבבל. אך י"ל דהקושיא קאי לתירוצא דרב אחא דסמיך ליה:

רש"י ד"ה דגמירי. צ"ל דגמיר:

תד"ה נזק. לאו כו' אלא כו' ומיהו כו' אבל כו' דאין מועד בבבל. והקשה התוי"ט דאמאי שייר לאינך נזקים ותמיהני דהא כ' התוס' לעיל בד"ה שלא דנזקי שור בשור וכל הני דעבדינן שליחותייהו הויין בכלל הודאות והלואות דהיינו בכלל דיני ממונות דתני ברישא:

דף ג:

גמרא נימא בדורשין תחילות קמפלגי כו' לא דכ"ע אד"ת כו'. לכאורה מפני מה סני ליה לומר דפליגי בד"ת דהא בסוכה (ו ב) איכא לישנא דפליגי בזה ר"ש ורבנן ועי' בתוס' שם וכאן. ונ"ל משום דאיתא במכילתא פרשת משפטים בפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו דר' יאשיה אמר דראשון תחלה נאמר ואין דורשין תחלות. וא"כ אם נאמר כאן דפליגי בד"ת יקשה דר' יאשיה אדר' יאשיה ונכון בעז"ה:

שם אימר דשמעת ליה לר"י בס"ג דכתיבי קראי. התוי"ט רוצה להגיה דכתיבי בקרא ע"ש (וברש"ל משמע דכן היה לפניו הגי' ברש"י) הן לפי פירושו לא היה צריך להגהה דהכתוב שם שנה ושלש שבעים וכן בפ' משפטים כתיב ושבעים מזקני ישראל. ויתפרש ע"ד שאמרו בחולין (כב ב) לא לישתמיט קרא כו' וה"נ לא לישתמיט קרא ולכתוב שבעים ואחד חד זימנא. ולי ה"נ דכוונת הש"ס על הקרא דוישארו שני אנשים דדרשינן (לקמן יז) בקלפי נשתיירו ע"ש ואם היה ע"א לא ה"ל להשאר אלא אחד:

תד"ה ר"י. היינו משום דמשה ע"ג. הרש"א הניח דבריהם בצ"ע. ול"נ דסברת התוס' דבהא כ"ע מודו דבעינן אחד ע"ג (ועי' לקמן (טז) בתד"ה אחד וי"מ כו' ובמש"כ שם) כדאשכחן במשה רק דבזה פליגי דלרבנן גם הוא מן המנין ולכ"ד שצריך סנ"ג גם הוא היה מוכרח לישב עמהם כדאמר לקמן ואת בהדייהו ולר"י לא היה מן המנין וגם בלעדו היו דנין אפי' דבר שצריך סנ"ג. דהוא היה טרוד בשא"ד שהיה מלך ונביא עי' לקמן (טז ב) בתד"ה את תבנית. זולת לעת הצורך בעת שנתקשו באחד מן הדינים וכגון לענין פהע"ד ש"צ וכמש"כ התוס' שם וכן לעבר השנה דתניא לקמן (יא) אין מעברין אה"ש אא"כ ירצה נשיא. וכן להא דתנן בפ"ב דר"ה ראש ב"ד אומר מקודש ויליף לה בגמרא מן וידבר משה. רק דק"ק לפ"ז מאי דקאמר שם לר"י עמך משום שכינה כו' וי"ל:

דף ד.

גמרא מנין לר"ד שיצאה מב' מתים כו'. הן באהלות פ"ב מ"ו איתא ור"ד מב' מתים (וכן שם לעיל מ"ב) בלא תיבת שיצאה. ונ"ל דכלפי דאיתא בתוספתא רפ"ג הביאה הר"ש בפ"ב מ"ב דאר"י ל"נ ר"ע וחכמים על ר"ד שפירש מב' מתים שהיא טהורה עמ"נ על ר"ד שפירשה מב' רביעיות מב' מתים כו' להכי קאמר הכא שיצאה מב"מ לאשמועינן דאפי' לא יצאה רק חצי רביעית מזה וח"ר מזה ג"כ מטמאה וכרשב"י בתוס' שם דדוקא בכה"ג נחלקו ובבאה מב' רביעיות מב"מ אף חכמים מודו. וזהו שאמר ב' נפשות ושיעור אחד ר"ל דלא יצא מב' הנפשות רק שיעור א':

שם יכול בחלב אמרת י"א למקרא. פי' דחלב משתנה בסמיכות אבל חלב לא כדכתיב חלב צאן עם חלב כרים. שמעתי מפי המדקדק בעל ספר הל"מ ז"ל:
רש"י ד"ה קרנת. בחטאות כו' ובכבשה כו' ובשעירה דיחיד כו'. כצ"ל. ותימה שהקדים כבשה לשעירה שלא כסדרן בפרשה וכבר הרגיש בזה הא"ת הביאו המ"ש. וע"ש:
תד"ה ורבנן ירשיען. הגה"ה שעה"ג בשם מהר"ם משובשת:
תד"ה ורבנן נפשת. תימה כו' ל"ל תרי קראי כו'. לכאורה חד למגע וחד לאהל. והא דקאמר שם ור"ע לטעמיה הוא כפי' רש"י שם:

דף ד:

רש"י ד"ה ואל יוכיח. וכולם שמעתים ודחטאת העוף כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה דשני קרא. אותיות הקריה כו'. כצ"ל:
תד"ה לטטפת. ובירושלמי כו' וריו"ח בשם ר' ירמיה כו'. התוי"ט בפ' הנחנקין מ"ג הגיה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן:
תד"ה כדרך. לכך מפרש ר"ת איפכא כדרך שזכורך בא ליראות כו'. כצ"ל:
תד"ה דרך בישול. והאי דקרי לצלי קדר בישול כו' ש"ה דכתיב ובשל כו'. אבל מה יענו להא דכתיב בפ' ראה גבי פסח ובשלת ובד"ה (ב לה) ויבשלו הפסח ומזה ילפינן בר"פ הנודר מה"מ דצלי בכלל בישול. ומן המקראות הללו יקשה ג"כ לפי' הפר"ח בריש הל' בב"ח בגמרא זו:

דף ה.

תד"ה כגון. והא דאמר כגון אנא כו'. כצ"ל:

דף ה:

תד"ה אלא. ולכך שרי חוץ לש"פ כו'. כצ"ל:
בא"ד ומשמע התם כו'. כצ"ל:
תד"ה יפה. ונראה כו' כמו שרגילין לעשות הדין. הן אף לשמואל אין רגילין לעשות הדין בפחות מג' כדתנן ד"מ בשלשה אלא דלדידיה דאף בע"כ דיניהם דין כמש"כ התוס' לעיל ע"א ד"ה דן א"כ דל קבלתם מהכא והוה כבע"כ דגם כן דיניהם דין:

דף ו.

רש"י ד"ה סברוה. דבעו למימר כו'. כצ"ל:

תד"ה דכ"ע. אבל רבי שמעון ב"ג כו'. כצ"ל:
תד"ה מקשינן. דכתיב (זכריה ח':ט"ז) **אמת ומשפט שלום כו'**. כצ"ל:

דף ו:

גמרא וכן ביהושפט ה"א ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כו'. כצ"ל:
שם והא ר"ה תלמידיה דרב הוה. ב"ק (קטו) וש"נ:
תד"ה טחנה. להכי נקוט ואפאה כו'. עי' מש"כ בזה בב"ק בס"ד:

דף ז.

גמרא כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה כו'. כצ"ל. וכ"ה בריי"ף ורא"ש ולקמן (ח) במימרא דר"ח בר"ח ובזה א"ש הסימן:

דף ז:

גמרא שיבא מכשורא. בגליון ד"ח איתא דצ"ל שיכא והוא מהרש"ל. ותמוה ועפירש"י וכן הערוך הביאו בערך שב:
שם הוי אומרים לעץ הקיצה. במקרא כתוב אומר:
שם קרי ביה נמי שמע כו'. משום דשמוע כתיב ח"ו ועמש"כ בברכות (טו):
שם צדק את הדין ואח"כ חתכהו. הרש"א בח"א נדחק בביאורו. ול"נ דבא לומר אם בא דין לפניך אשר תמצאהו מפורש אולם יש לך קושיא או סתירה עליו ממק"א אל תאמר אפסקהו כמו שהוא ואח"כ אראה ליישב הקושיא או הסתירה ע"ד שאמרו בעירובין (סז ב) בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא. אלא צדקהו ר"ל תרצהו תחלה מהקושיות והסתירות ואח"כ תפסקהו:

דף ח.

גמרא כדתניא ראויה היתה פרשת נחלות כו'. כצ"ל כדלקמן גבי מקושש וכ"ה בב"ב:
שם אתה והזקנים שבדור עמך. כצ"ל וכ"ה בריי"ף ורא"ש וכן העתיק רש"י בפיה"ת:
רש"י ד"ה משה א"ל. ובמקרא דכי אתה תביא כו' נשבעתי להם וגו'. כצ"ל:
תד"ה מוציא ש"ר. ואתי להוציא לעז כו' לפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהן. והרמב"ם בפי' הוסיף לומר או שהן פסולים. וכ"ע התוי"ט ל"י מ"ק דהא עדיין הם יושבים ודנין עם אלו. אולי דעת התוי"ט שגם בדייניין נמצא אחד מהם קרוב או פסול דינם בטל. אולם

ד"ז תלוי באשלי רברבי ועי' תומים סי' מו ס"ק כח שהוכיח דעת הרי"ף ששאר הדיינים לא נפסלו. וא"כ י"ל שגם הרמב"ם הולך בזה בשיטת רבו הרי"ף:

בסד"ה ואין לדמות ליוסיפו הדיינין לקמן כו'. וכתב התוי"ט דשם אמת הוא שא' אמר א"י. אבל מה יענה להא דתנן לקמן (מ א) י"ב מחייבין וי"א מזכין דיוסיפו הדיינין. וי"ל דהתם ג"כ אמת הוא שלא היו יכולין להכריע גם אחד מהם לדעתם כדאי' שם בגמרא בסוה"פ כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין:

דף ח:

גמרא והאי תנא הוא כו'. עי' פירש"י וק"ל דהכי הל"ל וקמיפלגי בפלוגתא דר"י ורבנן כלישני דאינך דלקמן:

רש"י ד"ה והזימום. ואפי' להפסידה כתובתה לא מהימן כו'. כצ"ל:

תד"ה בעדה. אבל לענין כ"ג דדרשינן מהאי קרא אין סברא כו'. כצ"ל:

דף ט:

גמרא והתורה אמרה אל תשת רשע עד. עפרש"י. ועמש"כ במ"ר נשא פ"ו אות ח' בהערה:

רש"י ד"ה ומשלמין ממון. מאה כסף כו'. לכאורה גם טוה"נ כתובה צריכין לשלם לו. והתוס' בכתובות ר"ד ל"א פי' רק לענין הכתובה וצ"ע:

תד"ה ואין. דאם היה כהן נשוי אחותו. ר"ל של העד:

דף י.

גמרא א"ק ונקלה אחיך לעיניך כי מחית אגבא דחיי מחית. ופירש"י בשעה שלוקה יהא אחיך שיכה את החי. משמע דלאחר מיתה לא נקרא תו אח. וכן במכות (ה ב) במשנה כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים עי' פירש"י שם. ותימה דביבמות (נ"ה ב) אמרי' דלאחר מיתה נמי איקרי שארו ופירש"י מדכתיב כי אם לשארו גבי טומאה (וכ"ה לפי האמת כמש"כ התוס' בב"ב (קי"ד ב) ד"ה מה ודלא כמש"כ ביבמות שם כמו שתמהתי עליהם בחדושי שם) והרי שם כתיב ג"כ אח. ולולי פירש"י הייתי מפרש כאן דיליף מן ונקלה דלאחר מיתה לאו בר קלון הוא כדאיתא בב"ק (פ"ו ב) והא מית ליה ול"ל כיסופא. ונ"ל ליישב דאח מחמת קורבה שהוא בן אביו או בן אמו ודאי נקרא אח אף לאחר מיתה. אבל אחיך דהכא הוא מפני שאחיו הוא במצות כדאיתא שם (פ"ח) וכיון דמת דנעשה חפשי מה"מ שוב איננו אח:

רש"י ד"ה משום. דב"ד הצדיקו כו' והיה אם בן הכות הרשע. כצ"ל:

רש"י ד"ה ונקלה. כי מחי אידך פלגא כו'. כצ"ל:

דף י:

גמרא רנ"א קידוש אחר עיבור כו'. נ"ל להגיה רנב"י מדמזכירו אחר אביי ורבא:
שם תניא כיצד ארשב"ג בג' מתחילין כו'. עד סיומא. בפשוטא נראה דהב' שמוסיפין בסוף לתשלום ז' אינם לסיועת המו"מ אם צריכה לעבר (דזה כבר נגמר בהחמשה כיון דג' אמרו דצריכה הולכין אחר הרוב) רק בכדי שיוגמר העבור במושב ז' לטעמים דלקמן וכ"מ מפירש"י. אולם דעת הרמב"ם בפי' ובחבורו פ"ד מהל' קה"ח ה"י נראה דאחר הוספת הב' האחרונים נו"נ עוד הפעם וכ"נ מפירש"י בשבת (יא) ד"ה עיבור שנה. וכבר כתבתי זאת בהגהותי למ"ר ויקרא פכ"ט. ונראה דאף לדעת הרמב"ם ה"ה אם בתחלה הסכימו כל הג' שנצרך לישב מוסיפין עוד ב' שיהיה המו"מ בה' וכן אף אם הסכימו כל הה' שצריכה להתעבר מוסיפין עוד ב' שיהיה הגמר בז'. ותמה אנכי על המפרש להל' קה"ח ואחריו נמשך התוי"ט שנראה דעתו שאם הסכימו כולם אין מהצורך להוסיף. ומה שמדמה שם עיבור השנה לד"נ. נ"ל ראיה מה דפסק הרמב"ם שם דמתחילין בה מן הצד כד"נ. ומפרשיו לא חשפו מקורו. והוא מהירושלמי בפ"ב דר"ה ה"ה ובפרקין ה"ב. וטעמא נ"ל דנ"מ בה לד"נ להעשות בני עונשין בני יג"ש ובנות יב"ש. וגם להעשות בן תשע ובת ג' שתהא ביאתן ביאה להענש אחרים ע"י. ומש"כ התוי"ט בסה"ד להשלים המכוון כו' להיות כו' והאסיף בזמנן. משמע דמעברין ג"כ בשביל האסיף שיהא בזמן החג כדכתיב וחג האסיף. אך ל"מ זה בגמרתינו רק אם תקופת תמוז נמשכת כו' וכמש"כ בדבור הקודם [אח"ז מצאתי בת"כ פרשת אמור באספכם את תבואת הארץ עבר אה"ש שתעשה החג באסיפת הפירות. הביאו רש"י בנימוקיו בשינוי לשון קצת ומפירוש הרמב"ן שם משמע דזהו על פירות האילן דלקמן (י"א ב') ודלא כפירש"י ותוס' שם והרמב"ם בפ"ד מהל' קה"ח ס"ג מפרש שלא צמחו פירות האילן שדרכן לצמח בזמן הפסח ובאמת יש לתמוה על הת"כ איך יכולין ב"ד לידע קודם ניסן מה יהיה בשלהי קייטא באסיפת הפירות וביותר כשרואין שהאביב הוא בזמנו ועי' תוס' שם בד"ה או דלמא] :
שם תני רב יוסף הני כו'. כצ"ל:

דף יא.

גמרא מעשה בר"ג כו' עמד שמואל הקטן כו'. ובברכות (כ"ח ב) הסדיר כו' לפני ר"ג כו' א"ל ר"ג כו' עמד שמואל הקטן כו' וע"כ הוא ר"ג הזקן דהרי לקמן איתא דאמר שמואל הקטן בשעת מיתתו שמעון כו' לחרבא והוא רשב"ג הנהרג אביו של ר"ג דיבנה. וע"כ לא נתמנה בנו בחייו. ובפ"ב דפאה מ"ו מעשה כו' לפני ר"ג ועלו ללשכת הגזית וע"כ ג"כ המכוון על ר"ג הזקן דבימי ר"ג דיבנה מי הוו ב"ד בלה"ג. והתוס' בנדה (ו ב) כתבו דאין רגילות להזכיר ר"ג סתם אלא ר"ג הזקן:

שם א"ל ח"ו לא תהא כזאת בישראל. כצ"ל:

שם מיתיבי כמה עה"ש כו' רשבג"א חדש. ק"ל מאי קושיא דילמא משום דלא עביד כשמעתיה מפני שרבים חלקו עליו כדאיתא בירושלמי ברכות הבאתיו בחדושי לשו"ע או"ח סי' תע"ב

רש"י ד"ה ח"ו. שאוכל השום בבואי כו'. כצ"ל:

תד"ה מפני. משום כו' אפי' אשנים מהם אין מעברין אלא שעושים אותן כו'. כצ"ל:

תד"ה ומפני. כדתנן פ"ק דתענית כו'. כצ"ל:

דף יא:

רש"י ד"ה דזמן ביעורא. שנה שלישית או ששית כו' ראשונה ושניה חייב כו'. וכ"כ ביבמות (עג). ואינו מדויק דבפ"ה דמע"ש מ"ו תנן דזמן הביעור בעה"פ של רביעית ושל שביעית ע"ש ובתוס' יבמות שם. וכן לשונו בפיה"ת אינו מכוון בזה:

רש"י ד"ה ועל פירות האילן. ואם לא יביאם כו' צריך לטרוח כו'. ובתד"ה או מבואר דזה הוי מדאורייתא:

רש"י ד"ה ובזמן שאביב אחד. אבל כשאביב ראוי ליקצר כו'. פי' דלבד שמאריכין עליהם איסור אכילה מן החדש. אלא דגם לקצור אסור כדכתיב ראשית קצירכם וכדאיתא במנחות:

רש"י ד"ה איבעיא להו. לפיכך כשהיא צריכה לעבר עפה"א כו'. הא דלא פי' על האביב הוא משום דבזה גם לת"ק היו שמחין. אבל נוכל לפרש דהכוונה כאן אם יש סעד מן הגדיים כו' דגם על א' מהשלשה מעברין כדלעיל. אלא דלא נזכר זה בברייתא זו:

דף יב.

רש"י ד"ה ששנת בצורת. בקראי מ"ל. נ"ל דבא ליישב בזה קושיית הרש"א בתד"ה ומפני מה ע"ש:

רש"י ד"ה ולא במ"ש. ומאריכין כו'. כצ"ל:

תד"ה לא משנה. ואע"ג דלא מגלין מ"מ אין מחשבין כו'. והא דמסקינן לעיל חשובי מיחשבי וכו' היינו דוקא מפני הדחק כדפירש"י לקמן בסמוך:

תד"ה ולא. ולפ"ז לא יתכן כו'. מה שהקשה המהרש"א לפמש"כ בדבור הקודם לק"מ. אך ק"ק דבלאו הא דר"ש לא יתכן פירושם דיהיה ג"ש זא"ז זו ואצ"ל זו וי"ל בדוחק:

תד"ה חוששין. דתנן במסכת אהלות פ"ב מ"ג. כצ"ל:

תד"ה שעיבר. דע"ז מטמא בפר"ע כמת. ע"ש (פג ב) דלא איתקש למת אלא לקולא דלא מטמא בפחות מכזית:

בא"ד ותימה שהרי בט"ו יום היו כו'. כ"נ דצ"ל ור"ל בט"ו יום שמכ"ט באדר שזהו הזמן המאוחר אשר בו יכולין לעבר כדשמואל לקמן עד י"ד בניסן:

דף יב:

גמרא שהשיא א"י לעשות פסח שני. ק"ק לפ"ז מאי דכתיב שם וישחטו הפסח בי"ד לחדש השני וגו' ויעשו בני ישראל כו' את חג המצות שבעת ימים. הלא פסח שני אינו אלא לילה אחת:

שם אלא חסורי מיחסרא כו'. עיין בש"א תשובה ל"ח פירוש נכון בסוגיא זו:

שם עיברוה מאי אמר עולא א"מ אה"ח. עפירש"י. ולכאורה סותר למה שפי' לעיל (י ב) בד"ה חישוב דעיבור. וגם ומקודש שבדברי ר"נ הוא אך למותר. ולעד"נ דקידוש נקרא אם מקדשין ביום ל' כמבואר בר"ה (כ) א"ר כו' כאן לקדשו ע"ש פירש"י ובכל הסוגיא (ונ"ל משום דקי"ל כראב"צ דאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שם כ"ד ונכון בעז"ה) ולפ"ז יהיה המכוון כאן דאם עברו אה"ח ביום ל' אין מקדשין אותו לעשותו ר"ח אדר הב' דא"כ היה ראוי לעשותו ג"כ ר"ח ניסן אם לא עברוה וקרינן ביה זה ניסן ואין אחר ניסן אבל אם יעברו אה"ח ולא יקבעו ר"ח אדר הב' עד מחרתו לא נראה כ"כ יום אתמול לעשותו ר"ח ניסן וכ"נ שפירש הרמב"ם בחבורו. רק מה שפסק שם דאף לכתחלה מקדשין צריך עיון דהא גם ר"נ לא פי' אלא בדיעבד. ודע שנראה להגיה אמר רבה בטל העבור תחת רבא:

דף יג.

רש"י ד"ה חג האסיף. ולמיעבריה לאלול כו' לא אפשר כו'. ל"ד אלול דה"ה חדש אחר וכדכ' לקמן בדבור זה הלכך כו' אי דחית ליה כו' בין ע"י עיבור חדש אחר. דהא אמ"ע אחר אדר ואיכא חדשים טובא עד אלול:

בא"ד דהא מעיקרא מסדרינן לירחי כי היכי כו'. כ"נ דצ"ל וכדלקמן בדבריו:

בא"ד ובמס' סוכה נמי כו' לא מיקלע בשבת כו'. כצ"ל ותיבת אלול נ"ל למחוק ע"ש ובפירש"י ותוס':

תד"ה ור"י. ודוקא לאחרים דקיימי בתקופת ניסן כו'. כצ"ל:

בא"ד דאשכחנא כ"ת דלא חיישי' לאד"ו. כצ"ל:

דף יג:

גמרא א"ב יום תקופה מתחיל כו'. עפירש"י. ולעד"נ דהא איתא בעירובין (נו) דתקופת תשרי אינה נופלת לעולם בתחלת הלילה. וא"כ ע"כ הא דקאמרי הני תנאי ט"ז לאו דוקא אלא גם עוד שעות. ולכן נוכל לומר ג"כ דל"ד שלמים אלא אפילו לא נחסר רק שעות מיום ט"ז. ובזה פליגי דחד כוונתו שעות יותר על ט"ז ואידך כוונתו על שעות בתוך ט"ז (וכן בפ"ב דערלה מ"ב וג' מפרשי הרע"ב והתוי"ט דלמאה ולמאתים דאיתא שם לאו מצומצמין אלא פחות ע"ש) ולעיל דפריך אי קסברי יום תקופה גומר כו' אכתי לא נחית לזה וכצ"ל גם לפירש"י:

רש"י ד"ה איכא בינייהו. דבור זה שייך לע"א

רש"י ד"ה תנא. ויום תקופה מתחיל. וצ"ל דאם היה חסר י"ד יום ועוד שעות הוה בכלל י"ד ואין מעברין. וק"ל דא"כ איכא לאוקמי בתקופת תשרי ואם היה חסר י"ד ועוד שעות אין מעברין אבל אם היה חסר ט"ו יום שלמים. (והוא ע"כ עם עוד שעות דא"נ לעולם בתחילת הלילה כמש"כ לעיל) מעברין דיום תקופה גומר. ע"כ נלע"ד דלפי מאי דמוקי לה דמלמעלה למטה קחשיב ועד י"ד מעברין ע"כ משמע דאם היה חסר י"ד ועוד שעות מעברין דיום תקופה גומר. אבל זה ודאי אם נופלת התקופה בתחילת ליל ט"ו מעברין לאדר דכיון דהיא בתחילת הלילה לכ"ע יום תקופה מתחיל. ובזה קושיא הא' של התוס' לק"מ:

גמרא אריו"ח מיסמך סבי. עי' בתוי"ט שכתב ואפשר לדחות ראיית הרמב"ם דאליהו הנביא יכול לסמוך ע"ש. אך מה יענה להא דאיתא בעירובין (מג ב) לב"ד הגדול אתא ע"ש הרי דאיתא לב"ד הגדול טרם ביאתו:

רש"י ד"ה במקום ע"א קאי. עי' לקמן (טז ב) בפי' ד"ה דאוקי:

דף יד.

גמרא ר' חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד כו'. הרש"א בח"א הגיה דצ"ל רב בתרוייהו:
רש"י ד"ה וקיים. שמקברת את בעלה. פסחים (פז ב) ושם:
תד"ה ועריפת. זקני אותה העיר מביאין כו'. כצ"ל:
תד"ה ור"ש. מן הצאן להוציא את הנוגח כו' אמר ר"ע בת כו'. כצ"ל:

דף יד:

תד"ה מתניתין. דבעינן מלך ונביא או"ת כו'. כצ"ל:
גמ' ת"ר איזהו מע"ש שא"ד ידועים כו'. לכאורה יפלא מדוע לא הביא הש"ס מהמשנה דפ"ד דמע"ש מ"ב דשמה איתא ג"כ ככל האמור בברייתא זו. ולפי מש"כ התד"ה נ"ר י"ל דלהכי מביא הברייתא דמינה מוכח ג"כ דדוקא במע"ש יש חילוק בין דמיו ידועין לא"י וכמשמעות מתניתין. ובפ"ה שם מ"ד מוכח ג"כ דבנ"ר לעולם בעינן ג' ע"ש בר"ש וכ' ג"כ טעם אחר נאות:
שם אפילו אחד מהם בעלים. נ"ל דדוקא היכא דאיכא ג' אבל בדמיו ידועין דסגי בחד אין בעליו כשרים לו ובזה אתא לי שפיר לישנא דמתניתין שם בפ"ד יפדה ע"פ עד אחד:

דף טו.

גמרא ר' אבהו אמר באומר ערכי עלי בא כהן לגבות ממנו מטלטלין כו'. ק"ל מאי איריא ערכין אפילו דמי נמי. בשלמא לאוקימתא קמייתא י"ל דאתי לאשמועינן אגב אורחיה כר"מ דאין אדם מ"ד לבטלה. ולהשניה נמי י"ל דאשמעינן דאע"ג דערך הוא דבר קצוב לפי השנים מ"מ כשאמר הרי אלו לערכי דעתו לאתפוסי כל דמי שויין אף אם המה הרבה יותר מדמי ערכו הקצוב. דל"ד להא דמ"ג פ"ב דשקלים ע"ש דהתם כתיב העשיר לא ירבה אבל הכא כמה דבעי מנדב לבהד"ב וכש"כ בדמי עלי דאינו קצוב. אבל לאוקימתא זו קשה. ואולי בדמי עלי כיון דצריך עשרה למשיימיה לא פסיקא ליה למתני בשלשה. אולם קשה דמ"ל נמי באומר הרי עלי מנה לבדה"ב וכדאמרי' בב"ק (ס"ד ו) וכן מ"ל בנהנה מן ההקדש דמשלם קרן וחומש ועמש"ש בב"ק שם. ולזה יש לומר דמועל אינו משלם בקרקע דהתשלומין הוא כמו פדיית ההקדש שנהנה ממנו (עמש"כ בס"ד ברפ"ו דתרומות) ואין הקדש נפדה בקרקע. או מדכתיב גבה ונתן אותו לכהן וכמו שפי'

הרע"ב בפי"ח דשבת על הא דהקדש א"נ בקרקע משום דכתיב ונתן אה"ע כו' דבר הניתן מיד ליד והוא מפי' הרמב"ם אך התוי"ט קיהה בדרשה זו ועי' ג"כ מש"כ שמה בס"ד. והעיקר נ"ל דמתניתין תרתי תני הערכין ר"ל עני שהעריך שנידון בהשג יד בג' דצריך ג' לאמוד ערך השגת ידו דבו כתיבי הג' כהנים. והמטלטלין זהו דין שני אף בעשיר דאם בא לגבות ממנו מטלטלין ג"כ בג'. וה"ה בדמי ובהרי עלי מנה כו' אלא משום דאיירי בערכין נקטיה. וזה ילפינן מג' כהנים דכתיבי גבי פדיון בהמה דמה לי עיולי כו'. וכן הא דאמר קרקעות בעשרה דמשמע דזהו פי' והקרקעות תשעה וכהן דמתניתין ה"ה אם בא לפדותן מן ההקדש דעיקר כהנים כתיבי בזה. ודברי התוי"ט בכאן מגומגמין:

שם בשלמא לר"י היינו דכתיב כהן. לשון הרע"ב דבערכין כהן כתיב כערכך הכהן. ל"ד בתרתי חדא דזה כתיב בפדיון בהמה. שנית דה"ל למינקט כהן קמא הכתוב שם וגם התוי"ט ל"ד בזה ע"ש. גם מש"כ דל"ד בערכין אלא ה"ה בהקדשות כו' אינו מוכרח די"ל דדוקא בערכין (וכמש"כ לעיל פי' הערכין דמתניתין) משום דכהן קמא דאתא לגופא בהו כתיב אבל אינך אדרבה אתו לרבות אפי' ישראל כדלקמן:

שם אלא לרבנן כהן ל"ל. ר"ל דילמה כהן קמא דאתא לגופיה כתבי' בערכין ומאי חזית דעקרית ליה מגופיה ושדיתיה אקרקעות:

רש"י ד"ה ואדם כי"ב. מה שנדפס בגליון בשם רש"ל להגיה לשומן הוא שבוש וברש"ל ט"ס:

תד"ה אם. וי"ל כו' קרא דאיש אשר יתן כו'. כצ"ל:

דף טו:

תד"ה אימא. באפי נפשיה ואיש אשר יתן כו'. כצ"ל:

בא"ד וי"ל כו' אבל הכא כו' ולא שור לבעלים. ק"ל מב"ק (מג) דדריש ר"ל כסף כו' והשור יסקל כ"ז שהשור בסקילה הבעלים משלמין כו'. וגם ריו"ח ל"פ עליו אלא מפני ריבוי דאם עבד ע"ש. ועמש"כ בפסחים (מג ב) בתד"ה סד"א:

בא"ד וי"ל כו' אבל יומת משמע בב"ד. ק"ל מלקמן ס"פ הנשרפין דדן רי"ש יומת מן ימות דהוה בידי שמים ע"ש:

גמרא א"ב נחש. הרמב"ם פסק כר"ע והראב"ד השיגו. וישוב הכ"מ לכאורה תמוה דהא בכ"מ פסקינן כת"ק אפי' אם שנים חולקין עליו. ומהם ביבמות (נו ב) במשנה דפליגי ר"א ור"ש את"ק ופסק הרמב"ם כת"ק. אבל בב"ב (פג) פריך וכר"י מי לא תנן ר"מ ורש"א כו' אע"ג דת"ק פליג עלייהו. ואולי משום דר"י אמר שם מעשה לסייע לת"ק איכא למימר

דכולה ר"י היא. וגם ראב"צ דמייתא הגמרא שם לקמן ס"ל כר"מ ור"ש וא"כ ה"ל תלתא. וביבמות (פ ב) אלא הא דעבד רבא תוספאה כו' כמאן כרבי כו' כיון דאיכא רשב"ג כו' כרבים עביד ואע"ג דת"ק פליג וע"ש בק"נ אות י"ט. והלח"מ מסייעו להרמב"ם מהא דב"ק שהביא רש"י. ואף דע"כ צריך לחלק בין נידון דהכא לדהתם כמש"כ התוס' מ"מ חזינן מהתם דהוא חלוק מהשאר. ולפ"ז יש לסייעו ג"כ מהא דשבת (קכא ב) חמשה נהרגין בשבת כו' ונחש שבא"י ופסקה הרמב"ם אפילו לר"י דמשאצ"ל חייבין עליה ועי' מ"א סי' שי"ו ס"ק כ"ג ואם דהכא מיירי בתרבות מ"מ סעד יש כנ"ל:

דף טז:

גמרא שופטים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שופטים בכל שעריך. כצ"ל וכן בשוטרים:
שם דא"ק והוצאת גו' האשה ההיא וגו' איש ואשה וגו'. כצ"ל:
תד"ה ואחרי. וק"ק דבד"ה בתחלת מלכותו כו'. כצ"ל:
בא"ד ואיך יתכן שהיה אביו כו'. כצ"ל:
תד"ה את תבנית. הא גבי סנהדרין לשבטים אמרינן כו'. כצ"ל:
תד"ה אחד. וי"מ דאחד כו' הוא הנשיא כו'. עמש"כ לעיל (ג ב) בדבריהם. ונ"ל לומר לפ"ז דלרבנן ג"כ היה הנשיא לבד הע"א ותחת משה עשו לדורות שנים נשיא ואב"ד. השני היה יושב עמהם יחד לכ"ד הנצרך להעשות ע"פ סנה"ג כי הוא היה למנין הע"א. והראשון היה רק לענינים מיוחדים אשר בארתים שם (ואולי הוחלה זאת בימי יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן שהם הראשונים מהזוגות והקודמים להם אנטיגנוס ושמעון הצדיק לא נמצא להם זוגות) ואתיא הא דהוריות לכ"ע. ובזה א"ש מעשה דתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים (מגילה ט) דפשוט דהם הסנה"ג כי מהם תצא תורה ואתא כרבנן. וכן הא דבפ"א דזבחים מ"ג ובפ"ג דידים מ"ה מפי שבעים ושנים זקן. אך שם י"ל לפי שהיה ביום שהושיבו את ראב"ע לנשיא. ור"ג היה ג"כ שם בהועד כדאיתא בברכות (כח) אולם גם מהרמב"ם ברישׁ ה"ס מוכח להדיא דלא היה רק ע"א עם הנשיא והב"ד:
בא"ד כדאמרינן גבי זקן ממרא הוא ומופלא שבב"ד. למיעוט בקיאותי לא מצאתיו בש"ס זולת בתוספתא דמכילתין רפ"ז איתא הוא והמופלא שבהם כו' אבל לא לענין ז"מ ע"ש:
תד"ה אחת ולא ג'. אין להקשות דלישתוק מאחת כו'. עי' רש"א. ולענ"ד נ' דע"כ ל"א תפסת מרובה ל"ת אלא אם תרצה לתפוס דוקא המרובה ולא המיעוט אבל הכא הא לא באת למעט שנים אלא לעשות שנים וגם יותר וכמו דדרשינן זקני שנים הכי יותר פסול. או ערבי נחל שתים והסכמת הפוסקים דאפילו טובא נמי וכדומה הרבה:

דף יז.

גמרא עמך ואת בהדייהו. והא דאמרי' לעיל דמשה במקום ע"א קאי (וא"כ ליבעי ע' וע"א) דז"א אלא כשהוא לבדו (תוי"ט) ונ"ל להטעים ע"פ הא דאיתא באבות פ"ד מ"ח ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה וכדפי' הרע"ב ע"ש:

רש"י ד"ה מי שעלה. עלה בידם חלק. כצ"ל:

רש"י ד"ה ואי אמר טעמא. נ"ל דהוה ק"ל שינוי לשון הש"ס דמעיקרא קאמר ואי אמר מילתא והשתא קאמר טעמא. לכן פי' דר"ל דאע"ג דאמר עתה טעמא על מה שאמר תחילה א"י ועכשיו אומר דעה החלטית לזכות או לחובה דוקא לפי' התוס' לקמן (לג ב) וכן הרמב"ם בפ"ט מה"ס אפ"ה לא מקבלינן מיניה. והרש"א נראה שלא הבין כן:

תד"ה שיודע. הוו בכלל או בנבלת חיה. עמש"כ בס"ד בעירובין (יג ב) בדבריהם:

בא"ד () דבהדיא כו' בתו"כ כו' מק"ו דבהמה שא"מ במגע בכעדשה כו' ת"ק אותם כו'. חפשתי שם ולא מצאתי לא הק"ו ולא המיעוט רק בפרשת שמיני בסופה בפסוק וכי ימות מה"ב אשר היא כו' דריש היא מטמא במשא ואין השרץ מטמא במשא הלא דין הוא מה בהמה שלא עשה דמה כבשרה כו' כאשר הביאו בעצמם בעירובין מתו"כ. והרש"א שכתב שם וה"ה דהמ"ל ק"ו מבהמה שא"מ במגע כעדשה לא זכר מדברי התוס' שלפנינו. ודע דמש"כ הרש"א כאן דנחש מטמא במגע בכזית הוא לפלא בעיני. ומש"כ התוס' על פיר"ת דלא אשכחן אותה דרשה בתו"כ נ"ל דכוונת ר"ת על הא דבתר האי קרא דכל הולך על גחון דפי' התו"כ דזה נחש כתיב ולא תטמאו בהם דדרשו בתו"כ שם דזה הויא הודעה דאין מקבלין טומאה מהם ומזה נמי משמע קצת דאף במגע בכזית א"מ ודלא כרש"א הנ"ל:

דף יז:

גמרא כל עיר שאין בה שנים לדבר כו'. גי' הרמב"ם בפ"א מה"ס ה"ה שאין בה שנים א' לדבר וא' לשמוע כו' וכן היה גי' התוס' במנחות (סה) בד"ה ויודעים ודלא כהגהת הצ"ק שם:

שם מחכו עלה במערבא ר' אלעזר. כצ"ל בל"י וכן באיפוך:

שם ושני עדים וב' זוממין וב' זוממי זוממין כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה רב נחמן. שמעון התימני. ובתוי"ט פ"ב דמע"ש מ"ט כ' שמעון בן ננס ומשמע שכן היה לפניו הגי' ברש"י והסה"ד פוסח בזה על שתי הסעפים:

רש"י ד"ה והא שלחו. מוציא מכלל רבינו. כצ"ל:

דף יח.

רש"י ד"ה מאתים. עי' כה"ד. הן לפמש"כ בס"ד לקמן (מ') הלא יצטרך להוסיף לר"י מ"ח ולרבנן מ"ט. ונראה דהא הנוספים הם מהג' שורות רק דכאשר יתוספו על הסנהדרין אז לא ישארו בהמון קריה כנגד שרי עשרות ע"כ צריך שיהיה בעיר עוד אנשים למלאות חסרונם. אך כנגד א' מהנוספים יהיה אותו שאמר א"י דכיון דתו לא שמעינן ליה והוה כמאן דליתיה הרי הוא כאחד העם או כאחד מן השורות אשר גם המה נכנסין במספר העם שכנגד שרי עשרות. ובמש"כ תבין שאין מקום למה שנתפלא התוי"ט בסד"ה מוסיפין. ועי' ברמב"ם בפרק ח ובפ"ט מה"ס ובנו"כ:

דף יח:

גמרא אר"י מעיד למלך והתנן לא דן כו'. הן רש"י פי' דהקושיא היא מולא דנין אותו וכ"נ שפי' התוס'. והתוי"ט ל"ד שהבין דהקושיא היא מולא מעידין אותו. די"ל דהיינו לחובתו וכדמשמע לישנא דאותו ורי"א למלך דר"ל לזכותו:

רש"י ד"ה אם בכיר. חטין שנזרעו בראש החדש. עי' ב"מ (קו ב) וברש"י שם ד"ה בחרפי דמוכח שם דזריעת החטים אינה נמשכת כלל בר"ח אדר. וכן בר"ה (טז) בד"ה כי חזי כ' שהחטה נזרעת במרחשוון. לכן נ"ל להגיה פה בראש החורף:

דף יט.

גמרא אלא ה"ק כו' מקדושתו לא יצא כו' ור"י אגב מררי כו'. משמע דר"י נמי דריש מקדושתו וקרא דומן המקדש ל"י דנסיב במתניתין קאי לתרווייהו ונ"ל משום דמשמע דולא יחלל דכתיב בתריה הוא טעם וביאור להקודם. ולא כן פירש"י במשנה (ועליו נוכל לומר דפי' לפי הס"ד כדרכו) והרע"ב אחריו:

שם וש"מ אבלים עומדים וכה"ע עוברין. וכן המשנה אומרת דרך כה"ע עוברין והרע"ב ל"ד במש"כ ועומדין בשורה לנחם. וסיום דבריו הוא כהוגן. אך במשנה דברכות פ"ג איתא ג"כ העומדים בשורה כו':

שם אין שורה פחותה מעשרה בנ"א. פירוש לנידן זה כי בעלמא מצינו שורה בשלשה כמו בביצה (יד ב') ביומא (פז א):

רש"י ד"ה משום מעשה. בואי וארא ליך. כצ"ל:

גמרא אבל מלכי ב"ד דן ודנין אותו. וכה"ע. ומשמע משום דהם יצייתו לעמוד כשיעידו בם. ובתוי"ט יש כאן ט"ס ולכן רבים מתקשים בו. ונראה לסרס התיבות וכצ"ל וא"ת כו'

ואף במלכי ב"ד וא"כ ה"נ לא יהיו נדונין מה"ט (ר"ל משום דיהיה נצרך לעמוד כנ"ל) וקשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים (ומה"ט יפסלו ג"כ לדון) וי"ל כו' דשאני ד"נ דחמירי דלכן אין בזיון להם כשיעמדו:

תד"ה ינאי. וי"ל משום דעשה דכבוד תורה עדיף כו'. ונ"ל ראיה מהוריות (יג) חכם כו':

דף יט:

גמרא כתיב ויקח המלך כו' את ארמוני כו'. כצ"ל ברי"ש:

שם ואשתו היהודיה כו'. כצ"ל וכן ברש"י:

רש"י ד"ה ולא חולצין. מפני שאסורה לינשא. לכאורה ה"נ דמצות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להנשא. אלא שהיא מצוה מטעם הכמוס מאתנו אף אם אינה רוצה להנשא לעולם. ובתשובת חכ"צ סי' א' משמע דדעתו ג"כ דאם אינה רוצה אין כאן מצוה וצ"ע בד"ז [ועמש"כ ביבמות (לט ב) בס"ד] . ואולי י"ל דכוונת רש"י דקרא לא מיירי אלא באותן שהן מותרות להנשא משום דכתיב ל"ת אה"מ החוצה כו' דמשמע דזולת זה שזקוקה ליבום היתה מותרת לחוץ עי' פסחים (ר"ד לו) מי שאיסורו משום ב"ת חמץ בלבד כו' ובר"ש פ"א דטהרות מ"ג. וכמו דאמרי' בקדושין (ר"ד יב) היכא דלא מצי מיעד לא הוה זביני' זבינא כו'. אך מקרא זה יש לדחות בהא דאיתא שם (יג ב) בסוגיא דמיתת בעל מתרת ע"ש. אבל י"ל מהא דכתיב בסה"פ ונקרא שמו בישראל דדרשינן שם (יד) כיון שחלץ כו' הותרה לכ"י. אלמא דאיירי קרא באותן שמותרות להנשא אחר החליצה. וממזרת ונתינה דחולצות. מותרות הן לפסולים: והרמב"ם בחבורו פ"ב מהל' מלכים ה"ג כ' כיון שא"א ליבם את אשתו כך אין חולצין לה כו'. ונ"פ דר"ל מטעם דכל העולה ליבום עולה לחליצה כו' (ולא עמדתי ע"ד מרן הכ"מ שחתר למצוא טעם על הא דאין חולצין ויש בו חסרון מלת או קודם משום דגנאי כו' כי ב' טעמים חלוקים הם) אלא דק"ל דהא חייבי עשה דעלמא גם כן מדאורייתא ל"ח ליבום דאין עשה דוחה עשה מ"מ מרבינן מיבמתו דעולין לחליצה כמ"ש התוס' בפ' כיצד (כ ב) ד"ה גזירה וכ"כ הה"מ בפ"ו מהל' יבום הל"י בשם בה"ג דריבויא דיבמתו דרשינן לאלמנה מן הנשואים ע"ש. ומאי אולמא האי עשה דשום תשים עליך שתהא אימתו עליך משארי עשה. ואין לומר כיון דרשות בידו להרוג המבזהו כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהל' מלכים. לכן יבמתו דומה לעריות דח"כ. דהא ודאי דתפסי בה קדושין והגמרא שם תלי טעמא בהכי. ודע דנ"ב דאף דאינו חולץ וא"מ מ"מ אסורה להנשא לשוק ונשארה זקוקה אף אם אין שם אח אלא הוא וכלשון הרמב"ם באם מת הוא אלא תשב לעולם בזיקתה:

רש"י ד"ה שפדאו. שעל אברהם כו' דכתיב והרביתי את זרעך. תמוה דהאי קרא ביצחק כתיב וה"ל להביא מקראי דגבי אברהם שמצינו בו הרבה כיוצא בזה:

דף כ.

במשנה שנאמר כו' הולך אחרי המטה. כצ"ל וכן בגמרא:
שם וכשמברין אותו כה"ע מסובין עה"א כו'. במשניות הגי' כאן סמוכין ולעיל גבי כה"ג מסובין. ונ"ל דגבי כה"ג גם המה אוכלין אתו כדרך כל המברין דפי' הרע"ב בפ"ג דמו"ק מ"ז. אבל במלך לא היה אוכלין אתו דנראה כעין גסות ולהכי נקיט סמוכין:
תד"ה נשים. דכיון דשעת צער הוא כו'. צע"ק מסוכה ר"ד נ"ב:

דף כ:

גמרא תנא נמי ומוציא למלחמת הרשות. כצ"ל:
שם ואיני יודע איזה מהן תחלה. כצ"ל:
רש"י ד"ה באבקתא. בנקבי ארוכותיו. כצ"ל:

דף כא.

רש"י ד"ה וימשחו. בשלמה כתיב. כצ"ל ומלת אותו למחוק:
גמרא והרביעי אדוניה ב"ח. כצ"ל:
שם ולמאן דדריש וי"ו מ"ח הוו. ונ"ל דהוא לשון קושיא ואולי גם זה הוא מאתקפתא דרבינא:
שם והא הואי מיכל. דברי הרש"א בח"א כאן תמוהים. א) במש"כ דהא ודאי באשה אחת במיכל ידע המקשה דלמלויי י"ח כו'. הלא מיכל באה אליו קודם מעשה דבת שבע וא"כ כבר היו לו שבע נשים כשא"ל נתן אם מעט כו' ויקשה דיהא מוכח דמותר לו עד כ"א. ובזה נדחה נמי מש"כ ובהכי ניחא דל"פ ליה מב"ש דמאי יפרוך כיון דעל מעשה דידה א"ל זה. ב) מאי דמפרש דהפירכא היא על הקרא דלא חשיב רק שש נשים והא הואי נמי מיכל. הלא הקרא ל"ח הנשים רק הבנים. ולמיכל לדעת המקשה לא הי' בנים:
שם מכאן ואילך לא היה לה. נ"ל דר"ל דאפי' אותן שהיו לה קודם מתו:
שם ויצא לך שם כו' שאין להן כו'. בפירש"י הגי' שלא היה להן כו' והיא יותר נכונה. אולם התוס' בגיטין (ו ב) ד"ה נימא העתיקו כגי' שלפנינו:
רש"י ד"ה וא"ר שקלה. אלמא כו'. בע"י הגי' אלא ובדבור חדש וכצ"ל כאן:

תד"ה דאי. וזה לשון הירושלמי תרתי כו'. הרמב"ן בפיה"ת הביא משמא דירושלמי דמכילתין בסיגנון אחר והכ"מ בפ"ח מהל' מלכים הביא בשם סמ"ג משמא דירושלמי שבת ול"מ בשני המקומות רק במכות פ"ב הל"ו וע"ש:

דף כא:

גמרא רב יהודה רמי כתיב ויהי כו'. כאן צ"ל הגהת הגרי"פ דלקמן רב ולא שם:
שם וכתיב כו' ארבעת אלפים אריות סוסים. כצ"ל:
שם איתיביה אביי כו' שלא יתנאה בשל אבותיו. כצ"ל כדלעיל וכ"ה בע"י:
שם עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו. ק"ל הא אסור לתלות ס"ת אפי' בכיס כדמוכח להדיא בברכות (כד סע"א) ואף שיש לדקדק קצת מלשון רש"י שם דדוקא ביתד אסור. מסתימת לשון הפוסקים משמע דאפי' ביד אסור וכ"מ להדיא מהט"ז והמ"א בר"ס מ'. ועוד דס"ת משמע ודאי דאסור בכ"ע דהאמר שם הנחה כס"ת משמע הנחה דוקא ולולי דמסתפינא הייתי אומר דס"ת שניה לא היתה תורה שלמה אלא מספר המצות בקוצר וכמו שפי' קצת קרא דוכתבת על האבנים את כ"ד התורה הזאת דמזבח הר עיבל ומהא דקרי לה המשנה ס"ת אין ראיה דגדולה מזו מצינו בב"ב (י"ד) דקרו לפסוק תורה צוה לנו כו' ס"ת ואשר העירני לזה הוא שת"א משנה התורה פתשגן אורייתא ופתשגן הוא תורף הענין כמו פתשגן הכתב דמג"א לדעת רוב המפרשים. ועוד שקשה הדבר לשמוע שס"ת שלמה דשיעור ארכו והקפו ו' טפחים בגויל (ב"ב שם) ישא המלך בזרועו תמיד. ורש"ל שכ' שהיה בכתיבה דקה כבר כ"ע הרש"א שאינן אלא דברי נביאות:
תד"ה סוסים. על סוס אחד כו' כדמוכח קרא דהרבות סוס. נראה דמל"י לו סוס לחודא לא משמע להו לאכוחי דמצינו בר"פ וישלח ויהי לי שור וחמור על שורים וחמורים הרבה וכה"ג טובא:
תד"ה כתב. ור"ת פי' דשם מקום דשמיה ליבנן. כצ"ל דאותיות א' ה' משמשות בארמית ליחס:

דף כב.

גמרא וכתיב וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות. בתוספתא הגי' העתיד להשתנות ובירושלמי פ"א דמגילה ה"ט שהוא עשוי להשתנות וגירסאות אלו יותר נכונות:
שם א"ל קראו לי לבת שבע כו'. הן קרא דקראו לי כו' כתיב מאוחר לקרא דותבא ב"ש אלא דהש"ס לישנא דקרא בעלמא נקט:

רש"י ד"ה התירו ליחד. ואע"פ שנאסר יחוד של פנויה. מזה הביא בעל עצי ארזים לסתור דעת הפרישה דח"ל אסורין ביחוד מה"ת דהרי אבישג היתה אסורה על דוד בלאו דלא ירבה כו' ע"ש ר"ס כ"ב. ובמחכ"ת ל"ד דנ"פ דהלאו דל"י אינו אלא בנושאה בחופה וקדושין אבל לא בזנות והרי להראב"ד בפ"ג מהל' מלכים אף בפילגשים מותר. ועי' בסוטה (ז') דמשמע דאפילו איסור סוטה שהיא בלאו אסורה ביחוד לרבנן וכדעת הפרישה ושם מבואר ג"כ דכל דיש לה היתר מותרת ביחוד. ואבישג נמי ה"ל היתר שאם רצה היה מגרש אחת מנשיו:

דף כב:

גמרא ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה כו' קשיא. מש"כ הגרי"פ מסתירת פירש"י דהכא לדתענית. כתבתי שם בס"ד דלא סתר א"ע כלל:
רש"י ד"ה משמרות. שתראנו ביופי. כצ"ל:

דף כג.

גמרא אלא ה"ק כשזה כו' שניהן כו'. לפי גי' הרש"א זה כו' נראה לגרוס ושניהן כו' וכדגרסי' במשנה:
שם תנ"ה לעולם כו' עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה. כ"ה גי' רש"י ונראה דיקבל הוא מלשון קובלנא כמו בס"פ עוקבן הבבלי קבל קדמנא:

דף כג:

תד"ה ואמר (בסופו). וקא מקשה שפיר תנינא. כצ"ל:
תד"ה ורבנן (בסופו). וא"כ לא יפסיד בפסול הראשונים כו'. כצ"ל:

דף כד.

גמרא במחשכים כו' ארי"ר זה תלמודה של בבל. כה"ג אריי"ר בפסחים (לד ב ושנ"ן) בבלאי כו' משום דיתבי בארעא דחשוכא אמריתו שמעתתא דמחשכן. והא דאריו"ח בלולה במקרא כו' הוא ג"כ לגנאי וכפי' הרש"א בח"א וכמו כל הדרשות דלעיל ומשמע דבלולה כו' קאי על אנשיה ודלא כדמשמע לכאורה מפיר"ת דקאי על תלמודא דבבל דהרי גם תלמודא דירו' בלולה מכול:
רש"י ד"ה סיפא. ומש"ה מהימנינן ליה אעדים כו'. כצ"ל:

רש"י (במשנה) **ד"ה נאמן. להיות דיין**. וכ"ע התוספות יו"ט דלרבותא נקיט כו'. הן לעיל (כג סע"א) גלה לן כוונתו דז"ל שם נאמן כו' בדיינין מיירי מדקתני שלשה רועי בקר: **תד"ה אר"ד. ע"כ נראה דאמילתייהו דרבנן קאי דדוקא כו'**. נ"ל ראיה לזה מהא דלעיל דאר"ל תני עידו ובדקבלי' עלי' בבי תרי. ואפ"ה מודו רבנן שם בזמן שמביא ראיה שהוא קרוב או פסול:

דף כד:

רש"י ד"ה אבל תולה בד"ע. דודאי נדר ליה כדי להפטר ר"ל משבועה גמורה. וכן ומחיל ר"ל השבועה המוטלת עליו:
גמרא מאי בינייהו. ר"ל בדינא דמתניתין לענין פסול עדות כי טובא א"ב לענין אם צריך להחזיר לחבירו מה שזכה:
רש"י ד"ה כל כה"ג. דסומך על לא דבר. ר"ל אע"ג דהסמיכה איננה בטוחה כי פן יארע לו סבה שלא יוכל לעבוד ולפרוע מ"מ הוא סבור שבידו טובו וסומך בזה אבל הכא ליכא סמיכה כלל. ויותר נראה למחוק מלת לא וכן בראש"ש בפ' א"נ סי' ע' ליתא וכן הגיה מהר"ם בתוס' שם:
בא"ד אדעתא דלא יהיב ליה ולאסמכתא קא מתני. כ"ה שם ושם:
בא"ד ש"מ מספיקא גמר ומקני. ומלת אתני ליתא שם וכן בתוס' כאן ושם:
תד"ה ואלו. אפילו למ"ד אסמכתא היא ואסמכתא ל"ק כו'. כצ"ל:
תד"ה כל. אבל ר"ת כו' דטפי חשיב אסמכתא מה שהיה בידו כו'. מה שנדפס בגליון בשם רש"ל למחוק מלת מה הוא שבוש וברש"ל יש ט"ס:
בא"ד (בדף כה) כמו אם ישלם במיטבא בההוא ודאי כו'. כצ"ל:

דף כה.

גמרא א"ר לוה ברבית פסול לעדות. הא דלא מייתא הגמרא תנ"ה מברייתא דלקמן ע"ב. עמש"כ בס"ד בברכות ספ"ג:
שם הכא תרגומא אי תקדמיה יונך ליוני. ק"ל דלפ"ז הוא ענין קוביא ומדוע אפסקינהו תנא במלוה ברבית והנלע"ד דאף להכא תרגומא לא קאי אימתי דר"י אלא על משחק בקוביא ומטעם דס"ל דלאו אסמכתא היא כדאר"ש ואף רמב"ח ל"פ אלא אליבא דת"ק. אבל על מפריחי יונים לא קאי דמודה דאסמכתא גמורה היא משום דאמר בנקשא תליא ואנא ידענא לנקושי טפי כדלקמן ומש"ה פלגינהו תנא מהדדי. והא דפסקו הרמב"ם

והשו"ע גם באם תקדמיה יונך לא פסול אלא בשאין לו אומנות כו' הוא מפני שפסקו כמ"ד ארא עי' בכ"מ וסמ"ע:

רש"י ד"ה אין אחד. ושניהם מכוונים לנזירות. ר"ל כיון דתלו במידי דלאו בידייהו ולא ידעי לה כדמסיק. ע"כ מספיקא גמרו ונזרו וכדכ' לעיל בסה"ע:

רש"י ד"ה בר ביניתוס. אוזיף. הלוה. כצ"ל:

דף כה:

גמרא משיקרעו את שטריהן כו' דאפילו לנכרי כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אפי' במדבר. כדפרשי' גבי קוביא. כצ"ל:

דף כו.

גמרא אלא הא אמר להו ברישא. כצ"ל:

שם אמרו ליה קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ול"מ. כצ"ל:

תד"ה לעקל. עי' רש"א. וק"ל על גירסתו ופירושו כיון דעצים אין בהן קדושת שביעית (סוכה מ) מהיכא תיתי לאסור בהם קצירה כלל. וי"ל:

דף כו:

גמרא שבנא בעל הנאה היה. הרש"א בח"א כתב לפי שהיה ת"ח כדלעיל לכן נקרא שבנא הסופר. והר"י בתוס' שבת (יב ב) הוכיח מהפסוקים דשבנא הסופר היה אחר ע"ש. אבל ביומא ספ"ג ובכתובות רפי"ג מסקי דזהו בעצמו הסוכן:

רש"י ד"ה מפני השטן. שהיה מקטרג כו'. כצ"ל:

דף כז.

גמרא נימא כתנאי. וכל הסוגיא. לכאורה קשה דהא בלתיאבון הוה ג"כ מקולא לחומרא דבאכילת נבלה אינו רע לבריות וא"כ אמאי מודה רבא בי'. וכן לוה ברבית א"ר לעיל דפסול ואמאי הא אינו רע לבריות. וי"ל דטעמא דרבא דמכשיר בלהכעיס הוא דכיון דאינו נהנה ממנה ע"כ הא דעובר עליה אינו רק משום דלא מחשיב לה לעבירה לכן להעיד שקר דחמירא מינה (וגם היא מצות שכלית) אמרי' דמחשיב ליה לעבירה ולא עביר עליה. אבל היכא דאינו אוכל אלא לתיאבון א"כ חזינן דמחשיב לה לעבירה רק דתאותו מעבירתו לכן חשדינן ליה דגם חמדת ממון תעבירנו ואף להרע לבריות וכמש"כ הרי"ף והרא"ש כפין ואכיל נבלה כפין נמי ושקיל ד' זוזי ומסהיד:

רש"י ד"ה ה"ג מומר כו'. כיון דמשום ממון קעביד כו'. משמע דאם אינו אוכל רק היכא דאינו מוצא כלל דהתירא כשר. ותמוה דבכ"מ בש"ס פי' אם אינו מוצא דהתירא עי' ריש חולין ועוד ליפלגו בלתיאבון גופיה. ודוחק לומר דבאינו מוצא כלל גם לאביי כשר ומלשון הרי"ף והרא"ש שהעתקתי לעיל משמע ג"כ דאפילו אינו מוצא כלל פסול דכמו שתאוות הבשר מעבירתו על הדת כן תעבירנו חמדת הממון. ונפשו ש"א מחמדתן ביותר כדאיתא בשלהי מכות. וכ"מ לעיל בתד"ה החשוד (וע"ש בנ"י) ולעיל (ט ב) בד"ה לרצונו:
רש"י ד"ה שבועת שוא. עה"כ שבועת שקר על העמוד ש"א שהוא של זהב. תימה דמבואר להדיא בשבועות (כט) במשנה דזוהי שבועת שוא. וע"ע שם (כ ב כא) לכן נ"ל למחוק ב"ת אלו שבועת שקר:
תד"ה מאי. וקא בעי למימר דאפי' שבועת שוא. הלשון אינו מכוון דאיתא להדיא במתניתין שם שאפילו שבועת שוא. ועיין רש"א:

דף כז:

גמרא א"ל מאי דעתך כו' ור"י האמר הוזם בד"מ כשר לד"נ. ק"ק לפי' הב' ברש"י דליכלינהו לעיניו היינו שיטלו ממונו אין זה ד"נ:
במשנה אלו הן הקרובין אחיו כו'. במשניות איתא ג"כ אביו וכן במ"ר ר"פ שופטים. אבל מהרמב"ם בפי' מוכח להדיא דל"ג ליה ונתן טעם לדבר. ואין לה"ר דל"ג ליה מדתני ר"ח לקמן שמונה אבות כו' משום דל"ח אלא הני דאיתנייהו בבניהם וחתניהם (וכמו דל"ח גיסו וחורגו מה"ט) ואביו אינו בבן וחתן שיעלו במנין דהיינו אחיו ובעל אחותו דתני בהדיא. אף שכ' התוס' שם דגם בהני איכא טובא דחדא נינהו היינו עם הנך דאתו מכללא. אבל כל הכ"ד המה אישים נפרדים ודו"ק:
שם וכל הראוי ליורשו. בפשטיה משמע דזהו ג"כ ממשנה ראשונה וכ"נ שהבין רש"ל מפירש"י אבל נתחוור יותר בפי' הרמב"ם דזוהי תשלום משנת ר"ע. ולכאורה אדרבה פי' זה תמוה דהאר"י זו משנת ר"ע דמשמע דקאי על כל מה דחשיב הת"ק והוא קחשיב אחי אמו ובעל אחות אמו וכן בנו של בעל אמו דהוא אחיו מן האם כדלקמן בגמרא. והתוי"ט שמלא א"ד דהא בכלל דודו הוא אף מן האם. בעיני אז"נ דהא דודו וב"ד דקרא (ויקרא כה) דוקא מן האב כדאיתא ביבמות (נד ב) וע"ש. גם מש"כ וגיסו נמי כו' ראויות לירש זא"ז כו'. הן לקמן בגמרא גבי מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי משמע דלר' יוסי דמתניתין כשר בגיסו ואולי יפרש דהיינו למשנה ראשונה ועי' בסוגיא זו במאור ובמלחמות:

שם שונא כל שלא דבר עמו ג"י באיבה. נ"פ דשיעור דג"י הוא מהכתוב והוא לא שונא לו מתמול שלשם (דברים י"ט:ד"). ועי' ב"ק (ס"ד כג) בדרשת אביי במתמול שלשום דשור המועד ובתוס' שם:

רש"י ד"ה לא יומתו. דחד אב וחד בן סגי. בנ"י ליתא מלת סגי ונכון יותר:

דף כח.

גמרא מ"ט דרב כו' ובנים לרבות דור אחר. לכאורה ה"נ דר"ל דה"ק קרא ל"י אבות ע"י בנים ובנים פי' וגם ע"י הבנים של הבנים ורש"י לא פי' כן אולי משום דכבר דרשו לעיל מן ובנים דפסולי לעלמא אבל אין זה הכרע:

שם בן אחי חמיו מהו בן אחות חמיו מהו. כ"ה הגי' בריף ורא"ש וכ"מ מפירש"י:

רש"י ד"ה ה"ג אלא רב. ומיהו לה"כ דאמר רבא בי"נ כו' והלכתא כוותיה דרבא כו'. כ"נ דצ"ל וע"ש ברשב"ם ודלא כהגהת הגרי"פ:

תד"ה מאי. וי"ל דכיון דחתנו הוי כו'. כצ"ל:

דף כח:

גמרא בעדי מסירה כר' אלעזר. כצ"ל בל"י וכן לקמן ובתוס':

שם א"ל זיל לא שבקו לי כו'. כה"ג בב"מ (כט ב) ובגיטין (מז):

רש"י ד"ה באשת חורגו. בהשפטה (כצ"ל) כו' לפי שהבנים ראוים לירש כו'. לכאורה הרי חורגו ג"כ ראוי לירש את אשתו וצ"ל דמיירי בשכתב לה דו"ד אין לי בנכסייך כו' כדאיתא ר"פ הכותב. ובלא"ה צ"ל כן משום פירות דאכיל חורגו ועי' ברמ"א סי' ל"ג ס"ג:

רש"י ד"ה בעל כאשתו. והרי הוא כו'. כצ"ל והב"ת ואשה כבעלה נ"ל למחוק:

רש"י ד"ה אבי חתן. ול"א בשביל בנו שנתקרב (**שמעון כו'**. כצ"ל) ולמחוק תיבת ראובן שבינתים וכן בנ"י ליתא:

דף כט.

גמרא מפיץ וחרב כו'. כצ"ל:

שם דכתיב והושיבו כו' ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך. כ"ה במקרא. ועמש"כ במ"ר נשא פ"ו אות ח' במ"ק בהערה:

שם רמ"א מהכא אמתים וחצי ארכו. עפירש"י והרש"א בח"א גמגם עליו. ואני שמעתי פי' נכון בזה והוא כשתגרע הו' של וחצי הוה משתמע דחצי ארכו הוה אמתים וכולו ד' אמות אח"ז מצאתי כן להמגיה בע"י. ואנכי הוספתי בזה שהיה מתפרש ע"ד הכתוב

בסמני שמן המשחה וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים וכדפירש"י שם משמא דגמרא. אפס שם הטעם מפני הכרעות ולא מצאנום אלא במשקל (בפ' הספינה) וכן במדידה גודש. אבל במדידת אמה לא מצינו ואולי מפני שא"א לצמצם וכדפי' הרשב"ם שם בסוגיא:

רש"י (במשנה) **ד"ה אפילו. ואע"ג כו'**. וכ"כ אחריו הרע"ב. והתוי"ט דייק מזה דלא ס"ל מש"כ הכ"מ לחלק דדוקא בד"נ אמרינן דהוא כמאן דליתא ע"ש ול"ד במחכ"ת דהם ל"א אלא עכשיו כשאומר א"י הוה כמאן דליתיה. אבל אח"כ כאשר התבונן ואומר דעת ברור אף דבד"נ גם בזה אין שומעין לו וכמש"כ לעיל (יז) מ"מ בד"מ יכול להיות דשומעין לו כדעת הכ"מ:

רש"י ד"ה והושיבו. שיועצי המלך היו יועצים כו'. בקרא מבואר שאיזבל עצמה עשתה כן בלתי יועצי המלך ועתוי"ט:

רש"י ד"ה ואין טוענין. אין טוענין ב"ד בשבילו כו'. כצ"ל:

דף כט:

גמרא הכי אמרי' משמיה דרבא כל מילי דכדי לא דכירי אינשי. יתכן שכוון להא דאמר רבא לר"נ בשבועות (לד ב) כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש עביד לה ולאו אדעתיה:

שם פלוני ופלוני אתי תבעיה לדינא כו'. עי' גירסת הרי"ף והרא"ש:

שם אמרו ליה ניזיל ונהדר. פירש"י נשלם החצי שקבלנו. אבל גי' הרי"ף בפ' דלקמן א"ה נהדר לן ההוא פלגא דיהבינן משמע דזה אמרו היורשין:

רש"י ד"ה עירי ושכבי. רוצה אתה כו'. הא דלא פי' דאמר בניחותא עי' ש"ך סי' פ"א ס"ק כ"ח:

רש"י ד"ה ושלחו. למיתי קמייהו לדינא ואודי כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה במקרקעי. מוחזק בה והודה לשמעון כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מאי. א"ד כיון דמלוה להוצאה ניתנה כו'. והנ"י כתב דאפי' בפקדון נמי וכ"פ בש"ע וע"ש באחרונים:

דף ל.

גמרא בשדה דבריו קיימין. והא דל"א דשלא להשביע א"ע אמר כן. עי' בנ"י. ולשטת הרשב"ם בב"ב (קמט) ד"ה ת"ש דהיכא דהמעות בעין ואמר של פלוני הם ל"א דשלא להשביע א"ע אמר כן א"ש בפשיטות. אך התוס' שם נראה שחולקין עליו. והנ"י שם נראה דאית ליה דהרשב"ם וכאן נדחק ליישב. ועי' ש"ך סי' פ"א סקל"ה:

שם אילימא לבע"ד התם קיימי. עפירש"י. דהא דקתני ומוציאין אכה"א לחוץ ע"כ חוץ מבע"ד כמש"כ התוי"ט. אבל אי קאי על העדים א"ש דהא כיון שחקרו את הראשון ע"כ הוציאוהו שלא יהא בעת שיחקרו את הב' ומסתמא הוציאו גם אותו אחרי חקירתו:

שם דתניא רנ"א כו' גמרו אה"ד כו'. זהו סיומא דברייתא בדר"נ ועי' ברי"ף ורא"ש ובחנם מחק הרש"ל:

רש"י ד"ה היינו דר"ל. דאמר חזקה אין ב"ד כו'. אולי צ"ל דאמרינן חזקה כו':

רש"י ד"ה כמערים. שלא יטלום בחייו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה והוא עד. דאילו השביע ע"א ולא העידו כו'. כן הוא קריאתו כאשר נקדתיו ודלא כהגהת רש"ל:

דף ל:

רש"י ד"ה דרמיתו דיקלי וזקפיתו להו. כצ"ל:

דף לא.

גמרא אלא הוא דאמר כה"ת כו'. הא דקאמר בל"י משום דלעיל ספ"ק איתא דאמוראי דנהרדעי רב חמא:

רש"י ד"ה וצירף עדותן. כריב"ק כו'. לכאורה ה"נ דאף כרבנן דידיה אתא דהא הכא כ"א אומר דתרוייהו חזו כאחד ואחדא מנה קמסהדי רק דז"א דבדיוטא העליונה הוה וז"א בתחתונה ולא תליא רק בהא דרשב"א וע' בתוס' דחה"ב:

תד"ה הוא (בסופו). בין מנה ומאתים למנה שחור כו'. כצ"ל:

במשנה אמר לו כל ראיות כו'. ברי"ף ורא"ש הגי' אמרו. וכן לקמן אמר הבא ראיה כו' הגי' ברא"ש אמרו לו וברי"ף ל"ג ליה כלל. אמנם מצינו רבות בש"ס דקרו לב"ד בלשון יחיד וכן הכא סותר את הדין פירש"י בית דינו:

שם הבא עדים ואמר אין לי כו' ה"ז אינו כלום. שינה מלשון הרישא דתני אינו סותר. לומר דאף קודם גמר דין אין בהם כלום:

דף לא:

גמרא שלחו כו' העביר עלי אה"ד אמרו לו כו'. כצ"ל והא' חרוקה:

רש"י ד"ה עד שיסתתם. ומתחלה סותר כו'. נראה דצ"ל סתם טענותיו ועי' גי' הרא"ש:

רש"י ד"ה אפי' מטבריא. הולכת אחריו לציפורי. כצ"ל:

דף לב.

במשנה מה בין ד"מ לד"נ כו'. ק"ל מדוע לא חשיב הא דעדות מיוחדת כשרה בד"מ ולא בד"נ כדאיתא במכות (ו ב):

שם ד"נ כו' ואין מחזירין לחובה. נ"ל דאם בתחלה חייבוהו ואח"כ החזירוהו לזכות מחזירין לחובה ואין אני קורא בזה צדיק אל תהרוג כיון דבפעם הראשון יצא חייב. וראיה מלקמן (עח) בפלוגתת ר"נ ורבנן דאמרי שם לר"נ דאמדוהו לחיים ומת ל"צ קרא שהרי יצא מב"ד זכאי ופירש"י ונ"ל מצדיק א"ת. ואפ"ה מצריך קרא להיכא דאמדוהו למיתה והקל ואמדוהו לחיים ומת. וגם זה מטעם שרגלים לדבר ועי' פירש"י שם ד"ה אין אומד אחר אומד:

רש"י ד"ה שזמנו כתוב. ע"י משכון כו'. עי' מהרש"א וכן במש"כ בתד"ה חיישינן. ולכאורה יקשה למה שפי' או שהגיע זמנו קודם ר"ה מאי רבותא דשמיטה. וי"ל דקודם השמיטה היה יכול לכתוב פרוזבול או למכור שטרותיו לב"ד משא"כ עתה דס"ד דכה"ש משמטת ל"ל תקנה כלל:

דף לב:

גמרא כדתניא צדק צדק תרדוף א' לדין וא' לפשרה כיצד כו'. עפירש"י דתרוייהו נפקי מכפל צדק צדק. והנראה דהכיצד מפרש תרווייהון דטעונה ושא"ט דתדחה שא"ט כו' הוא פי' לדין והיו שתיהן כו' הטל פשרה כו' הוא פי' לפשרה ועי' גי' הרי"ף והרא"ש. וכן הרמב"ם בחבורו מביא על הני דיני דכיצד כו' קרא דבצדק תשפוט עמיתך:

שם בזה אח"ז שתיהן עוברות. נל"פ כגון שעתה עומדות במקום מרחב שאם אחת תעמוד במקומה תוכל השניה לעבור בצדה. וכ"כ יתפרש בב' גמלים ורש"י לא פירש כן. גם ל"י מדוע בספינה פי' שתלך אחת אל היבשה ולא פי' שתשב אחור כמו בגמלים:

שם היו שתיהן כו' רחוקות שתיהן טעונות. כ"ה ברי"ף ורא"ש וכצ"ל:

רש"י ד"ה לגולה. לפומבדיתא כו'. וכ"פ בקדושין (עא ב) ועמש"כ שם ולעיל ספ"ק איתא דייני גולה כו' דייני דפומבדיתא כו':

תד"ה היכי (בסופו). פותחין בזכות. כצ"ל:

דף לג.

גמרא לפני חכמים ביבנה והתירוה. כצ"ל:

רש"י ד"ה הלכה חמורך. למכור את חמורי כו'. בנדרים (ס ב) איתא דעשיר גדול היה:

רש"י ד"ה רב חסדא. לשנויי מתני' דדן אה"ד. כצ"ל:

דף לג:

רש"י ד"ה זכות גרידתא. לבעל דינו. כצ"ל:
תד"ה שעירבן (בסופו). חשיב כמו מזיד שה"ל לחכם לדקדק כו'. עי' בס"פ אלו מציאות ששגגת תלמוד עולה זדון ובפירש"י שם:
גמרא דכתיב ל"ת ול"ת עליו. דלשון חמלה נופל בנמצא לו זכות דראוי לחמול עליו וכסוי נופל בנמצא לו חובה שלא יכסוהו:
רש"י ד"ה כתיב. בח"מ יומת הרוצח. כצ"ל:
רש"י ד"ה טעה בנואף. וזיכה מהו. כצ"ל:
בא"ד הוא היה רודפני כו'. כצ"ל:
תד"ה שטעה. וי"ל דהכא מיירי בהעראה כו'. ק"ל א"כ ל"ל שלא כדרכה אפילו כדרכה נמי דהא העראה בא"א ל"י אלא מהיקישא דר' יונה בר"פ הבע"י. ואולי משום שארי עריות דילפינן שם במה"צ מנדה ואשת אח נקט של"כ. דבמה"צ אפשר שהצדוקין מודין:

דף לד.

גמרא ת"ש דאריב"ח אחד מה"ת כו'. עי' תוס' נזיר (כט) ד"ה ה"ג בשם ר"ת שיש ריב"ח שהוא תנא:
תד"ה מה. וקשה דהל"ל כו'. מה שהגיהו עה"ג בשם רש"ל להוסיף תיבת נמי הוא שבוש. כי כוונת הרש"ל על לקמן והל"ל נמי כו' וכמו שהגי' לפנינו:

דף לד:

תד"ה סתמא. תימה כו' משום כו' בכל עת. י"ל דמשום זה הרי נוכל לקיימו על יום המעונן כדדריש ליה ר"מ:
גמרא מנה"מ כו' א"ק והוקע אותם לה' נגד השמש. הן לקמן יליף מזה דהמיתה עצמה לא תהא בלילה דקאמר וליקטליה לאורתא נגד השמש בעינן. ונ"ל דהכא יליף מרישא דקרא מקח את כל ראשי העם דמפרש לקמן חלק להם ב"ד ונגד השמש קאי גם ע"ז:

דף לה.

רש"י ד"ה חלק להם. ועו"ג בסקילה וכה"נ נתלין כו'. תלי תניא בדלא תניא כי בכל הנסקלין פלוגתא ולרבנן אינן נתלין ועו"ג לכ"ע נתלה כדאי' שם:

תד"ה אשרו. וצ"ל כו' דלא מהימן לוה במיגו כו'. כצ"ל:
תד"ה ליגמריה. שכבר כתבו מאתמול כו'. ק"ל דהא מ"מ גם היום יכולין לחזור בהן ואף המלמד זכות בשעת גמ"ד כדלעיל (לד) וא"כ יצטרך שוב לכתוב דבריהן מטעמים המבוארים שמה:

דף לה:

רש"י ד"ה יכול יטמא. וכתיב על נפש מת וגו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה מה ת"ל. קא ס"ד כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה אמר רבא. שנדחה מפני ק"י כו'. הוא דבור בפ"ע ושייך לר"ד הסמוך:
תד"ה רציחה. אע"פ שדוחה את המילה כו'. כצ"ל:
תד"ה מושבות. והא דדרשינן כו' אבל כו' במדורת בה"מ. ע"ש דלא קאי הכי אלא דאתא למישרי אברים ופדרים:
תד"ה אין. וא"ת ונימא דיו כו'. מש"כ הרש"א די"ל דכיון דגוף הרציחה נדחית מפני שבת כו'. נ"ל דל"ד דמזה אין ראיה דשבת חמורה ממנה. די"ל דמש"ה נדחית דהוה בשוא"ת ואם תדחה אה"ש יהא בקום ועשה. אלא די"ל בדרך אחר דכיון דעבודה דוחה אה"ש בקום ועשה ורציחה א"ד. אין לנו לומר דגוף עבודה תהא נדחית מפני הרציחה. וי"ל עוד דא"ת דגוף העבודה נדחית מפני הרציחה איך יתכן שתהא חמורה ממנה לדחות אה"ש והרציחה אינה דוחתו. ודומה ממש למש"כ התוספות לעיל והדברים ברורים לע"ד:

דף לו.

רש"י ד"ה אין רציחה. דהא בי"ט נמי כ"מ לא יעשה כתיב. כצ"ל:
תד"ה ומה. ול"נ דלק"מ כיון כו' לחומרא אמרינן. תמוה דכיון דכתיב מעם מזבחי לומר שרציחה דוחה עבודת ק"י א"כ ע"כ צ"ל הק"ו דתדחה הרציחה גם יו"ט ולא לומר הק"ו איפכא דא"כ מעם מזבחי מאי עביד ליה וי"ל בדוחק:
גמרא והא הוה שלמה הוה שמעי ב"ג. נראה דר"ל דהוה רביה ושלמה הוה ציית ליה כדאיתא בברכות (ח) ופירש"י אינו מובן לי:
תד"ה והא הוה חזקיה. דחזקיה לא הוה מושל עכ"י שבימיו גלו כו'. כ"נ דצ"ל. ור"ל א"כ בתחלת מלכותו היה עדיין מולך הושע ב"א על יתר השבטים עד שנת שש למלכותו כמבואר במלכים. ובזה לא נצטרך למה שנדחקו המפרשים בדבריהם:

דף לו:

רש"י ד"ה כי קאמר רב. ואין אלו טעמים הבנת רבו כו'. כ"נ דצ"ל:
רש"י ד"ה לא תטה. ומה לנו לחוס על שור המועד כו'. ל"ד נקיט מועד דאפי' תם ורובע ונרבע נמי דהא בשור הנסקל סתמא קאמר ר"א:
רש"י ד"ה הא תשעה. והדר פרכינן אאתקפתין כו'. כצ"ל:
בא"ד ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך. כוונתו על הא דפ' יתרו וכדמסיק לקמן בד"ה ונשאו אתך והמציין לבמדבר השתבש:
רש"י (במשנה) **ד"ה כחצי גורן. אין פני הראשונים רואים זא"ז**. ר"ל ראשון שבקצה מזה עם הראשון שבקצה אחר:

דף לז.

גמרא אמרי עד האידנא הוה קטינא חריך שקיא כו'. כצ"ל וכ"ה בב"מ ובברכות (ר"ד מו). והנה המהרש"א בח"א הקשה מזה על הא דאמר משה הן בעודני חי עמכם גו' ואף כי אחרי מותי. ולי לק"מ דהבריוני לא כחשו בעקרי האמונה בהשגחה ובשכר ועונש כנראה מדבריהם עד האידנא כו' רק שחטאו לתיאבון. אולם מרי ישראל היה ביסודי האמונה כמו בעגל ובמרגלים ובשארי נסיונות יפה שפט משה הן בעודני כו' שראו אותות השגחה והיכולת כי גדלו כפרו בו יתעלה ואף כו' וכבר כתבתי זה בחדושי לס' נת"ע:
תד"ה התורה. וא"ת כו' בן אמך והיכי אתא כו'. כצ"ל ומלת והא מיותרת:
בא"ד ומיהו היכא דלא בעיל כו'. עי' מהר"ם בביאור דבריהם. וק"ל א"כ אשת איש תהיה מותרת להתייחד עם בעלה הראשון ועי' כתובות (ס"ד כז) ובסוטה (ז):

דף לז:

גמרא אראה בנחמה אם לא כו'. עפירש"י במכות (ה ב) ובתוס' חגיגה (טז ב):
שם גלות מכפרת מחצה עון. כצ"ל וכ"ה בע"י:
שם היושב בעיר כו' וברעב כו' ונפל על הכשדים כו' וחיה כו'. כצ"ל:
שם ובני יכניה אסיר שאלתיאל. כצ"ל:
רש"י ד"ה שזה הרגו. שדרך סוסים מיוזנים כו'. כצ"ל והוא לשון המקרא (ירמיה ה):
תד"ה שאין. והאי דקאמר או אני או אתה כו'. כצ"ל:

תד"ה מיום שחרב. ר"ל מ"מ כו' כי ההיא עובדא. הן ההיא עובדא היה בימי ר' יהושע ב"פ ושמעון בן שטח לקמן (קז ב) ואחר שמעון ב"ש היה שמעיה ואבטליון ואחריהם היה הלל והוא היה מאה שנה קודם חורבן (שבת טו):

בא"ד וי"ל דזכות תולה כו'. כצ"ל ומלת מילה למחוק וכן בע"י ליתא:

בא"ד התם נמי זכות תלה לו כו'. כצ"ל:

דף לח.

גמרא שנאמר חכמות בנתה ביתה כו'. כצ"ל:

שם שברא את כה"ע כולו בחכמה. כצ"ל וכ"ה בע"י:

רש"י ד"ה והיא נתעברה. ושילשלו שם אשה ובאגדה כו'. שם איתא דשילשלו לו אשתו:

רש"י ד"ה ולאבן נגף. שמנקפת אהר"ג. כצ"ל ותיבות ממהר הגלות ט"ס וכן בע"י ליתא:

רש"י ד"ה כיון דסוגרין. דב"ה הנעלמת מהן כו'. ולעד"נ כיון דתחלת המו"מ של הלכה נקראת פתיחה וכמו שפירש"י בר"פ ד"ה פותחין. הגמר שלה נקרא סגירה וכן בלשון לעז קורין להחלט וגמר של דבר בלשון סגירה (בשלאסי"ן) בל"א. (זאקליוצעני"ע בל"ר). ועי' לקמן (מד ב) כיון שסוגר שוב אינו פותח ופירש"י שם:

רש"י ד"ה עולא. והם גלו לסוף תת"נ משנכנסו כו'. כצ"ל:

דף לח:

גמרא וכתיב התם ואמרו על אשר עזבו את ברית כו'. כצ"ל הוא בדברים כ"ט והמרשים טעה:

שם כי מי גוי כו' אלהים קרובים כו'. המ"ש הביא מכאן ראיה דאלהים הוא קדש ועי' במ"ר שם. ולא עמדתי ע"ד אונקלוס דכאן תרגם אלהא ולהלן בפסוק ל"ד או הנסה אלהים תרגם י"י בב' יודי"ן:

שם א"ל ההוא צדוקי כו' עלה אלי מבעי ליה. כצ"ל:

שם אל תמר בו אל תמירני בו. כצ"ל:

רש"י ד"ה גופו. ע"ש שהיא עמוקה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ולי מה יקרו. בתר כו' באותו מזמור. כצ"ל:

דף לט.

גמרא אבות יאכלו בוסר כו'. בע"י הגי' אכלו כו' והוא בירמיה (ל"א):

שם אמר לה הכי קאמינא כו'. אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא כו'. כצ"ל:

שם כתיב מי כעמך ישראל כו'. בשמואל (ב ז) איתא כישראל. אולם בד"ה (א יז) איתא ישראל:

דף לט:

גמרא הכתוב בצאת לפני החלוץ ואומרים כו'. כצ"ל:
שם ויקרא אחאב כו' ועובדיהו היה ירא את ה' מאד. כצ"ל:
שם מיעקב למד כו'. כצ"ל וכן לקמן צ"ל ולא למד:

דף מ.

במשנה בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה. וכ' הרמב"ם בחבורו בפ"ב מהל' עדות ה"ג דאפילו אחד הכחיש את שנים. ולכאורה יפלא דהא אפי' אם היה מכחישן לגמרי אין דבריו ש"א במקום שנים. ואולי דהכא גרע דכיון דגם הוא מודה בגוף הענין א"כ הוה עד כמוהם והואיל דהוא מוכחש משנים הוה כנמצא א' מהם פסול דעדות כולן בטלה ועי' לשון רש"י לקמן (ס' סע"א) ול"ד למש"כ התוס' לעיל (ל"א) בסד"ה שב"ש. דהתם מכחשי אהדדי בגוף הענין ועי' לקמן בגמ' (מ"א):
שם אמר א' מן התלמידים כו' מעלין אותו ומושיבין כו' ואפי' הוא אומר כו' שומעין לו. משינוי הלשון נראה דתלמיד מתחשב ג"כ למנין כאשר יצטרך לילך אחר הרוב. וכדמוכח נמי מהא דריב"ח לעיל (לד) אחד מה"ת שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי כו' ופירש"י לענין המנין. אבל הנידון פשוט דאינו מן המנין רק דשומעין דבריו אולי יישרו בעיני הדיינים או מקצתם וכן מתבאר בירושלמי הל' ה' וכ"כ בשם הרמב"ן. ובדברי הרמב"ם בחבורו פ"י ה"ח נראה דיש ט"ס ועולה למנין הכתוב אצל הנידון צריך להציגו לעיל בא' מן התלמידים. והא דפריך לעיל (יז) לרעה ע"פ שנים ל"מ לה הוה מצי לשנויי בכה"ג בא' מה"ת. או דזה נכלל ג"כ במוסיפין דמשני התם:
שם וכמה מוסיפין ב' ב' כו'. הן למאי דאמרי לעיל (יז) דהאי דקאמר א"י כמאן דליתיה דמי (עמש"כ שם) ע"כ באחרונה אין מוסיפין אלא אחד דאל"כ המ"ל ע"א ועמש"כ בספ"ק:
רש"י ד"ה מכירים. וזו כו' אלא כל שאר בדיקות אינו כו'. ולשון הרע"ב אלא כשאר בדיקות שאינן כו'. זה פשוט דמ"מ אינו בכלל בהא דתנן בדיקות אמר א"י כו' עדותן קיימת. דודאי אם א"י אם ישראל או נכרי עדותן בטלה ובשבועות (לד) אמרינן מי לא בעי מידע אם נכרי הרג כו' וכן אם לא התרו בו אינו כלום. ולשון הרמב"ם בפי' אין זה

מכלל החקירות כו' אבל הוא דבר שאין שם עדות כו' אלא שידע אמיתתו. וברי"פ דלעיל כ' כי החקירה והדרישה כו' כגון כמה הלוה כו' ועל איזה דרך הלוהו. וע"ע בחבורו פ"א מהל' עדות ה"ד וברפ"ב שם ובמל"מ. ודע דמדבריו ברפי"ב מה"ס נראה שמפרש דאותו קאי על העובר עבירה וזה נ"ל יותר דכיון דלא נזכר מקודם דמיירי בעדות רציחה משמע דזה איירי בכל העבירות. ומה שאמר בברייתא ע"ז נכרי הרג כו' איננו ביאור להקודם רק הוא שאלה בפ"ע. אולם גם לדידי יקשה מה דלא הזכיר בברייתא קודם שאלת נכרי הרג. ההורג אה"נ כמו דהקדים העובד ע"ז לשאלת את מי עבד. אך מצאתי כה"ג בספ"ק דמכות היכי הוו עבדי כו' טרפה הרג כו' ולא הקדים לומר בהורג אה"נ כדמקדים שם בבועל את הערוה. אך שם י"ל משום דבמתניתין שם ארשב"ג אף הן מרבים שופכי דמים הרי דאיירי ברוצח:

רש"י ד"ה חקירות אמר א' א"י. בטלה כה"ע ואפי' הן מאה כו'. הן לא פי' כמסקנא דרבא לקמן (מא ב) ויותר קשה על הרע"ב שנמשך אחריו (כי רש"י אורחיה לפעמים לפרש במשנה כהס"ד) ובפרט לדעת הרמב"ם שפסק כמסקנתו דרבא בפ"ב מהל' עדות הל"ג וע"ש בלח"מ ובמש"כ בס"ד במכות. והפלא על התוי"ט שהעתיק בסמוך אוקימתא דרבא ולא העיר מדברי הרע"ב מאומה:

דף מ:

גמרא כיון דכולהו (ר"ל כל הז') בהדי הדדי (בכללות הג' חייבי מיתה) כתיבן (כהעתקת רש"י) מהדדי ילפא (ר"ל דהרי גם אתה מודה דילפינן כל אחד מחבירו כדקאמרת ליכתבינהו בחדא וכדפירש"י) וכיון דילפי כו'. כנ"ל ופירש"י אינו מכוון כ"כ בלשון הש"ס:

שם ע"ג להנך תרתי ל"ד שכן בסייף. רש"י ותוס' נדחקו. ולעד"נ לפירש"י בריש מכות בהא דקאמר שם ומה הסוקל אינו נסקל כו' נוכל לומר דהאמת כן הוא דאף אם באו לחייבו סקילה או שריפה אינן נידונין רק בסייף מק"ו שפי' התוס' שם. וע"ש במהרש"א דמשמע מדבריו דלא נמצא סתירה לזה וא"כ אתיא הכא כעין חומר. אלא דלכאורה יש סתירה לזה ממשנה דס"פ הנחנקין "כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי ב"כ ובועלה" משמע דמקדימין אפי' לשריפה דומיא דב"כ וי"ל בדוחק. אבל סתירה מפורשת מכתובות (מה מו) היא וזוממיה מקדימין לבית הסקילה. וכן לקמן (נ ב) אר"ש זוממי נשואה ב"כ כו' וזוממי ארוסה ב"כ כו' ואם איתא להא דאמרן א"כ לדידיה דסייף קיל מכולהו אין לזוממין מיתה אחרת זולתה ומאי קמ"ל ועוד שם בברייתא הסמוכה

דמוקמיה לה כר"ש אמר היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה. ול"ל מיעוטא ממ"נ אין להם מיתה אחרת זולת סייף. וע"ש (נא ב) זוממיה בכלל מיתת בועלה כו'. ואם איתא מאי נפקא מניה הלא הן אינן נידונין לא במיתתה שהיא שריפה ולא במיתתו שהיא סקילה אלא בסייף. ואולי לר"ש דסייף קיל מכולן ע"כ אתא קרא דלאחיו ולא לאחותו ואפקיה מק"ו אבל לרבנן א"ל דאיתא להאי ק"ו וכ"ז נעלמו מהמהרש"א הנ"ל. ופי' ראשון דרש"י הכא נ"ל שכוונתו מדכתיב גביה עין בעין וגו' וזהו ע"כ שהעידו עליו שסימא עין חבירו וכן כולם. כן נפש בנפש ר"ל שהעידו עליו שהרג אה"נ ודלא כמו שהבינוהו התוס' והשמיטו מלות עין בעין וגו' שבדבריו:

שם א"ל ר' יוסי כו' אמש הרגו א"ל באיזו שבוע כו'. לכאורה אמש פירושו לילה שעברה עתה וא"כ גם שאלת איזה יום לא תפול בה. אבל עי' לקמן (מד רע"ב) בפירש"י שכתב בה"ע קרי ליה נמי אמש כו' ואע"ג דלפ"ז יהיה שייך נמי שאלת כמה בחדש ואם בא בר"ח עצמו יפול נמי שאלת איזה חדש. ר' יוסי ס"ל דתשובת איזה יום יספיק לכולהו:

רש"י ד"ה שכן צריך התראה. דכתיב כאשר זמם וזה חשב כו'. כ"ה בכתובות (לג):

תד"ה מנין. בחבר כו'. ולפ"ז לא א"ש מה דאמר אא"ע לכרת ופירש"י דקמי שמיא גליא כו' דהא בחבר גם לדידן גליא דמזיד הוא. וצל"פ לדידהו דלמאי נצרך הכתוב לפרש לן באיזה אופן יענש ביד"ש. והתוי"ט ל"ד בהרכבתו פירש"י ותוס' יחד:

דף מא.

רש"י ד"ה בחנות. מקום היה בירושלים. ובעלמא פי' דהיה בהר הבית:

רש"י ד"ה אלא ד"נ. שנאמר וקמת ועלית וגו'. עי' תוי"ט ספ"א דמכות בד"ה ובח"ל:

תד"ה באשה. ולא בעי ר"י כו'. עי' לקמן (עב ב) ההיא ריב"י היא כו' ובפירש"י שם וצ"ע:

דף מא:

גמרא בתרי שיפורא ל"א דטעי. עפ"ז העיר הגרי"פ על התוי"ט בד"ה א' אומר בג' שכתב דבתרי עבורי כו' ועל פיו הגיהו כן בתוי"ט בד"ח. ול"ד דזה אומר הש"ס לדחויי הסיעתא אבל אליבא דאמת דפסקינן כריו"ח נשאר הטעם דתרי עבורי (ומשום דברובא ידע) וכ"ה בתד"ה שזה בסופו. וכן בפסחים שם:

רש"י ד"ה ר"ע. וזה א"א להזימו. כצ"ל וכן בתוס':

תד"ה אחד אומר בב'. עמש"כ ע"ד בפסחים בס"ד:

דף מב.

רש"י ד"ה אבל. ואין לטעות. הס"ד ואח"כ מה"ד בהנץ החמה. או דצ"ל ב' תיבות בה נץ ומלת בה נמשכת למעלה:

דף מג.

גמרא לכדתניא וירגמו אותו אבן אותו כו'. כצ"ל:
שם ת"ש כו' א' מה"ת שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי כו'. לכאורה התם הוא לענין שיצטרפוהו למנין כדפירש"י לעיל וז"א אלא אם כבר זיכה אבל הכא לא מיבעי ליה אלא לענין להביא דיינים אחרים וא"ל אפי' אמר כו' נמי. וי"ל דהכי דייק דדוקא זיכה ושמע כבר דברי הסותרין את דבריו והוא נשאר בדעתו הוא דאמרי' דתו לא הוה הדר ביה וחשבינן ליה למנין. אבל אמר כו' כיון דלא שמע עדיין סתירת דבריו אמרינן דאלו שמע היה מודה לדבריהם. הואיל דאלו שלפנינו כבר הפכו בזכותו למדי ולא מצאו ודאי סברא דחויה היא מה שאמר ללמד. כיון דרבותיו לא הגיעו לה:

דף מג:

במשנה אומרים לו התודה (ר"ל על כל עבירות שעבר מימיו) כו' שכן מצינו בעכן כו' וכזאת כו' (ר"ל שכן גם עכן התודה גם על מעילתו בחרמים אחרים וזהו אולי כוונת רש"י במ"ש בגמרא כו') ואם א"י להתודות (ר"ל שאינו זוכר כל העבירות) א"ל אמור (בסתם) תהא כו':
גמרא א"ל יהושע בגורל אתה בא עלי כו'. משמע דע"י הגורל לבד (אפי' אם לא היה מודה) רצה להרגו וכמו שא"ל ה' והיה הנלכד כו' ישרף רק שבקשהו שיתודה בכדי שידעו הכל שמשפט הגורל הוא מה' ושמו יהיה מכובד וגם כדי שיהיה לו כפרה. ודלא כמש"כ הרע"ב שנהרג על ידי הודאתו. והוא לקחו מפי הרמב"ם אבל לא השלים דבריו ע"ש:

דף מד.

גמרא אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה כו'. חילפא היא ערבה כדאיתא בסוכה (לד). ואולי הכוונה בכאן על הא דנאגדים יחד בלולב דמצוה. ומדקאמר ביני חילפי יהיה ראיה למה שכתב המגן אברהם בסי' תרנ"א סק"ד בשם האר"י ודלא כהשל"ה שם:
שם גם לקחו מן החרם כו'. בכולהו צ"ל וגם בוא"ו:

שם עכן כו' וכתיב התם את בריתי הפר. ר"ל דביבמות (עב) דרשינן מיניה לרבות את המשוך:
שם מ"ד במצוה דגופיה לא פקר קמ"ל. כצ"ל:
שם אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין. מש"כ הרש"א בח"א שהולכין אחר ל"ו לחובה ע"ש. ל"ד שאין הולכין לחובה ע"פ אחד:
רש"י ד"ה היכי עביד. דמשתחוה לאדם כו'. ולשונו במגילה שהשתחוה לו והוא יותר מכוון:
תד"ה חיישינן. והיאך אשה מתגרשת בלילה. מבואר דלא כדעת הא"ז מובא בנו"ב מ"ת חאה"ע סי' קי"ד שפוסל נתינת גט בלילה ע"ש:
בא"ד והא דלא משני הכא דחזא ליה בבואה כו'. כצ"ל:

דף מד:

גמרא לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין א"כ כו'. ועי' פירש"י. ומזה יש ללמד זכות על פזמון דמלאכי רחמים וכו' חלו נא פני אל וכו' ונוסח מכניסי רחמים הכניסו כו' וכיוצא באלו אשר רבים גמגמו עליהם. אך י"ל דהכא דוקא ביחיד וכמו דמחלק הש"ס בסוטה (לג) ועי' באחרונים באו"ח ס"ס ק"א:
שם יעכרך ה' ביום הזה כו'. כצ"ל:
שם וכלכל ודרדע כו'. כצ"ל:
שם פשיטא כל כמיניה. מפירש"י משמע דל"ג פשיטא וכן בע"י ליתא:
רש"י ד"ה עתה באתי. על של עכשיו כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה אביך. תרח ואבותיו מכנען באו. הן המה היו מבני שם ולא מזרע כנען וגם לא מצינו שגרו בארץ כנען ועי' רש"י בפיה"ת בר"פ לך בפסוק והכנעני אז בארץ:
רש"י ד"ה וכי כל כמיניה. דחשדינן להו לסהדי כו'. כצ"ל:

דף מה.

גמרא א"ר כו' דרבנן אדרבנן ל"ק. ק"ל דנימא רבנן חיישי להרהורא והתם גזה"כ הוא ע"ש בתד"ה אם היה לבה נאה ול"ל קרא דונוסרו. ואולי כיון דאמר רבה גמירי כו' תו ל"ל דטעמייהו כאן משום הרהורא והתם משום הכתוב אין הכרח שיגלה את לבה דוקא ודלא כתוס' הנ"ל. אבל קשה מאי דאמר לקמן לימא דר"נ תנאי היא נימא דטעמא דר"י משום גזה"כ דהשוה הכתוב כו' כדפירש"י לעיל:

שם ומנין שבסקילה ובדחיה ת"ל סקל יסקל או ירה יירה כו'. נ"ל דדרשה זו נ"ל מרבוי דיירה דאתא לומר דאף דאמרתי לך סקל יסקל לא תטעה לומר דסגי בזה בלבד אלא יירה פי' יריה צ"ל מקודם ואם לא מת בה אז אמרתי לך דיסקל. או דדריש לה במדת אם אינו ענין לו תנהו ענין לחבירו. ויש לקרב דרשה זו לפשוטו ולומר דהאי או במקום אם וכמו שפירש"י בויקרא (ד כג) ולא נצטרך לדחוק ולומר כדמשמע מדברי התוס' בפסחים (ו ב) ד"ה אבל בחד דזהו בכלל מה שאמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה. ומרבוי דיסקל (לבד) דריש בסמוך לדורות ולהכי לא מסיק שם כוליה קרא (ר"ל גם או ירה יירה) משום דכבר אפיקתיה דבסקילה ובדחיה ודלא כגי' הילקוט שהובאה בגליון (ומשמעות קצת בפירש"י): ודע מה שפירש"י ולא כתב כי סקל סקל כו'. נראה כוונתו דה"ל ליכתבינהו תרוייהו במקור וכדאיתא במרובה (סה) לימא קרא המצא המצא כו' או דר"ל דליכתוב סקול סקל בלשון צווי:

דף מה:

גמרא דתניא גואל הדם הוא ימית כו'. כצ"ל (וכן העתיק הרמב"ם בפ"א מהל' רוצח ה"ב). בפגעו בו מ"מ. נ"ל דדרוש זה מהוא ימיתנו דסופיה דמיותר. ומש"כ רש"י דברוצח שוגג כו' מיירי קרא תמוה. וכבר עמד עליו המל"מ שם:
רש"י (במשנה) **ד"ה אין דנין. דל"מ להפוכי בזכותייהו כו'**. כצ"ל:

דף מו.

גמרא (פיסקא) האיש תולין. הגהת רש"ל בכאן אינה מוכרחת כלל:
שם לרבות בן סו"מ. התוי"ט הקשה דל"ל לרבוי' הלא גם הוא מהנסקלין דיליף להו לעיל. ול"נ דה"א דלא מרבינן אלא כעין מקלל שעל חטאו נהרג ובכל ימי צבאו משא"כ בסו"מ שע"ש סופו נהרג ואינו אלא עד שיקיף זקן או עד שראוי לקרותו אב:
תד"ה שתי. ויש חובר חבר. תמוה דזה אינו במיתה אלא באזהרה בלבד עי' לקמן (סה) ואולי מפני צורך השעה דן גם עליה מיתה ולכוונה זו מביא הש"ס בסמוך הא דב"ד עונשין שלא מה"ת כמו רוכב הסוס בשבת:
רש"י (במשנה) **ד"ה ותולה אותו. בידיו**. כצ"ל וכ"ה בהרע"ב:

דף מו:

גמרא מניין למלין א"מ שע"ע בל"ת ת"ל כו'. נ"ל דהלנה היא בעמוד השחר כבקדשים ובשכיר וא"ע בל"ת דל"ת עד שיעבור עליו כל הלילה אבל מ"מ בעשה דכי קבור תקברנו

ביום ההוא (דהוא עשה בפ"ע כמו שחשבה הרמב"ם בסה"מ מ"ע רל"א ובריש הל' סנהדרין) עובר בשקיעת החמה ולא ראיתי כעת למי שידבר בזה:

דף מז.

רש"י ד"ה הואיל ונדחה. כדתניא מע"ה כו'. ולקמן כ' משום זבח רשעים תועבה ונראה דזבח רשעים אינו אלא בקרבנות נדבה אבל חטאת חובה לא מימעיט אלא מדרשה דע"ה. וכן מתבאר בדבריו חולין (ה ב) ד"ה דלאו חיובא:

רש"י ד"ה יטמא. ת"ל לנפש ל"י בעמיו. אבל בתו"כ ראיתי שדורש זה מבעמיו דלא יטמא בעל ומבעמיו דלנפש דריש למעוטי מת מצוה ורש"י בפיה"ת שפי' תרוייהו למעוטי מ"מ תמוה ועמש"כ בערכין (דף ד) בס"ד:

דף מז:

תד"ה מ"ט. הא אריו"ח כו' ורבא פסק כר"י כו'. הן זאת דריו"ח סובר דעריפתה אוסרתה אינו מבואר ומוכרח שם עמש"כ שם גם מה שהכריחו דרבא ס"ל כוותיה י"ל דל"א אלא נגד ר"ל לבד והכא גם ר' ינאי רבו וחבריא ס"ל כר"ל אבל בכריתות (ר"ד כ"ד) איתא דרבא בעצמו אמר דעריפתה אוסרתה:

דף מח.

תד"ה נתנו. דמשמע אבל ייחד לא. לכאורה יקשה לפ"ז מאי דקאמר ולאביי כו' אזמני' אע"ג דלא צר דילמא ר"ח איירי בהזמנה לחוד דהיינו יחוד דגם אביי מודה דלאו כלום הוא. וי"ל דגם לר"ח דבעינן תרתי הזמנה וצר ההזמנה איננה ביחוד לבד אלא במעשה כדמוכח ההיא דהוסיף בו דימוס דמוקי לה אליבא דר"ח ורבא דרמא ביה מת וכן ההוא דכיס שעשאו להניח בו תפילין דמוקי לה דהניח ג"כ:

דף מט.

גמרא א"ל ה"ל להצילו בא' מאבריו. מבואר דאף הנרדף עצמו אינו רשאי להרגו אם יכול להציל א"ע בא' מאבריו וכן פירש"י לקמן (נז סע"א ובר"ד עד) ותימה על המגיה במל"מ סוף הל' חובל שמביא בשם כ"י של המל"מ דהנרדף עצמו א"צ לדקדק בזה:

שם היה לך להצילו בא' מאבריו. מבואר דכינוי להצילו שב על הרודף וכפי' התוס' לקמן (עג) ד"ה להצילו ודלא כפירש"י לעיל ברה"ע:

רש"י ד"ה ומגדלי בלורית. והתירן הכתוב כו'. כצ"ל:

דף מט:

גמרא ואידך ההוא למצוה בעלמא. נראה דלר"ה ברדר"י הוה לעיכובא דאל"כ יאמר גם מצות חליצה ולפמש"כ המהרש"א בכוונת רש"י י"ל דגם ר"ס ורפ"ס ס"ל דתמיד ה"ל לעיכובא וצ"ע להלכה. ומה שתמהו התוס' מסדר ברכות התם הוה ג"כ לעיכובא וכדאיתא ר"פ הקורא למפרע וכן סדר התקיעות וכמש"כ התוס' בר"ה (לד ב) ד"ה מתשעה והר"ן שם על הא דתקיעות וברכות של ר"ה ויוה"כ מעכבות ולא עמדתי ע"ד התוס' שהציגו תמיהתם על הא דר"ה ברדר"י דאמר אף סדר תמיד:

רש"י (במשנה) ונ"מ למתחייב שתי מיתות כו'. התוי"ט תמה מדוע לא נקיט הנ"מ דב' חייבי מיתות שנתערבו כו' דקדים ע"ש ופשוט דרש"י נקיט לישנא דגמרא לקמן (נ ב) נ"מ למי שנתחייב ב' מב"ד נידן בחמורה וע"ש במהרש"א:

רש"י ד"ה ולאפוקי וד"ה היא אומרת צ"ל בד"א:

דף נ:

תד"ה כשהוא (בסופו). והא דקאמר כהאי תנא כו'. עי' בר"ן בס"פ אלו עוברין דהביא דוגמאות לזה דאמר האי לישנא אע"ג דלית ביה פלוגתא:

תד"ה ת"ל. והא דקאמר בסמוך כר' אלעזר כו'. כצ"ל בל"י וכן כולם:

דף נא.

גמרא ניסת כו' לעו"ג כו'. עפירש"י ותמוה לקרותה בעבור נשואי עו"ג זיקת בעל הלא אין כו' עי' יבמות (מה ב עו א) ואולי ר"ל א' מז' עממין אחר שנתגייר:

שם ותו מידי כהנת לכהן כתיב. לכאורה היינו פירכא קמייתא ונ"ל דקושיא זאת שבה על הא דסיים בברייתא אע"פ שאינה כהנת דר"ל שאינה נשאת לכהן דמשמע דבקרא כתיב הכי להכי פריך מידי כו':

דף נא:

תד"ה סירכא. ומיהו קשה כו'. **אבל בכלתו כו'**. נראה דצ"ל אבל באת חמיה לא כו':

גמ' ת"ל איש כו' אשת רעהו כו' הכל היה בכלל כו'. מזה אנכי תמה על מש"כ בתוס' הרא"ש ביבמות (לד) דנערה המאורסה אין בה קרבן בשוגג משום דל"כ בה כרת ע"ש. והרי גם היא בכלל ואל אשת עמיתך כו' כמו (באשת רעהו דאמר כאן) וכתיב בסה"פ ונכרתו הנפשות וכ"מ מלשון הרמב"ם בסה"מ בל"ת שמ"ז ולשון רש"י בכתובות (ג)

לדחות פי' רבותיו דקדושי כסף דרבנן (האיך סוקלין ע"י ומביאין חולין לעזרה על שגגתן) הרי דפסיקא ליה דמביאין קרבן וכ"כ לקמן (נג) במתני' כיון דקדשה אשתו היא כו' ובפיה"ת (דברים כג א) כ' שאין בעריות מיתת ב"ד שאין בה כרת ולקמן (פ"א) בגמרא אשת רעהו טמא זו נערה המאורסה ומקרא מלא בה בפרשת תצא על דבר אשר ענה את אשת רעהו והא דמעטינן בריש ארוסה מתחת אשה פרט לארוסה היינו ממלת תחת תדע דלא ממעטה מאשתו דכתיבה כ"פ בפרשה והתוס' ביבמות (נט) כתבו דלילף הראה מנערה המאורסה בכל העריות דאיתקיש כולן להדדי כו' והיינו בקרא דכי כל אשר כו' ונכרתו כו' עלמא דפשיטא להו דכרת עלה נמי קאי וצע"ג. [וכ"פ בשו"ע א"ע סי' קכ"ו ס"ק מ"ד דאם כתב לארוסה דהות אנתתיה כשר וע"ש בב"י בשם הרי"ו והרשב"א] :

שם ור"ע מהם מקריבים והיו קדש נפקא. כצ"ל:

רש"י ד"ה הוציא הכתוב. והוציא כתוב אחר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה זוממיה. וזוממיה בכלל מיתת בועלה הן. כצ"ל:

רש"י ד"ה נוציא זו. דאם משמע להביא את הנשואה כו' ואם משמע גז"ש להוציא פנויה כו'. כצ"ל:

דף נב.

במשנה רי"א אף הוא כו'. נל"פ דלקמן במתני' תני ג"כ בהנחנקין כריכת סודר כו' לכן קאמר אף הוא ר"ל שהוא מהנשרפין אם מת כו' ורש"י נדחק בזה:

גמ' ומאן דיליף מב"א מנ"ל דכתיב וימותו כו' כעין מיתה כו' אותם ולא בגדיהם. ועי' בתוס' והתימה על הרע"ב שפי' דילפינן דלא נשרפו גופותיהם מדכתיב וישאום בכתנותם:

דף נב:

תד"ה טעה. ואף כו' נמי חזר בו. כצ"ל:

רש"י ד"ה אלא להקל. ולקמן כו' דד"מ כסדרן כו'. ושם לא פי' כן אלא משום שלא פי' כו' ע"כ קלה היא כו':

דף נג.

גמרא במאי גמרי במות יומתו גמרי. כצ"ל:

שם א"ל בדמיהם כו' גמרו. כ"ה להדיא לקמן (נד) בשתי ברייתות ובדף סו ובכריתות (ה) והא דלא מייתא להו לסייעתא עמש"כ בברכות (כו):

רש"י (במשנה) **ד"ה הבא על האם. לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו.** כצ"ל וע"ש:
בא"ד וה"נ כתיב בהו חלוק לרבנן כדמפרש בגמרא. בגמרא ליתא רק דלר"י איכא מיעוט אמך היא ורבנן דרשי לה לדרשה אחריתא וכיון דליכא מיעוט ממילא חייב שתים דילפינן מאחותו דהוי דבר שהיה בכלל כו' כדפירש"י במכות שם ועי' לקמן (נד) בפי' ד"ה בשוגג ולקרבן ובמש"כ שם:
רש"י ד"ה אלא בח"ל. וטעמא דר"ע התם מפרש מלא יקח כו'. שם לא מפרש מידי רק ביבמות (מט) אמרי' טעמי דיש ממזר מח"ל דכתיב לא יגלה כנף אביו וכר"י דבאנוסת אביו הכתוב מדבר וסמיך ליה ל"י ממזר. והא דאין קדושין תופסין לדידי' משום דהא בהא תליא כמ"ש התוס' בקדושין (סז ב):

דף נג:

רש"י ד"ה תני כדתנן. דר"י אף בראוי כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה אלא אמו. אמאי לא אקשי ליה מר"י גופי' כו' מודה להו דחייב. כצ"ל:
רש"י ד"ה אלא אמר רבא. ולא שם איסור אם. כצ"ל והס"ד ואח"כ מה"ד ומייתי לה בג"ש. וקוטב פירושו כפי הגי' שלפנינו נ"ל דכ"ה דבשלמא אמך היא שפיר למידרש למעוטי דא"ח משום אשת אב משום דרישא דקרא הוה משמע דחייב אבל ערות אביך היא דאידך קרא ליכא למידרשי' למעוטי דא"ח משום אמו דהא אין שום משמעות ברישי' דלחייב אבל למעוטי דא"ח משום אשת איש א"ש דיש משמעות מרישי' דלחייב כמו שמבאר והולך וגי' המהרש"א ופירושו לא מחוור:
תד"ה לדבריו. דסבר כדתנן בסוף כו'. כצ"ל:

דף נד.

רש"י ד"ה ת"ל. דהאי לאו ערות אביו היא. כצ"ל:
רש"י ד"ה בשוגג. דנ"ל כו' לחלק כרת למפטם וסך כו'. לכאורה לא היה צריך לזה דהם בכלל כל העריות ע"ש (יד) בפי' ד"ה לחלק (ובע"ב שם) ד"ה למפטם וסך ואולי דמשמע ליה דלא ילפינן מדבר שהיה בכלל כו' אלא דומיא דאחותו דהיינו עריות דנקבות דנפישי הנאתייהו (ועי' לקמן ע"ב בתד"ה הבא וברש"א שם ובמש"כ במכות יד ב) ותדע דאר"א לקמן הבא עה"ז והביא זכר עליו לר"ע א"ח אלא אחת משום דחד לאו הוא אטו מי גרע מבא על ב' זכרים דנילף מואל אשה לחייב על כל אשה ואשה ועי' לקמן ע"ב בתד"ה הנרבע ובמש"כ שם:

משנה הבא עה"ז. התוי"ט תמה למאי נקיט ליה הכא ולנ"פ דהתנא לא רצה לדלג ותנא להו כסדרן ברישא וכה"ג כתב בעצמו בפ"ד דטהרות מי"א ומיושב בזה קושית התוס' רפ"ב דב"ק בד"ה הבהמה וכמו שהעירותי שמה:

תד"ה הבא על הזכור (כצ"ל). והא דלא קתני והביא זכר עליו כו'. ולעדנ"פ דכיון דתני הבא עה"ז ממילא מישתמע גם הנשכב וכמו דבכל העריות לא תני להנשכבות באפי נפשייהו ובזה א"ש מה שאמר אם כו' בהמה מה חטאה דגמגם התוי"ט דהלא לא נשנית מקודם דהבהמה נהרגת ע"ש שנדחק וכן נ"ל דהא דל"ת והביא בהמה עליו הוא דמיסרך סריך בלישנא דריש כריתות דלא מיתניא ליה התם משום דליכא חילוק חטאות בהם כדאיתא (שם ג). ולפ"ז אתיא כמין חומר הא דהשמיט התם הביא זכר עליו דהוא למנינא לשינויי דריו"ח שם דמיסרך סריך בלישנא דהכא אולם מלקמן (סה א) קצת סתירה לזה ודעת התוס' בקושייתם מהביא זכר עליו. י"ל ע"פ מש"כ רש"י שם בכריתות ד"ה דאר"א ואי קשיא כו' אבל מ"ז דלא מיתהני כו' ע"ש. וע"ע בתוס' יבמות (נד ב) בד"ה בזכור:

רש"י ד"ה אשר ישכב א"ז (בסופו). מחייב נשכב. כצ"ל בל"ו:

דף נד:

גמרא אזהרה לנשכב (ר"ל לזכר) מנין. עי' פירש"י בכריתות (ג) ד"ה דא"ר אבהו:

שם קרי ביה לא תשכב. לכאורה נראה דר"ל בנקודות נפעל תשכב ושי"ן דגושה וכ"ה בהגה' הב"ח אבל מהמהרש"א לקמן בד"ה אם א"ע נראה שהיתה גירסתו תושכב מבנין הפעל. ובכריתות הגי' תשכיב מהפעיל:

שם אזהרה לנשכב (לבהמה) מנין ת"ל לא יהיה קדש כו'. עפירש"י ותוס' וק"ל דמ"מ מנלן דנשכב לבהמה מיקרי תועבה דהא בפ' עריות (דעלה כתיב כי את כל התועבות האל או לפי' התוס') לא הוזכר נשכב לבהמה ואולי זהו כוונת אביי במה שאמר דכי כתיב כו' בגברי כתיב ודלא כפירש"י:

שם ת"כ דרב זכר בן ט' כו'. צ"ל זכור וכדמשמע מפירוש רש"י:

רש"י ד"ה וגם קדש. האמור מה תועבה האמור שם קאי אף אנשכב אף תועבה האמור אצל לא יהיה קדש אף נשכב במשמע. כצ"ל:

רש"י ד"ה ונאמר להלן. במסית. הס"ד ואח"כ צ"ל ד"ח **מה להלן בסקילה. דכתיב וסקלתו באבנים**. ויש לקיים בדוחק קצת גם הגי' שלפנינו:

רש"י ד"ה כתועבת הגוים. כי את כל התועבות האל עשו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בהמה. עשה בה קטנה כגדולה. כצ"ל כבגמרא:

תד"ה עשו. דבתר זכור כתיב ובכל בהמה כו'. כצ"ל:

תד"ה הבא עה"ז והביא זכר (כצ"ל). כיון שהם ב' ביאות. והמערה בעצמו דאר"א לקמן דמחייב תרתי צ"ל דהוי ג"כ כב' ביאות שוכב ונשכב ועמש"א בסמוך: מש"כ הרש"א דאחותו שהיא אחות אביו כו' לא מיקרי שמות מחולקין בכריתות שם ובמכות (יד) אמרי' להדיא (דאין) [דהן] שמות מחולקין:

תד"ה הנרבע. עכה"ד. לפ"ד נראה דה"ה הבא על זכור והביא עליו זכר דלר"ע א"ח אלא אחת הוא אפי' בשני זכרים. וכן הבא עה"ב והביא בהמה עליו דא"ח אלא אחת לר' אבהו אליבא דר"ע ולאביי לכ"ע הוי אפי' בב' בהמות וזה דלא כהרמב"ם בפ"ה מהל' שגגות ה"ג ולכאורה דעת התוס' מוכרחת ולפלא שלא העירו בזה מנו"כ. שוב בא לידי ס' שעה"מ וראיתי שהאריך בזה בפי"ז מהל' איסורי ביאה הי"א ודע דק"ל על מה שפסק שם הרמב"ם וברפ"ד כר"ע בבא עה"ז והביא זכר עליו דא"ח אלא אחת דלכאורה ה"ל לפסוק כר"י דהרי ר"א אמר לקמן גבי המערה בעצמו דמחייב תרתי ואולי דלאו תרתי חטאות קאמר אלא שני איסורים:

דף נה.

גמרא תניא זכור בן תשע כו'. כצ"ל כמש"כ לעיל:

שם הואיל כו' כתיבא נמי הא מילתא דדרשה. כצ"ל ועי' הגי' ביבמות:

רש"י ד"ה המערה. בהקישא דר"י כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה איידי. דערות אחות כו'. כצ"ל:

דף נה:

גמרא דבעי רה"מ ישראל הבא עה"ב בשוגג מהו כו' והכא כו' תקלה ליכא. עמש"כ בזה לקמן (נז ב) בס"ד:

שם כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא כו'. וכן לקמן גבי קטן. מזה נ"ל דאף דפסק בשו"ע ח"מ סי' צ"ו ס"ג ותכ"ד ס"ח דקטן שהזיק וחבל פטור מלשלם אפי' לאחר שהגדיל ודלא כהג"א מ"מ לצאת יד"ש חייב:

שם בן ט' כו' ומטמא כנדה. בנדה הגי' בנדה בב':

רש"י ד"ה ואם בא עליה יבם. ומקבלו אביה. עי' קדושין (י) תד"ה ומקבל ובגיטין (סד ב) בתד"ה וכל שאינה:

תד"ה וחייבין. כמו בן ט' כו' אלא כמאמר כו'. כצ"ל:

בסה"ד וניחא לפי' דלא קתני גבי קטנה ופוסלת כו'. לכאורה אכתי קשה מדוע לא תני ופוסלת אה"ב דזה לא מוכח מהא דואם בא כו' מומתין ע"י ולדעת הראב"ד בפ"ד מהל'

אסורי מזבח ה"ג דבהמה נפסלת אף אם בא על פחותה מבת ג"ש א"ש אבל נ"ל ראיה לדעת הרמב"ם מהא דתני גבי ב"ט שנים ופוסל אה"ב כו' דאטו לא נכלל בזה ג"כ אם בא בהמה עליו. ונראה דאף לשמואל דס"ל בזכור לעיל דבבן ג' נמי חייב בבהמה מודה דבעינן ב"ט כדמשמע מלישנא דמתני' וכדכתיבנא וטעמא דמשכבי אשה דמיני' יליף שמואל לא כתיב אלא בביאת זכור:

דף נו.

גמרא תנא עד שיברך שם בשם מנה"מ כו' בנקבו שם יומת. הנה רש"י כתב לקמן (סו) דר"מ בר' יוסי דהוא חכמים דמתני' דשם ל"ל הך ברייתא ע"ש והתוי"ט שם כתב מדפי' הרע"ב כאן הך דרשה דהכא (ומש"כ ג"כ בשם הרמב"ם לא נמצא בפי' שלפנינו) ש"מ דהכי ס"ל להלכה דלפי' המשנה אינו מוכרח ע"ש ואני אומר דמוכרח מדתני יכה יוסי את יוסי כדפירש"י וכן דברי הכ"מ (שהביא שם) דלכן פסק הרמב"ם כן משום סתמא דברייתא דהכא תמוהים דיותר הל"ל מן המשנה עצמה מן יכה יוסי כנ"ל והכ"מ כ' שם בהל' ח' בעצמו ולהכי נקט יכה דא"ח עד שיברך שם בשם כמו שקדם. ול"נ ראיה דבד"ז ליכא פלוגתא מהא דמשני לקמן בעינא שם בשם ולא מקשה הניחא למ"ד דבעינא כו' אלא למ"ד דלא בעי מא"ל:

שם והא כו' מהתם נפקא ה' זו ברכת השם. ול"ל דאתיא הך דהכא כתנא דב"מ לקמן דלא דריש ויצו דהוא ל"ל גם דרשה דאיש איש דהא לא חשיב ברכת השם במצות ב"נ:

דף נו:

תד"ה לאמר. אע"ג כו' במחזיר גרושתו כתיב כו'. הן לפי מה שבארתי ביומא ובחדושי לס' נת"ע אות ח' בסופו דכוונת הנביא על הא דכתוב באותה פרשה אחרי אשר הוטמאה דדרשי לה רבנן על סוטה ודאית א"כ זנות דא"א איתא בהאי קרא ונכון בס"ד:

דף נז.

רש"י ד"ה בע"ג דברים. וזיבוח וקיטור. השמיט עוד ניסוך והשתחויה:

רש"י ד"ה נהרג עליו. משום גזל כו'. דהיינו שפחה חרופה כו'. הוא לר' ישמעאל דאמר בכריתות (יא) בשפחה כנענית הכ"מ ומאורסת לע"ע ואמרינן בגיטין (מג) דמאי מאורסת מיוחדת ולהמהרש"א אישתמיט ד"ז:

רש"י ד"ה כיוצא בו. דש"ד דאילו ש"ד בשוגג כו' אלא רחמנא חס עליה. ק"ל דלפ"ז מאי קמ"ל לרה"מ לעיל (נה ב) הא מה"ט אמרי' שם בקטן וקטנה דהבהמה נסקלת על ידיהם.

וי"ל משום דחזינן דמזיק אפי' בשוגג חייב לשלם כדאיתא ספ"ב דב"ק אלמא דבמה שבין אדם לחבירו אין חילוק בין שוגג למזיד אלא דברוצח חס רחמנא עליה דלא למקטליה. אבל במה שבין אדם למקום בשוגג לא עניש עליה רק דקשה הלא מ"מ חייב בקרבן אלמא דחוטא הוא ועי' בנזיר (כג) דאפילו בספק איסור בשוגג א"ק ונשא עונו. ואולי מפני קושיא זה השכיל רש"י לפרש שם כסבור מותר דקרוב לאנוס הוא לר"ח ולאביי במכות (ט). אך עכ"ז קשה דהא בכה"ת אומר מותר ג"כ חייב בקרבן כמש"כ התוס' שם (ז ב) ד"ה אלא. וצ"ל בשוגג וכיון דמייתי קרבן מתכפר לו לגמרי ותו ליכא תקלה. ואע"ג דגם במזיד מתכפר לו כדאיתא לעיל (מז) מ"מ מה שנסקל ע"י אין לך תקלה גדולה מזו:

דף נז:

גמרא אלא אריו"ח ל"נ אלא לנעה"מ דלדידהו ל"ל כו'. לכאורה ה"נ דקאי נמי אעדה כו' דלהכי מקלינן עלייהו דליבעו עדה כו' משום דלדידהו ל"ל. וכמו בנכנסה לחופה ול"נ דמקלינן עלייהו לדונן בחנק מה"ט. אבל פירש"י מוכרח מהא דמשני לקמן תנא דב"מ הוא כו' ואם איתא מ"מ נ"מ לעדה כו' וכ"נ מלשון אלא דקאמר. ודע דמשמע דבא"א גמורה דידן נידון בסייף אפילו לר"ש דחנק חמור כיון דלדידהו אית להו בדינייהו דייניין להו וכן מבואר להדיא לקמן (עא ב) ול"י מנ"ל לריו"ח הא הלא הברייתא היתה מתפרשת יפה לדידיה ואפי' בא"א גמורה וכן הברייתא השניה דעל א"א נידון בחנק וכן לא היינו נצטרך לקמן שם לומר דס"ל כתנא דב"מ דמיתה שלהם היא חנק. ועוד ק"ו הוא מה נעה"מ דלדידהו ליתא כלל דילן בדינא דידן. א"א דא"ל לדידהו לא כש"כ דדילן בדינא דידן:

שם ארנב"י כו' שנכנסה לחופה ול"נ כו'. לרבא לקמן (נח ב) דבשל"כ פטור באשת חברו המ"ל אפי' בא"א גמורה ובשלא כדרכה:

תד"ה וחכמים. דמתוך כך מסיק לעיל על ד' מצות כו'. כ"נ דצ"ל ור"ל מחמת קושיית אי משום דאיתרבאי מאיש איש אפי' (נכרי) [עבודת כוכבים] נמי כו'. אח"ז ראיתי הגי' כן בד"י:

תד"ה הורתו. דלא פסיקא כו' שאין לו שאר האב כו'. כצ"ל:

דף נח.

רש"י ד"ה וחכ"א יקיים. אלא למעוטי הו"ל בקדושה כיון כו'. כצ"ל בל"ו וכמו שהעתיקו התוס':

רש"י ד"ה נשא אשה. ומשום דהנך גיורות קאמר כו'. כצ"ל:

דף נח:

גמרא שנאמר מוקש אדם כו'. עי' פירש"י בע"י:
רש"י ד"ה נכרי מותר. בין לר' אליעזר כו'. כצ"ל ביו"ד:
רש"י ד"ה ולכלל ישראל. דליגזור ליה כו'. נראה דר"ל דעל עבדים בפרט ל"ג חכמים גזרות רק לישראל ולגרים גמורים ולמשוחררים שהמה כישראלים. וא"כ כש"כ שלא גזרו גזירות על ב"נ במצות דידהו וראיה ברורה להמל"מ בפ"י מהלכות מלכים ריש ה"ז לענין משוך בבני קטורה לדעת הרמב"ם ע"ש:
רש"י ד"ה מדרגילי. למיקרי לה כו'. כצ"ל:

דף נט.

רש"י ד"ה ומשני. שב והבטל מלעשות עול. כצ"ל:
רש"י ד"ה מורשה מאורסה. אמוראי איכא כו'. ע"ש דר"ח תנא לה:
רש"י ד"ה מגזל. וכן נעה"מ דהא בכלל ג"ע הוא. לפירושו למאי מסיק הגמ' דינו כו' דבסקילה. ועוד דלעיל (נז ב) משני על הא דמקשה מלאמר זו ג"ע התם בעריות דידהו. ולכן הנל"פ דר"ל דלא חשיב אלא הנך דמחייבי עלייהו מיתה דידהו אבל הא דבסקילה לא חשיב:
רש"י ד"ה לאו בני כבוש. לא נתנה ארץ לכבוש כי אם כו'. כ"נ דצ"ל. אבל ק"ל מהא דחולין (ס"ד ס) עמון ומואב טהרו בסיחון וכן שם לעיל מיניה בדרשה דקרא והעוים. ובתוס' גיטין (ר"ד נח) כ' דקונים בחזקה דכיבוש מלחמה ע"ש:
תד"ה אף. וקשה כו' דרישא נ"ל כו'. כצ"ל בלא ד':

דף ס.

גמרא סתמא כר"ע דמקיש כו'. עמ"ש בס"ד במכות (ה ב):
רש"י ד"ה אלא לאו בכינוי. אבל בזמן ב"ד קורעין כו'. כצ"ל:
תד"ה המלך. תימה כו'. ול"נ ליישב ע"פ הירושלמי דמקשה אמאי דתנן דא"ל אמור מה ששמעת בפירוש וא"ל גדף אלא אותו השם שאמרתי לפניכם אותו קלל כו' הביאו הכ"מ בפ"ב מהל' ע"ג הל"ח. ואף דהש"ס שלנו אינו סובר כן דה"ל לפרש כמ"ש התוי"ט. מ"מ שמעינן מיניה דזה לא נקרא גידוף ועכ"ז חייבין עלה לקרוע כדתני במתניתין. ואיכא למימר דבכה"ג א"ל לחזקיה:

דף ס:

גמרא יכול שאני מרבה המגפף כו'. קשה דא"כ לא תעבדם יתירה דפירש"י במתני' למאי אתא. ואולי הוה מוקמינן ליה לדרשה דאביי אליבא דר' אמי לקמן (סג) וע"ש בסוגיא ובפירש"י ועי' לקמן במהרש"א בד"ה של"כ מהשתחוואה נפקא:

שם וכ"ת זובח ל"ל לגופי' דמחשבין מעבודה לעבודה. וכל הסוגיא. הן לפמש"כ התוס' בב"מ (מג ב) דמחשבה דפיגול היינו באמירה דוקא וא"כ ה"ה במחשבת ע"ג. ועי' חולין (לט) תד"ה אלא ולקמן (סה) בד"ה הואיל (ואע"ג דבע"ג אמרי' שם בחולין בשלהי מסכת דאפי' אמחשבה מעניש מ"מ קטלא ודאי לא מחייב עלה דמנא ידעינן) ולמאי דמסיק רבינא לקמן (סא ב) דלזא"ז קתני א"כ תיפוק ליה דחייב משום דאמר אעבוד כו'. ואולי דהכא איירי להכעיס:

רש"י ד"ה אילו נאמר. בא הכתוב לענוש מיתה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ת"ל. וכל עבודות שבעולם בכדרכה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לפי שיצאה זביחה. שנכללו בכלל וילך ויעבוד. לכאורה הכלל הזה הוא בכדרכה וה"נ יותר לפרש מכלל דבלתי לה' לבדו דנכללו בו כל מעשה מכובד וכדמשמע גם מדברי המהרש"א. ויתורץ בזה גם תמיהת התוס' בד"ה המקטר דאי לאו בלתי כו' ה"א דא"ח אלא בזביחה לבדה בשל"כ. אך לא א"ש לפ"ז מאי דמקשה רבא בר"ח אימא יצאת השתחואה ללמד עה"כ כולו. דמה זה בא למעט יותר מן הכלל דבלתי. אולם י"ל דאדרבה בא לרבות דלא נימא דבלתי לא איירי אלא בעבודת פנים:

רש"י ד"ה אימא יצאה. וכ"ש דרך כבוד כהשתחואה ודקא קשיא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לגופיה. דאפילו לא שחט שחיטה עצמה כו'. כצ"ל:

דף סא.

גמרא התם בזובח להכעיס. לכאורה להכעיס דומה למאהבה ומיראה דפליגי בהו אביי ורבא לקמן וע"ש בתוס' ולקמן (סד) ד"ה אע"ג:

שם היכא דפלחו כו' דכתיב ל"ת לך פסל. (ר"ל ל"ת את עצמך פסל וכמו דדרשינן לקמן (עג) אבידת גופו מן והשבותו לו ע"ש בתוס') ולכן חייב הנעבד אם קבל העבודה דהרי עשה א"ע לפסל. כי פליגי בדבורא כו'. ור"ל וכמו דפליגי בחיובא דנעבד בדבורא כמו כן פליגי בחיובא דעובד:

רש"י (בסה"ע) אין נסתין לעבוד אדם. משמע דאפי' הסית לעבוד איש אחר. אבל הרמב"ם בפ"ה הל' ה' השווה איש אחר לשאר עו"ג וכ"מ לשון הגמרא וטעם החילוק פשוט:

תד"ה ומר. כשמכמינין לו עדים ואומר היאך כו'. כצ"ל:

בא"ד ע"כ יש לחייב כו' כמסית לע"ג כו'. כצ"ל:

דף סא:

גמרא יחיד לא ממלך וטעי בתריה. כצ"ל:

שם רבא אמר כו' הא דא"ל כך אוכלת כו'. וכן מיתניא בהדיא במתניתין ברישא דהאומר אעבוד כו' ע"ש וקצת תימה דלא הביאה רבא לסיוע:

שם רבינא אמר לזא"ז קתני. כה"ג משני ג"כ לקמן (סז):

שם אמר אביי מנא אמינא דתנן כו'. כצ"ל בל"ו והב' צ"ל בו':

שם האי שגגת מעשה דעו"ג ה"ד אי קסבר בה"כ הוא כו'. לכאורה המ"ל כגון שהתריז לפעור וקסבר ע"ג אחרת היא וכה"ג איתא בתוס' לקמן (סב ב) בסד"ה העלם ועמש"כ שם:

רש"י ד"ה ודלא כהמן. הא דקתני יכול כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ושוין שאינו כו'. מי שמביא חטאת על הודע דשגגת מעשה כו'. כצ"ל:

בא"ד מדכתיב בא"ת שגגתו שגג תרי זימני כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה הרי לבו. ולא שוגג אלא לשמים. כצ"ל ומלת הוא למחוק:

דף סב.

גמרא ואילו בע"ג תנן ושוין שבשעירה כיחיד. רש"ל הגיה תני. ובאמת משנה מפורשת בהוריות פ"ב מ"ו ובע"ג היחיד והנשיא והמשיח מביאין שעירה ועדיפא מהברייתא דלא איירי בנשיא. אלא משום דלישנא דברייתא קצר יותר ועוד דכבר אייתי לה אביי לעיל וכמש"כ בס"ד ברפ"ב דשבת:

רש"י ד"ה א"ח אלא אחת. דכל עבודתה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לחלק. וחייב עליה הכתוב בפני עצמה שפרט כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה השתחואה נמי. דהא גבי סקילה כתיב וישתחו כו'. כצ"ל בחד ו':

דף סב:

תד"ה העלם. וה"נ המ"ל במגפף כו'. ע"כ ר"ל ומנשק ומחבק כו' כדי שיהיה הנה אך כל אלו הן עכ"פ בלאו אף שאין דרכה בכך ולר"ל בשבת (סט) א"ח קרבן עד שישגג בלאו. ואין לומר ששגג בזה א"כ ה"ל כהעלם זה וזה יש לחלק. אולם יותר הל"ל בעבודות בזויות וכמש"כ לעיל (סא ב):

דף סג.

גמרא אלמלא ו' שבהעלוך כו'. ק"ל לפ"ז איך אמר נחמיה (במזמור ט') ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים:

רש"י ד"ה ר"ע היא. לאפוקי הרהורא כו'. עיין לקמן (ס"ה סע"א) ובתד"ה הואיל ובמש"כ לעיל (ס ב):

רש"י ד"ה **איתקושי. אלי אתה לזביחה כו'**. כצ"ל:

רש"י ד"ה אבל המגפף. לא תלכון אחרי אלהים אחרים. כצ"ל והוא בדברים (ו יד) והמציין טעה ועי' מהרש"א. ומה שפירש"י לעיל דאביי מוקי לה ללאוי יתירי ר"ל דכיון דיתירי נינהו דרשינן להו למגפף כו' ולנעבד כהמן:

רש"י ד"ה לבן סו"מ. ל"ת אכילה שתהרגו עליה. כצ"ל:

תד"ה אמר ר"א. ולרשב"י כו' איתוקמא קמייתא כו'. כצ"ל:

תד"ה משום. דהוי לאו שניתן לאזהרת מב"ד. כצ"ל:

דף סג:

גמרא וכתיב וגו' דברו לעגלות כו'. כצ"ל. ותיבת דברו הוא תחלת פסוק שלפני פסוק דלעגלות:

שם ומאי ניהו תרנגולת. עי' רש"א בח"א. ובערוך ערך סך פי' ע"ש שסוככת על בניה: ואנשי כות. כצ"ל: את אשימא. כצ"ל בא': את נבחז. כצ"ל בז' וכן ברש"י עי' ח"א:

רש"י ד"ה וכומריו. צ"ל וכמריו:

דף סד.

גמרא הס כי לא להזכיר בש"ד. כצ"ל וכ"ה בע"י והוא פסוק (עמוס ו':י'):

רש"י ד"ה ויצעקו בני ישראל. ט"ס וכצ"ל ויזעקו בקול גדול באכה"ג כתיב:

דף סד:

רש"י ד"ה כי מזרעו. דלעיל מיניה כתיב אשר יתן כו'. כצ"ל:
תד"ה העביר. וא"ת מקמא מיחייב ליה. ולע"ד יותר מזה מצינו בעיר הנדחת (לקמן קי"ב) לרי"ה דדנין וחובשין דאע"ג דנגמר דינו לסקילה אם אח"כ ימצא רובא חוזרין ודנין אותו לסייף מכש"כ הכא אם באו עדים אפי' לאחר שנגמר דינו שהעביר גם יתר בניו אפי' בזא"ז סותרין דינו:
תד"ה וכי. דלעה"ז נפ"ל מקראי דמולך בע"ג. כצ"ל בב':

דף סה.

רש"י ד"ה רל"א. וחטאת א"ב אלא עה"מ דכתיב ועשה כו'. ולקמן בד"ה [אי הכי] כתב מקרא דלעושה בשגגה ועי' לעיל ס"ג בתד"ה אלא:
רש"י ד"ה עקימת שפתיו. שעוקמן ומנענען כו'. כצ"ל בל"י:
רש"י ד"ה והתורה אמרה. וכל שזדונו חייב מיתה על שגגתו מביא קרבן. אינו מדויק דלא תלי במיתה אלא בכרת דוקא ולכן מכה אביו ואמו וגונב נפש אף דיש בהן מיתה אינן בני קרבן הואיל ולית בהו כרת כדאיתא בתו"כ שהביא בעצמו לקמן ע"ב בראשו ובאמת כתיב ג"כ כרת בבעל אוב והנפש אשר תפנה אל האובות גו' והכרתי אותה ועי' דבריו בריש כריתות:
תד"ה והנשאל. וי"ל איפכא דאזהרה לנשאל כו' מל"י כו' ושואל כו'. נ"פ דרש"י מאן לפרש כן דהמשנה קוראתו נשאל ובקרא כתיב שואל. מ"מ קושייתם חזקה וגם רש"י חזר בו בפי' הגמ' כמו שהעיר המהרש"א וכן בריש כריתות במשנה. אכן שם בגמ' (ג ב) פי' ג"כ מלא ימצא כו' וע"ש בגליון וע' מש"כ בספ"ק דעירובין:
תד"ה מאן. כדתניא בספ"ק דכריתות דף ז'. כצ"ל:

דף סה:

גמרא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה. פירש"י בזה דחוק ועי' בריף גי' אחרת. ולעדנל"פ גי' שלפנינו דר"ל הואיל דמצינו דעדות מתקיימת ע"פ ראיה לחודא כר"ט בהחובל (צ ב) בסנהדרין שראו ביום לאחד שהרג אה"נ. ואף ר"ע ל"פ אלא בד"נ משום והצילו העדה. וא"כ אין החיוב מחמת הגדתן דהא גם בלתי הגדה היה יכול הדין להתקיים:

שם לא דיתיב בה"פ ומשתעי. כאן ל"א דסליק כמו בשנויא דלעיל דשם הוה ס"ד דמשתעי מקברו כפירש"י לכן השיבהו לא דסליק אבל הכא גם המקשה ידע דסליק דהרי כתיב עולים מה"א. ונראה דהכא ה"מ לשנויי דמשום כבוד שאול אישתעי כי אורחיה כמו שעלה ראשו למעלה מפני כבודו ע"ש בפירש"י ורד"ק:

שם אמרו לו בזיתו כו'. בע"י הגי' אמר ור"ל טורנוסא אמר לר"ע דביזה את אביו כו':

רש"י ד"ה מתיב ר"ז. אחר שריבינו דברים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה עולה כדרכו. נראה דצ"ל עונה:

רש"י ד"ה ברא גברא. ע"י ס"י שמלמד צירוף כו'. כ"ה בע"י:

רש"י ד"ה עיגלא. ל"א כו' שלישי לבטן. כצ"ל:

רש"י ד"ה המחשב. לשון עונה מעונן כו'. כצ"ל:

תד"ה הואיל. דתני בתו"כ בהדי עדים זוממין. כצ"ל:

דף סו.

רש"י (במשנה א') **ד"ה שחייבין. כגון כו' ולא המתעסק**. הן מהגמרא משמע דלא אתי לאפוקי אלא מין מלאכה שא"ח על זדונו כו' אבל לא למעט באיכות עשייתה כמו מתעסק. ואולי כוונתו רק על הא דהתנה התנא נמי ועל שגגתו חטאת דפי' הגמרא אינו מספיק לזה. ומשכחת לה כרת במזיד במתעסק כגון שנתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר. עי' לעיל (סב ב) בתד"ה להגביה. ומש"כ דבר שיש בו מעשה ל"מ בשבת מלאכה דאין בה מעשה זולת מחמר עי' ר"פ מי שהחשיך:

גמרא מאן חכמים ר"מ בר"י הוא כו'. בתור"ע הקשה מדוע ל"א דחכמים דר"מ בשבועות ספ"ד הוא. דסברי דאף מקלל אה"ש א"ח בכינוי כ"ש או"א ע"ש שהאריך. ולכאורה קושייתו תמוה דהתם בשם המתברך כמש"כ התוי"ט שם. אבל דבריו יתכנו לשטת הרמב"ם שבארתי בחדושי בפ"ב מהל' עדים ה"ז:

דף סו:

רש"י ד"ה ת"ר נערה. עד שירבה שחור כו'. וכ"כ לקמן (ק ב) ואנכי ל"מ סימן זה לא' מן התנאים דפליגי בסימני בוגרות בנדה (מז) לבד ר"י אמרו שם (נב) לענין מיאון:

רש"י ד"ה כי התם. דכתיב לבדו כו'. כצ"ל:

דף סז.

במשנה אמר יש יראה כו' כך אוכלת כו'. עי' לעיל (סא ב) שנויא דרבא ובמש"כ שם:

שם אמר לשנים הן עדיו כו'. מדברי התוי"ט ד"ה מכמינים נראה דלשנים א"צ לומר לו היאך נניח כו'. אבל ל"נ כן מהתוס' לעיל (ס"ד ח) ע"ש:

שם מכמינים לו עדים כו'. משמע דעד א' והניסת לא סגי ונדחה התוי"ט בטעמו. ול"נ משום דה"ל עדות מיוחדת שפסולה בע"נ במכות (ו ב) ואף דאמרי' לקמן בברייתא מדליקין כו' כדי שיהו רואין אותו ומסתמא יראו גם את הניסת מ"מ לא מהני דבעינן שיהא כ"א רואה את חברו כגי' הרמב"ם שם במכות רואין את המתרה והמתרה רואה אותן ולא כגי' שלפנינו או:

שם והוא א"ל אמור מה שאמרת ביחוד. לפירש"י הוא נותן אצבע לתוך פיו. ול"נ דיחוד פי' בבירור כמו בפ"ו דשקלים מ"ב ור"ל ברר יפה דבריך הראשונים:

גמרא רבינא אמר כו' ולזא"ז קתני. כה"ג משני לעיל (סא ב):

שם רפ"א כי קתני מסית כו'. והנה הר"ב פי' למתני' דלמעוטי קאתי וכר"ש וסיפא כרבנן כמ"ש התוי"ט בד"ה המדיח והוא כדקס"ד דמקשה ותמוה ונראה דהוא מפרש רישא ר"ש וסיפא רבנן הוא תירוץ כסתמא דהש"ס [וכה"ג פירש"י בב"מ מ"א בד"ה אתאן לר"ע] וכה"ג משני ר"ח במגילה (ט ב) ובהוריות (יב ב) ומהרמב"ם בפי' נראה דמפרש דנביא המסית את היחיד לכ"ע בחנק (ובחבורו רפ"ד מהל' ע"ז חזר בו) ודקאמר הש"ס טעמא דהדיוט הא נביא בחנק הוא בניחותא והקושיא איננה רק מוהמסית את ההדיוט טעמא כו' ובשנויא דר"פ גריס כי קתני מסית את ההדיוט להכמנה ור"ל דלמדיח אין מכמינים וב"ס היה ג"כ מסית:

רש"י ד"ה הן רואין. ואע"ג דשמעי קלי' כו'. ק"ל דהא משמע בחולין (צו) דבטב"ע דקלא סגי וצ"ל דדוקא לענין איסורא אבל לא לקטלא וגדולה מזו ראיתי בנתיבות סי' פ"א בשם קצה"ח דאף בממון לא מהני טב"ע דקלא אך מה דמשמע מדבריו דלהכי לא מהני בד"נ משום דבעינן ראיה וידיעה צ"ע דהרי מוכח להדיא בשבועות (לד) ובתוס' שם דידיעה לחוד סגי וכן נ"ל מהרמב"ם ספ"ט מהל' עדות דטב"ע דקלא מהני מדלא פסל סומין בטב"ע דקלא אלא מטעם שאינן ראוין לראות משמע דבראוין מהני:

דף סז:

גמרא כדר"ח ור"א כו' עסקי בהלכות יצירה. לעיל הגי' בספר:

שם ויאמרו החרטומים כו' א"ר אלעזר כו'. כצ"ל בל"י:

רש"י ד"ה שוכב עם בהמה. מאוב וידעוני דכתיב בהו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בלטיהם. כמו ותבא בלט. כוונתו לרות (ג) והמרשים לשופטים שגה:

דף סח.

גמרא ולא חסרתי מרבותי אפילו כו' ולא חסרוני תלמידי אלא כו'. מפרש"י נראה הגי' בהיפך בו אלא ובתלמידיו אפי' וכ"כ בח"א:

רש"י ד"ה לחלוץ תפיליו. לכאורה ה"נ להגיה א"נ אסור להניח שמא יצא כו'. עי' שבת (ס"א) אר"ס כו' אלא אפי' למ"ד שבת ז"ת כו'. ועי' בתוס' כאן אמנם דבריו מיושבים כפי הגירסא לפי שיטת התוס' במנחות (לו ב) ד"ה אי קסבר ע"ש:

רש"י ד"ה שפופרת. קנה כו' כחול מכחול קיסם כו' שתוחבין בתוכו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בין קסרי. שהיה נושאין א"מ מקסרי ללוד. הן מקומו של ר"א היה בלוד כדלעיל (לב ב) וא"כ ה"נ לכאורה לפרש בהפך מלוד לקסרי (לפי גירסתו בין כו') אולם (לבד דא"כ הל"ל בין לוד לקסרי) קסרי היא חו"ל כדמשמע במגילה (ו) ואיך יתכן שיוציאוהו מארץ לחו"ל ואולי בחליו אמטוהו לקסרי כדאשכחן ברבי בפרק הנושא:

דף סח:

גמרא אר"ח קטן שהוליד כו' ולא לבן בן. מה שציינו הע"מ להרמב"ם הוא טעות דהוא ז"ל לא הביאו דנקטינן כרבה דקטן אינו מוליד דההיא דאם אין לאיש גואל מסייע ליה דברייתא היא כמובא בב"ק (קט ב) ופסקה הרמב"ם בפ"ח מהל' גזלה הל' ז'. ונראה דטעותו הוא שהיה מפרש דאם הבן הוליד שוב הוא עצמו אינו נעשה בסו"מ וכעין דרשה דלקמן בן ולא הראוי לקרותו אב אשר זה הביא הרמב"ם במקום שציין:

רש"י ד"ה תני ר"ח. משיביא ש"ש עד שיקיף עטרה. כצ"ל. ומה שבינתיים למחוק:

דף סט.

גמרא א"ל לעולם אימא לך עוברה ניכר לשליש ימיה כו'. ביבמות (מב) הוכחתי מהסוגיא דשם דרבינא לא דחה אלא ראייתו אבל בעיקר דבריו מודה ע"ש:

רש"י ד"ה קנאה. ובלבד שיקבל אביה את גיטה. עי' מה שציינתי לעיל (נה ב) ע"ד:

דף סט:

גמרא וכתיב אליעם בן אחיתופל כו'. כצ"ל בל"ו:

שם וילך גשור. כצ"ל בל"ה:

שם אלכה נא ואשלם א"נ. כצ"ל:

שם וילך אל ביתו אל עירו. כצ"ל:

שם אברהם גדול מנחור שנה כו'. כצ"ל עי' מהר"ם וח"א. ול"נ דל"ד נקט שנה שנה ושתי שנים אלא דכ"א לא היה גדול מחברו רק ח' חדשים כדי עבור (וימי נדות וטהרה) נמצא דאברהם גדול מהרן ט"ז חדשים וא"כ היה הרן גדול משרה ח' שנים וח' חדשים וכשעברה היה ח' שנים (ול"ד בשביל חדש דאצלו אין לחשוב ימי נדות וטהרה עי' תד"ה דל) אך צ"ע דהא משמע לעיל (נח ב) דאברהם והרן לא היו מאם אחת וא"כ ח' חדשים ללא צורך. וא"ת דגם נחור היה מאשה אחרת יפול עוד ח' חדשים ולהבנת הח"א יפול בס"ה שנתיים:

רש"י ד"ה והא א' מכל העריות. דאתו לה משום קדושין כו'. כצ"ל ולמחוק לחייבה או להגיה לחייבם:

רש"י ד"ה אלא. אי בעית כו'. כצ"ל בב' תיבות:

רש"י ד"ה פסלה. ומיהו מיתה לא (מחייבו) **כגון שלא התרו** (בהן). נראה להגיה מחייבה בה'. דדוחק לומר דכיון דילפי מדורות הראשונים יהיו ג"כ בני עונשין מקודם כמוהם וכמ"ש התוס' לעיל בע"א

רש"י ד"ה אי נימא.

בלדת שלמה בנה ויקרא כו'. כצ"ל:

בא"ד כדאמרי' בתמורה כו'. עי' הגהת רש"ל:

רש"י ד"ה חצי ימיו. שבעים שנה. הס"ד ומתחיל ד"ח **פשו**:

רש"י ד"ה ותדע. דהא הוה לה לב"ש. כצ"ל:

דף ע.

במשנה אכל טבל כו' עד שלא נפדו. התוי"ט הכריח דל"ג לה דהא א"ח עד שיאכל בשר וישתה יין. ומשום הא לא איריא די"ל דהכוונה דהיין ששתה היה טבל ושתיה בכלל אכילה ושיגרא דלישני דהקודמים נקיט. ומע"ש של"נ דקתני אף שצריך שיקח במעות כמש"כ רש"י לקמן (ע"ב בד"ה אכל מע"ש) וא"כ ממילא נפדה מ"ל דלקחו דרך מקח ולא נתכוין שיהיו המעות נתפסים בקדושת מעשר (עי' בהרע"ב פ"ד דמע"ש מ"ו) או שלקחו באסימון והקדש מ"ל בנסכים שקדשו בכלי דשוב אין להם פדיון:

גמרא ותניא יין תוסס א"ב משום גילוי כו'. כצ"ל:

שם התם משום שמחה כו' הכא כו' ובכ"ש לא מימשך ויין עד מ' יום. נל"פ דכ"ז בניחותא ופשיטות הבעיא. ודברי רמב"ם בזה תמוהים דלא פטר אלא ביום הג' למליחתו וביין מגתו סתם הדברים. (ובזה י"ל דסמיך אמש"כ בפ"ו מהל' איסורי מזבח ה"ט דיין

מגתו הוא דלא שהה מ' יום) דהא אפי' לא איפשטא ה"ל למיפסק דספק נפשות להקל.
אח"ז מצאתי להב"ח באו"ח סי' תקנ"ב שהעיר קצת מזה:
שם למי מדינים. כצ"ל:
שם רמ"א אותו אילן שאכל א"ה ממנו כו'. כצ"ל:
רש"י (במשנה) **ד"ה ואע"פ. דדילמא ממאכל אחרינא כו'. כצ"ל**:
רש"י ד"ה כפל. שני תרטימרים. כצ"ל:
רש"י ד"ה שיחי. צער כמו כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה מתוך. קללו בבן רביעי שלו. כצ"ל:

דף ע:

גמרא שאביך ירא שמים היה. כצ"ל:
שם ואיהו אסיק בשר ויין ואכל כיון דבמצוה קא עסיק ל"מ. בתו"ח כתב דבעבור חדש ודאי היה חבורה של חכמים ע"ש. ותמוה דא"כ בלא טעמא דבמצוה קעסיק תיפוק ליה דכולה סריקין בעינן:
רש"י ד"ה למואל. להקב"ה למואל כמו למו שכינה הוא כו'. כ"א בע"י:
רש"י ד"ה אי שכר. כלומר אל לרוזנים כו' לא נאה להם לומר כן. כצ"ל:
רש"י ד"ה בפת דגן. ול"י משום מאי נקט פת דגן. ולעד"נ דכלפי דבר"פ הפועלים דתנן פת וקטנית איבעי ליה שם לר"א פת קטנית תנן או פת וקטנית ע"ש להכי תני הכא פת דגן דלא ליתי למטעי:
רש"י ד"ה אחריפו. בלילה היו יושבים כו' להשמיע קול. נל"פ ע"פ הא דאיתא ביומא (ס"ד כ) דבלילה נשמע הקול יותר מביום:
רש"י ד"ה סתם שקצים. שאף בקולו ש"מ אינו שומע.
הא טהורים חייב. הס"ד ואח"כ מ"ד כי תנן וכהגהת הגרי"פ:

דף עא.

גמרא אבוה אבוה ואמיה אמיה נינהו. כצ"ל ועי' הלשון ברש"י:
שם וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר. כצ"ל:
רש"י ד"ה מציינין. דאבן מנוגעת מטמאה באהל. ל"ד כמש"כ בס"ד ע"ד בב"ב (ט ב):
רש"י ד"ה מתרין בו. דהא התראת עדים בעי. עי' לעיל (ט ב) וצע"ק:
תד"ה ע"מ. בכה"ד צ"ל אלעזר בל"י:

דף עא:

רש"י ד"ה למדנו ויסרו. דכתיב עם בן. כצ"ל:
רש"י ד"ה שהכה א"ח. אשת חברו. הס"ד ואח"כ מ"ד פטור:
רש"י ד"ה לישראל. אי הוה עביד השתא. הס"ד ואח"כ מ"ד מיתתו לא אישתני:
רש"י ד"ה בסקילה מ"ט לא. דכיון דאישתני גופה ואישתני קטלה. ובסמוך **בד"ה תדון. אע"ג דאישתני גופה ואישתני קטלה**. כנ"ל דצ"ל:

דף עב.

גמרא אמר רבא מ"ט דמחתרת כו'. כצ"ל בל"ו:
רש"י ד"ה אבל לענין מקנה. לשלומי אם נאנס וכל כמה כו'. כצ"ל:
תד"ה אפילו. וי"ל דהתם בגנב מגנו כו'. לכאורה קשה דהא אמרי' אליביה דאפי' ביש לו דמים ברשותיה קיימי. אבל לק"מ דהא בזה ל"פ רב דבקיימת מחזירה בעינה כדכתיב והשיב אה"ג כדפירש"י וכדמוכח מכמה משניות רק שסובר דזה גזה"כ הוא דיחזירנה בעינה אע"פ שקנאה כמו שפסקה התורה בנזקין לשלם מן העדית דוקא אם יש לו ולכן אין הגונב ממנו משלם תשלומי כפל הואיל דהוא מחויב להחזירה בעינה א"כ אינה שלו לגמרי אבל לאחר יאוש קנהו לגמרי אף לענין שא"ח להחזיר אלא דמיה. ודע דמש"כ דלאו בר קטלא הוא דבעי התראה. פשוט דל"ד להא דתני דבי חזקיה לקמן (עט ב) ועי' כתובות (לה) דהכא בלא התראה אמרי' דלא עביד כלל דבר שחייבין עליו מיתה דלא אתא אדעתא דנפשות:
תד"ה לא. ואתנן אסרה כו'. מה שהגיה הגרי"פ דצ"ל אתנן הוא לל"צ כמש"כ שם בס"ד:

דף עב:

גמרא כאן בבן על האב. ועי' פירש"י ותוס'. מכאן ק"ל על הגי' בברכות (ז' ב') גבי דוד ואבשלום "אמר סתם ברא דרחים על אבא" וכ"ה גי' ע"י שם:
שם אין לי אלא במיתה האמורה כו'. לעיל הגי' הכתובה כבסמוך:
שם מחתרתו זו היא התראתו. עי' פירש"י. ולעד"נ טעם החילוק הוא דמחתרת היינו בבית שהבעה"ב שוכב שמה שקרוב מאד שירגיש בו וע"כ אדעתא דהכי אתי שאם יעמוד כנגדו יהרגנו אבל גגו כו' נוכל לומר שסובר שהבעה"ב לא ירגיש בו. ולכן אפי' תנא דלעיל דלא מפליג נראה דדוקא בגגו כו' שסמוכים לשכיבתו של בעה"ב אבל בשדה וכיוצא מודה ג"כ שצריך התראה. וכן מתבאר ברמב"ם סוף הל' גניבה. ומעתה מש"כ

התוס' לעיל ד"ה אפי' "וי"ל דהתם בגנב מגנו כו'" ל"ד דה"ה אפי' לתנא דלא מפליג נמי מ"ל בגנב משדה וכי"ב ודלא כמהרש"א שם:
רש"י ד"ה לפקח. אם כשהוא חותר נפל עליו גל. כצ"ל:

דף עג.

בא"ד ומיהו רוצח כו'. לשון ומיהו אינו מדוקדק דאין לך פגם גדול מזה כדלקמן בגמ' ותוס':
רש"י ד"ה יש מושיע לה. שהרי כשישיגה כו'. כצ"ל:
תד"ה ומה (בסופו). דאבושתה קפיד קרא. כצ"ל בה':
תד"ה אף. וי"ל כו' דחובה להציל. ק"ל דחובה נמי תיפוק ליה משופך דם האדם כו' דלעיל דמשמע שם דאינה אסמכתא:
תד"ה ח"כ. ומיהו קשה הא בהמה כו'. עי' יבמות (נד ב) תד"ה בזכור:

דף עג:

גמרא חד למעוטי עו"ג כו'. ולשאר ח"כ ומיתות ב"ד לא איצטריך למעוטי דכיון דבענינא דנעהמ"א כתיב משמע דוקא דומיא דידה:

דף עד.

גמרא דכתיב וכי ינצו אנשים. המציין לדברים טעה כי הכוונה על קרא דמשפטים:
שם אינהו דאמור כר"א דתניא כו'. מכאן סתירה מפורשת לפי' הגר"א ז"ל בס' שנ"א בפ' הרואה דכוונת הש"ס בכ"מ על סיפא דברייתא המובאה שם בגמרא (סא ב) רע"א בכל נפשך אפי' נוטל א"נ. אבל ר"א ע"כ ס"ל דבכ"נ אין הכוונה על מסירת נפש ממש דא"כ אין לך אדם שממונו יהיה חביב עליו יותר מנפשו ע"ש. והכא אמר הש"ס בהדיא דאינהו כר"א וע"כ צ"ל דיגיה כר"ע ובהגהותיו כאן לא תקן:
רש"י ד"ה מה רוצח יהרג ואל יעבור. אם אמר כו'. כצ"ל:

דף עד:

רש"י ד"ה היכי יהבינן. הלא חוק כו'. ר"ל ועובר ישראל על לפני עור עי' נ"י:
[**תד"ה והא** (בסופו). עי' מהרש"א ועמש"כ עליו במגילה (טו)] :

דף עה.

רש"י ד"ה ואם איתא. מיהו אודויי כו'. נראה דהוא מטעם דלפני עור כו':
שם גמרא לאביי איידי כו' תני נמי חמותו ואם חמותו. כצ"ל. ואף דזה דוחק קצת לומר דתני תרתי איידי דחדא. וה"ל יותר דאתא כרי"ש. י"ל משום דלישנא דמתני' משמע טפי דתרוייהו לאיסורא:
שם ומה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה. כן הגיה המהרש"א לקמן:

דף עה:

רש"י ד"ה אתיא הנה. מה להלן שרפה כו'. לא דקדק לפרש אחר לשון הברייתא דלהלן היינו בבת בתו. וכאן הוא בשרפה דחמותו:
רש"י ד"ה השתא אינהי ל"כ. כצ"ל:
רש"י ד"ה רב אשי. דלא תצטרך לאפוכה כו' אף כאן למעלה כלמטה. ל"י מדוע לא הזכיר דגם רישא לא נצטרך לאפוכה ולמיתני מנין לעשות למעלה כלמטה:
בא"ד שהן רחוקות ואיסורן למטה כו'. כצ"ל:
בא"ד הא דקשיא לן לעיל השתא אינהי כו'. כצ"ל:
בא"ד אף באזהרה האמורה כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה לא אתיא. כצ"ל:
תד"ה אמך. בפד"מ דרשינן משום אמו כו'. ל"י מדוע נקטי דרשה דאליבא דר"י ולא דרשה דאליבא דחכמים שם לעונש דאמו שאינה אשת אביו:

דף עו.

גמרא מהאי קושיא לא נידונה. כצ"ל וכן לקמן:
שם אפיקתיה מדינא דב"כ ואוקימתיה כו'. כצ"ל:
שם אר"מ זה המשיא את בתו לזקן כדתניא כו'. ל"י מדוע בחר יותר דרשה דר"א מדר"ע:
רש"י ד"ה ועוד מה הוא חלקת. דכלתו כאמו אוקמה באתרה כו' שאר דידה מיניה וביה. כצ"ל וכן לקמן בא"ד:
רש"י ד"ה זה המשהא בתו בוגרת. שמתאוה להפקידה ומזנה. כצ"ל:

דף עו:

תד"ה והמלוה. ואם כו' היו מניחין אותו. כצ"ל:

במשנה רוצח שהכה א"ר באבן כו'. נראה דחשיב כאן כולהו ד"מ ב"ד. אבן הוא סקילה ברזל סייף מים חנק אור שרפה. ואשמעינן דלא נהרג באותו מיתה שהרג דס"ד דנילף ק"ו מעדים זוממין עיין מכות (ב ב) בתוס':

דף עז.

דף עז [ע"א

גמרא א"ק מות יומת המכה רוצח הוא ברוצח הוא דמחייב מצמצם כו'. עפירש"י וקשה דהא אפיקתיה לעיל (טו ב) למעוטי דאי אתה הורגו על רציחת שורו. ובראש"ש הגי' כאן קרא דמות יומת הרוצח א"כ א"ש אבל מפירש"י משמע להדיא כגי' שלפנינו] :

דף עז:

גמרא מצא איתמר. פירש"י דחוק. ומדברי הרמב"ם בחבורו פי"ב מהל' פרה הל' ב' וג' נראה דגרס נמצה איתמר ונכון מאד כי מיצה שהוא מבנין פעל הדגוש משמעו דע"י כח המזה נתמצה אבל נמצה שהוא מנפעל יל"פ דמאליו נתמצה עי' זבחים (סד ב) מי כתיב ימצה ימצה כתיב ובפירש"י ובתוי"ט. ותמיהני על מפרשי המשנה שלא פי' כפי' הגמרא דכאן. ומדלא פריך מרישא דמתני' דשם הזה "על ב' כלים כו' ספק מחבירו מיצה עליו הזייתו פסולה". ע"כ צ"ל משום דשם א"ל דהפסול הוא מטעם דכבר נעשית מצותו כמש"כ שם בס"ד. ומאן לימא לן דלא כן הוא באמת ונ"מ דפסול אף במיצה ממש. ונתחזקה קושייתי דשם על הרע"ב ע"ש:

רש"י ד"ה ואח"כ נפלה לשוקת. דרך נקב שפופרת. נראה כוונתו נקב שרחבו כשפופרת הנוד. ותמיהני דשיעור זה לא נאמר אלא לענין עירוב מקואות (פ"ו דמקואות מ"ז) אבל לענין קדוש כשהיא שלמה עדיפא ע"ש ספ"ד בתוי"ט:

דף עח.

גמרא ואי לאו כחו הוא תיזל לתחת כו'. נראה דכ"ז הוא תשובת ר"פ למר בר"א [וזה דלא כמשמעות דברי מהר"ם שבתוי"ט פי"ב דפרה מ"ב ע"ש] :

שם וטרפה שהרג בפני ב"ד חייב כו'. נראה דאתא אפי' כר"ע דאמר במכות (יב) דסנהדרין שראו בא' שהרג אה"נ אין ממיתין אותו כו'. דהתם טעמא דבעינן והצילו העדה כדאיתא בר"ה ר"ד כ"ו וכיון דטרפה הוא ל"ח להצלה דידיה וכמו לקמן (פא ב) במלקיות של כריתות עסקינן דגברא בר קטלא הוא כו' ע"ש:

רש"י ד"ה כל דהוא (בסופו). ולא שנים שהכוהו. כצ"ל:

תד"ה בגוסס. ותדע כו'. לכאורה אינו מובן דהא כ"א למיתה עומד וחיובא דההורגו ע"כ אינו אלא מפני שקרב מיתתו ולכן על הגוסס נמי חייב משום קירוב המיתה והעושהו גוסס נמי ליחייב מה"ט וי"ל דהתדע אינו אלא לראיה דהגוסס הוא כחי ולכן אין לחייב העושהו גוסס על אותה שעה כיון דעדיין חי הוא רק אם באת לחייבו הוא לאחר שימות וכיון דמת ע"י אחר פטור:

דף עח:

תד"ה לא. מתוך הסברא כו'. ואולי י"ל דספיקו היה אם נגמור חילול חילול מע"ג לענין זה כמו דיליף ראב"ש לעיל (עד):

רש"י (במשנה) משום דכי אתרו ביה ה"ס הוא כו'. ועי' לקמן בתד"ה א"נ דה"ס כה"ג לכ"ע לא הוה התראה אבל ל"י מה הכריחם לטע"ז הלא בפשוט י"ל מטעם דבעינן שיתכוין למה שחייבין עליו מיתה וכמו לר"ש דפטור אפילו בנתכוין לזה והרג לזה דהוי התראת ודאי וכ"מ במכות (ז ב) דעל הא דתניא שם בבלי דעת פרט למתכוין מפרש רבה למתכוין להרוג אה"ב וכו' ואם איתא דפטור דידהו מקטלא הוא מטעם התראה גרוע א"כ לוקי בלא התרו בו ואפי' נתכוין לאדם ולפמש"כ התוס' שם יש לדחות:

דף עט:

גמרא אלא פשיטא שאינו מתכוין לזה אלא לזה כו'. לכאורה דילמא יכוין למתכוין להרוג את הבהמה כו' דאין זה שוגג כדמוכח במכות שם דממעטינן ליה מגלות אבל במתכוון להרוג א"ז והרג א"ז ס"ל אי כרבי אי כרבנן בדרשה דונתת נפש תחת נפש ואולי משום דזה הוה בכלל דרך עליה דג"כ אינו גולה אבל במתכוין לזה והרג את זה אתא לאפוקי מדרשה דרבי:

דף פ.

תד"ה ואחרים. מדפריך בפ' התערובות. כצ"ל בל"ו:

דף פ:

רש"י בד"ה ואם עד של"נ דינה הוכר עוברה. משמע דאם עדיין לא הוכר בשעת גמ"ד אינו נאסר בגמ"ד ול"י מנ"ל הא דאדרבה בלא הוכר מסתבר טפי לומר דירך אמו הוא מבהוכר (ועי' בקדושין ס"ב ב) ונ"ל דט"ס הוא וצ"ל עיברה כלשון הגמרא שלפנינו:

תד"ה עובר. דרבא דאמר ולד הנוגחת אסור כו' משום דעובר ירך אמו הוא וכדמוכח בתמורה דף ז. נראה דמצוין בטעות וצ"ל דף ל ב ע"ש ובב"ק (מז) בד"ה מ"ט גופה שכ' דמהא דתמורה אין להוכיח כו' הוא כפי שיטת ר"ת שהביאו לקמן:

בא"ד דרבא גופיה כו' השוחט אה"ט ומצא בה בן ט' חי מותר וכו'. מזה ק"ל על מש"כ הש"ך ביו"ד סי' נ"ז ס"ק מ"ה בשם מהרש"ל דטרפה מתעברת רק שלא תבא לידי לידה אלא תמות בו א"כ י"ל דרבא מיירי בנטרפה ולבסוף עיברה:

בא"ד ור"ת כו' והא דא"ר כו' וה"ט כיון כו' הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה כו'. טעם זה עולה יפה להא דאמרינן הכא ואם עד של"נ דינה עיברה ומשנ"ד ילדה אסור אבל להא דא"ר ולד הנוגחת כו' מסתבר יותר טעם שכ' התוס' בב"ק שם ע"ש:

בא"ד ומיהו ההיא דפ' הפרה קשה כו'. אטו כו'. עמש"כ בב"ק שם בישוב קושיא זו בס"ד:

דף פא.

גמרא אבוה דר"י בר חמא. עי' הגהת הגרי"פ. ועמש"כ עליו ביומא (ו ב) מרש"י דחולין (לח) ד"ה אבוה דרב אבוברם:

שם שופך דם זה בן סורר ומורה. עפירש"י ולע"ד נל"פ דשופך דמו של עצמו על חנם כדלעיל (ר"ד עב) וע"ד שדרשו לעיל (סג) עליו ל"ת על הדם:

שם כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה כו' מאן דעביד לכולהו כו'. אולי יכוון לפסוק י"ט שם את כל חקותי שמר כו' חיה יחיה:

תד"ה נידון בזיקה. אי איתליה אחין. זהו כמש"כ התוי"ט בפ"ג דכריתות מ"ה בשם הרמב"ם "שכל אלו שתאסר הערוה כו' צריך כו'" מצוין בעולם. ועמש"כ במהדורות לס' נת"ע בדף קיד אבל ק"ל דהא כ' התוס' ביבמות (לב ב) סד"ה איסור דבמוסיף א"צ להיות שם אחד והביאו ראיה מכריתות וכ"כ התוי"ט שם בשם הרמב"ם וא"כ אפילו ל"ל אחים נמי מיגו דאיתוסף עליה איסור אשת איש לכ"ע איתוסף נמי לגבי דידיה משום אשת אב. ועוד ק"ל דהנו"ב במ"ת חאו"ח סי' קיז הביא בשם תוס' חולין (קג) סד"ה דאיסור חלב. דהיכא דבאו ב' איסורים כאחד ע"ד שכבר נאסר ואחד מצי חייל גריר נמי השני עמו לחול אע"פ שהשני לבדו לא היה חייל א"כ ה"נ באו כאחד ב' איסורים אשת איש ואשת אב נאמר מיגו דחל איסור אשת איש משום מוסיף חייל נמי ע"י גרירה איסור אשת אב אולם ע"ש בתוס' גופיה ותראה דלאו כ"ע ס"ל סברא זו ובכריתות (יד ב) נמי אמרינן דאיכא ברא לסבא וע"ש בתוי"ט ומש"כ בשם הרמב"ם: ודע דבפרה"מ להרמב"ם

מוכח שהיה הגי' לפניו כאן חמותו ונעשית אשת אב נידון בחמותו ע"ש. ונ"ל דלגי' זו ר"י ס"ל כר"ש דשרפה חמורה והתו"ח הניח דבריו בצ"ע:

תד"ה לידון. ורבא מהדר ליה כו'. כצ"ל:

תד"ה אפי'. וקצת תימה אמאי אין מתרין בו כו'. כצ"ל:

דף פא:

גמרא ומאי כיפה אר"י מלא קומתו. פירש"י גובה ומהרמב"ם בפי' ובחבורו נראה שגם משכה באורך וברוחב אינה אלא כדי עוביו ונ"ל ראיה לפי' ז"ל מערכין (יט) קומתי עלי נותן שרביט שאינו נכפף כו' ע"ש אלמא דקומתו כוללת גם עוביו ומה שאמר שם מלא קומתי עלי נותן שרביט הנכפף התם משום לישנא יתירא דמלא אבל הכא דקאי על המקו' שמכילו שייך לישנא דמלא ובב"ב (עה ב) דאמר שמואל בספינה עד שימשוך את כולה רצה לאוקמי' כר"א דאמר בבהמה עד שתהלך מלא קומתה א"כ ע"כ במלא קומתה נכלל גם משך ארכה וע"ש בתד"ה אע"ג וכן נ"ל דמה שאר"י לעיל (ע"א) אם לא היתה אמו שוה כו' ובקומה וכן הא דר"פ שני שעירי שיהיו שוין בקומה כוללת ג"כ העובי דמנ"ל לומר דדוקא על שיווי קומתם קפיד קרא ולא על שיווי עובים:

שם ואר"ל מ"ד כי גם כו'. עפירש"י ול"נ דגם הדרשות דומות כי רעה דתמותת פירשה ג"כ רשעה קטנה וקלה שאיננה כדאי למות ע"י:

רש"י ד"ה עבירות מחזיקות. בחזקת רשע ובהתראה כו'. כצ"ל ומלת הוא למחוק:

דף פב.

גמרא וכה"א לא יהיה קדש. הגרי"פ הגיה ל"ת קדשה וכן העתיק רש"י בשבת (נה ב):

רש"י ד"ה זקינו דר"פ. הוא ר"ח בר"א והכי אמרינן בחלק. לפנינו לא נמצא שם ואולי אין כוונתו רק דהאי עובדא הובא גם שם. ומשום קצת שנוים דנמצאו ביניהם ציין לשם:

דף פב:

גמרא והא המקלל את הקוסם. לעיל הגי' בקוסם:

רש"י ד"ה אבי אמו. ואמרו בסוטה פוטיאל זה יוסף כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה הסליא. ולדקדק אחר עונם כו'. כצ"ל:

תד"ה המולח. כדתניא הניף והגיש כו'. כצ"ל וע' סוטה רפ"ג ובהגהת הגרי"פ שם:

דף פג.

גמרא והתניא אזהרה ליוצק כו' וקרא אסמכתא בעלמא. וקרא אתא לטבו"י כדלקמן:
שם ולא יחללו את קבנ"י את אשר ירימו כו'. כצ"ל:
שם דאמר שמואל אר"א מנין כו' תרומה טמאה כו'. בחולין הגי' משום ר"א וע"ש ברש"י ד"ה הא דרבי':
רש"י ד"ה ולא משום טומאה (בסופו). מאי דמחייב אזרות כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה אבל ערל. כולהו קים לן בהו כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה טהורה אין. וקאי אדשמואל כו'. הן גם בהברייי' איתא טהורה ויל"פ דקאי גם עלה:

דף פג:

רש"י ד"ה לימא מר. דכתיב בתר ומתו בו כו'. כצ"ל:
תד"ה פרט. כיון שנגע בו טמאהו. כצ"ל:
תד"ה וטבול יום. ואף על גב דבפרק הערל דרשינן טהרה לטבו"י כו'. כצ"ל בל"ו עי' ביבמות שם ובתד"ה מכלל:
בא"ד מיהו קשה דאיכא קרא אחרינא בקדשים ל"י כו'. כצ"ל בל"ו:

דף פד.

גמרא ורי"ש סבר דנין הדיוט מהדיוט כו' ור"ע כיון שהדיח כו'. תימה דהא מצינו טובא לישנא דיומת גם בהדיוט כל העושה בו מלאכה יומת. בנקבו שם יומת ומכה אדם יומת. ונ"ל דפי' הדיוט דהכא היינו שעושה דבר שהוא הדיוט אליו כמו זר ששמש דהוא הדיוט לו שנתנו לגדולים ממנו דהיינו לכהנים. וכן נביא שהדיח אר"ע כיון כו' אין לך הדיוט גדול מזה דודאי הוא הדיוט לנבואה שאינו ראוי לה ועושה א"ע נביא לדבר בשם ה'. ודע שאנכי מסתפק לר"ע בזר שקרב לעבודת לוים או אפי' משורר ששיער לאביי בערכין (יא ב) דכתיב בהו ג"כ והזר הקרב יומת ע"ש אם הם בסקילה או בחנק. ולכאורה אם לא היה מיתתן רק ביד"ש ה"ל ללמוד מהן גם זר בעבודת כהן:
רש"י ד"ה א"ק בו (בסופו). שהן פסול טומאה כמותה. כצ"ל:

דף פד:

רש"י ד"ה אפי' נפלים. אטום או שיש לו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לכדתנא דב"ח. בב"ק כו'. וכן הובא לעיל (עט ב):
תד"ה ה"א. תימה א"כ כו'. ולי תימה על התימה דהא בעובר פטור ממיתה אפי' ק"ל בגוויה שכלו לו חדשיו כדמוכח ספ"ז דאהלות ועי' בנדה (מד) תד"ה איהו:

דף פה.

רש"י ד"ה מצוה שלא להכותו. דכתיב לא יוסיף כו'. כצ"ל:

דף פה:

גמרא ות"ל דליכא עימור כלל כו' דאוקמא באפי זיקא כו'. ק"ל דבאשה מ"ל עימור ממש וכדא"ר לעיל היא וולדה נגחו. ואולי י"ל כיון דהעימור משמע דבעינן שיהא בו שיווי קצת אפילו לת"ק. ועימור דעובר אין בו שיווי כלל דגם בלעדו היתה האשה עושה מה שעשתה ואולי עוד ביותר:
רש"י ד"ה הגנב. מ"מ וההוא כו' למעוטי גונב עבד. צ"ע דהא לקמן בשמעתין ממעטינן ליה לר"י מן מאחיו ולרבנן מן בני ישראל:
רש"י ד"ה ועדיין ברשות הנגנב כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה פטור. שהרי לא גנבו. צ"ע דבמשנה פי' דמימעיט מן ונמצא בידו ועי' בתוס':

דף פו.

רש"י ד"ה של בית פלוני. לא רצה כו' שחשובים היו כו'. הן בסוף עדיות איתא ועוד אחרת היתה שם כו' ופי' הרע"ב ולא הזכיר שם כו' ללמדך כו' שלא לספר בגנות חברו כו' והוא מפי' הרמב"ם:
רש"י ד"ה וכי ינצו אנשים יחדו איש וגו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה מבני. מ"ם יתירא כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה בעדים האחרונים. מתרין בו או"א בפני הדיינין. ע"ש בגמ' וצע"ק:
תד"ה דבר. ובפ' יש בכור חמש ולא חצי חמש. כצ"ל:

דף פו:

רש"י ד"ה ושנים אומרים בפנינו אכל. לחזקיה דס"ל כר"ע אין נהרגין ולריו"ח דאמר כרבנן נהרגין. כ"נ דצ"ל ועי' מהרש"א:
במשנה נמצא חומרו קולו. עי' פירש"י. ולכאורה הנל"פ דחומרו ר"ל חומר העבירה דעדיין לא הגיע להוראה והעיז נגד הסנה"ג גורם לו להקל שאינו נהרג וכמו שפירש

הרע"ב והוא מהרמב"ם. אולם לשון כזה יש בפ"ד דחלה מ"ה ושם אינו מתפרש רק ע"ד פירש"י דהכא. אך מצינו רבות שהלשון שוה והפירוש משתנה. [ובפרה פ"ד מ"ד איתא ג"כ כלשון זה ושם יש לכוין ב' הפירושים] :

דף פז.

גמרא דבר זו הלכה. נראה דדריש דבר לשון דבור והיינו הל"מ שלא ניתנה בכתב אלא בדבור:

שם בשעריך זו לקט שו"פ. נראה דעוקרין לקרא מפשטיה לגמרי ולכן נוהג דין ז"מ אף בח"ל עי' בגמרא ספ"ק דמכות:

שם וקמת מב"ד. עי' פירש"י. ואולי יליף זה מן ויקם מתוך העדה עי' לעיל (פב סע"א **שם דכתיב לכן כו' לא יאמר כו'**. עי' הגהת הגרי"פ אכן בירמיה (יו יד) כתיב ולא יאמר כו' אך בשינוי לשון קצת מהאמור כאן. ועי' בספ"ק דברכות דהביאו ג"כ קרא דולא יאמרו המאוחר והרי"ף בע"י שם הרגיש בזה:

רש"י ד"ה כדתנן הם העידו. אי בפלוגתא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה שמעברין (בסופו). יעברוה. כצ"ל:

רש"י ד"ה הלכתא אחד עשר. ואם ראתה ג"י כו' ולטבילת מים חיים. עי' שבת (סה ב) בפירושו שדחה זה מתוספתא חומר בזב מבזבה כו' וזבה אינה טעונה מים חיים. ונראה להגיה כאן ולספירת ז' נקיים:

דף פז:

רש"י ד"ה ונתת נפש תחת נפש. ואי תפסו כו' ממונו דהורג וקידשו בו אה"א כו'. כצ"ל ושבינתיים נראה מיותר:

דף פח.

גמרא עריפת עגלה בפלוגתא דר"א ור"ע כו'. כאן שלא הזכיר גם ראב"י י"ל משום דדי בפלוגתת ב' ראשונים. אבל בסמוך גבי טהרת מצורע דדלג את ר"א הקודם ונקט את ר"ש המאוחר צריך טעם:

רש"י ד"ה י' כהנים. ט"ס וצ"ל בני אדם:

רש"י ד"ה ממקום שנעשה חלל. לתת אותך על צוארי חללי רשעים. כצ"ל:

רש"י ד"ה שלש אינן לקט. שאין דרך להפקירן. טעמו לא מחוור דהפקירא דמלכא היא. וע"ש במפרשים טעם בשם הירושלמי מקרא:

תד"ה מרחו. וא"ת תרומה נמי לתני כו'. עי' מה שציינתי ע"ד בב"ק בס"ד:
תד"ה קינויו. היינו דוקא קודם שנמחקה כו'. הן בסוטה מסקינן דאף לאחר סתירה אינו יכול למחול. ולשון רש"י כאן מזוקק:

דף פח:

גמרא זקן ממרא שרצו בית דינו למחול כו'. בסוטה הגי' בית דין והוא יותר נכון דקאי על ב"ד שבלשכת הגזית:
תד"ה אי. ומיהו תימה כו' שאגד ג' מינין בפ"ע כו'. מדברי מהרש"ל נראה דאישתמיטתיה במחכ"ת דאתרוג אינו עמהן באגודה (סוכה לד ב):
בא"ד אבל תפילין אם הניחן כו' והניח גבייהו כו' ה"ז מוסיף גורע. והא דלא מ"ל בציצית כה"ג שקשר אח"כ עליהן חוט חמישי. עי' תוס' ר"פ התכלת שהקשו כה"ג דלוקי בהטיל למוטלת ובתירוצם יתיישב גם זאת:

דף פט.

גמרא א"ה תפילין נמי כו'. הסוגיא הזאת תובן ע"פ המבואר במנחות (לד ב) דהד' בתים צריכין להיות מעור אחד דוקא ועי' בשו"ע א"ח סי' לב סעיף לח ומכאן יהיה ראיה דלא מהני תפירה:
במשנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים כו'. משמע דבעינן שב"ד הגדול יהיה שם ג"כ דוקא ואם כבר גלו ליבנה יחזרו לירושלים ברגל. וקושיית התוס' דא"כ מ"ל לריב"ז דהוה בסנהדרין לא תקשה די"ל דאין חוזרין אלא לחניות דהא לא קאמר רק שבירושלים ודו"ק היטב בתוס'. רק דל"י מנ"ל הא דבעת מיתתו בעינן שיהא ב"ד הגדול בירושלים:
שם איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד. נראה דשמוש הב' מן בב"ד הוא לסבה הגורמת כמו איש בחטאו יומתו. ור"ל על שהמרה דבריהם:
שם **בגמ' ד' צריכין הכרזה כו'**. ומשמע דאפי' ר"ע דמצריך רגל דוקא אינו אלא בזקן ממרא אבל באינך מודה דסגי בכתיבה בכה"מ וכ"כ הכ"מ בפי"ח מהל' עדות הל"ז ובספ"ג מהל' ממרים. ובעי טעמא דהרי בכולהו כתיב ישמעו ויראו. ונ"ל משום דבז"מ כתיב וכל העם ולא ישראל כדכתיב במסית ובסו"מ וברש"י במשנה ט"ס וכל ישראל וצ"ל וכל העם. וכן נפל ט"ס זה ברמב"ם (ספ"ג מהל' ממרים) ועם היינו המוניים והמה אינם מתפעלים בשמיעה כי אם בראיה חושיית:

שם בעדים כתיב והנשארים דלא כ"ע חזו. לכאורה תמוה דהא לבן סו"מ טפי ל"ח כ"ע דהרי כ"י אינן אלא ג"ח. וכן ז"מ אינו אלא במופלא שבב"ד. אבל בא ואחוך. דבע"ג ובמסית כתיב ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה דמשמע הדבר הזה ממש כמו כדבר הזה דשמואל (א ט כא) ודעזרא (י ה) והכ' הוא שקראו הרד"ק כ' ההתאמתות. משא"כ בבסו"מ לא כתיב אלא סתמא ישמעו ויראו ויכוין דכאשר ישמעו דעל דבר קל כזה שאכל תרטימר כו' נסקל ייראו לנפשם ולא יזידון לעבור על אחת מדתי התורה. וכן בז"מ לא כתיב אלא ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. הכוונה דכאשר ישמעו דמופלא שבב"ד נסקל על שהמרה נגד הסנה"ג ייראו עוד להזהר בכל אשר יצא מפיהם ולא יסורו ממנו:

רש"י ד"ה ובעדים זוממין. שיש כו' ומועלי בשבועות. כ"נ דצ"ל עי' לעיל (כז):

במשנה אפילו כוון את ההלכה לטמא אה"ט כו'. קשה דבדבר הלכה אפי' ניבא בשם ה' הוא בחנק שהוא נביא שקר דלא בשמים היא וכמש"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' יסה"ת הד"א או שאמר בדין מד"ת שה' צוה לו שהדין כך הוא ה"ז נביא השקר ויחנק כו' ע"ש. ולולי דברי הרמב"ם הייתי אומר כיון דל"א אלא בפרט א' מן המצוה אינו בכלל נביא השקר דדבר כתיב דמשמע דבר שלם כדפטרינן לקמן בגמרא בעוקר קצת דשאר מצות. ונלע"ד דזה תלי בפלוגתת אם משגיחין בב"ק עי' תוס' יבמות (יד) ד"ה ר"י היא:

שם גמרא וקרי ביה אשר לא ישמע אל דברי. נראה דר"ל כמו שלא נכתב אחריו אשר דבר והיינו הנביא עצמו אשר דבר פי ה' אליו ממש. אך ק"ל דכובש נבואתו ת"ל דעבר על ד"ע שהרי נצטוה שילך וינבא וכמו יונה שא"ל ה' קום לך אל נינוה גו' והגמ' לקמן לא לקחה ממנו דמיון רק לכובש נבואתו. וזה ודאי דעובר עד"ע הוא אפי' באינו עושה מעשה דומיא דאחר כגון חבריה דמיכה. ודוחק לומר דא"ח בעובר עד"ע רק אם גלה נבואתו כמו עדו הנביא לקמן:

רש"י ד"ה ואין שני נביאים. דכתיב כו'. לשון המקרא אינו כן:

דף פט:

גמרא א"ל מאן דאכיל כו' לקי. כה"ג במכות (כ ב) והדמיון אינו מובן. ועי' בערוך ערך תמר ופי' מגומגם. ואולי יל"פ שהיה איש בבית ר"ח שהיה דרכו לאכול תמרי בארבלא. וכששמע מאי דתנא קמיה דר"ח א"ל לקי בתמיה מאן מתרי ביה. וכן שם במכות אמר ליה מני כו':

שם עמוד לי במלחמה זו של"י הראשונות אין בהם ממש. כצ"ל:

רש"י ד"ה עדו הנביא. שנתנבא על המזבח בב"א. כצ"ל:

רש"י ד"ה תמרי בארבילא. בכברה. כ"מ בבבא מציעא (כו ב):
תד"ה אליהו. דכתיב באליהו ובדברך כו'. כצ"ל בב' וכן לקמן:

דף צ.

רש"י ד"ה מחלוקת. דכתיב ובא האות כו' נלכה וגו' ונעבדם. כצ"ל:
רש"י ד"ה בה ל"ת. אלמא שאר מצות כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה ובין בשאר מצות. למ"ל לרה"מ אונתצתם. הס"ד ואח"כ מתחיל דבור דרחמנא כו':
רש"י ד"ה מר כדא"ל. בחנק. הס"ד ומה"ד **וה"ה לרבנן**:
רש"י ד"ה לאחיו. היכא דבעדותו מחייבין איש כו'. התוי"ט דקדק מדבריו דדוקא היכא דמחייבין גם את הבועל ע"ש. ול"נ מדבריו לעיל בסמוך ד"ה ובועלה דס"ל דאף דאינן מחייבין אותו מ"מ נידונין בחנק. ודקדוקו מכאן אין הכרח כ"כ:
התוי"ט כ' שמדברי הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שהעתיקו בריש מכות מוכח דפרק הנחנקין הוא האחרון. וכוונתו למש"כ שם ואמרו שבשביל שאמר ואלו הן הנחנקין כו'. ואינה ראיה דהא כ' שם ג"כ הדביק אליו ואלו הן הלוקין אף שהוא פרק האחרון. ואגב אומר דמש"כ שם דאין רשות לב"א לענות ולהלקות (וכן העתיקו התוי"ט שם) ט"ס הוא וצ"ל לענוש ולהלקות:
במשנה שנאמר ועמך כו' יירשו ארץ. בתוי"ט בשם הרמב"ם בחבורו ארץ זו משל כו'. הוא ז"ל כ"כ לשיטתו שם בפ"ח (ע"ש בכ"מ) שעוה"ב הוא עולם הנשמות. אבל לפי' הרע"ב שהוא אחר התחיה יהיה ארץ כמשמעו:
רש"י [**ד"ה כל ישראל**] . **מעיקרא איירי בד"מ ומפרש ואזיל בהו כו'**. כצ"ל:

דף צ:

גמרא ונתתם ממנו את תרומת ה' כו'. כצ"ל:
שם צד"ק כו' סימן. עי' הגהתו וביאורו בח"א:
רש"י ד"ה מה ארי. אין אנו יודעים כו'. כצ"ל:
בא"ד אלא לטרוף ולמלא חורו כו'. כ"ה הנ"י וישרה היא עיין ב"ק (טז ב):

דף צא.

גמרא ת"ר בכ"ד בניסן איתנטילו כו'. במג"ת פ"ג איתא זה המעשה בכ"ה בסיון וע"ש בת"ח:

שם א"ל אנטונינוס כו' לפטור עצמן מה"ד. כצ"ל:
רש"י ד"ה א"כ לגבולותיה. דלהך ארעא כו'. כצ"ל:

דף צא:

גמרא אר"י א"ר כל המונע הלכה כו'. סמך מאמר זה לכאן מפני סיום מאמר ר"ש כל המלמד תורה בעה"ז כו' דלקמן הדומה למאמר ריב"ל הקודם כה"א שירה בעה"ז כו' והפסיק ביניהם במאמר רחב"א אריו"ח מפני שלמודו בתה"מ דומה ללימוד דריב"ל:
שם אפי' עוברין שבמעי אמן כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה מה מחץ. דאין רפואה כו'. כצ"ל:

דף צב.

גמרא כל המשייר כו' כאילו עובד ע"ג שנאמר כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה ואתה לך. לקץ הימין. כצ"ל:
רש"י ד"ה שעתיד הקב"ה כו'. עי' רי"ף בע"י:

דף צב:

גמרא בקש לגנות כל שירות כו'. עי' פירש"י ולעד"נ דח"ו לדמות שיריו לשל דוד שאמר ברוה"ק ומכילות כוונות רבות קדושות לבד פשוטיהן. אלא דדייק לומר שבקש לגנות כו' ור"ל בפני המון אשר אינם מבינים זולת הפשטיות לומר גם אנכי אוכל עשות כמוהו וע"ד הכתוב כדוד חשבו להם כלי שיר (עמוס ו':ה'):
רש"י ד"ה וטעו. נמצאת אומר משדבר עמו בה"ב עד כו' היה ד' מאות ושלשים ואותן כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה חבריהם. שהיה חבר של חמ"ו כו'. כצ"ל:

דף צג.

גמרא אר"פ ש"מ סוסיא חיורא כו'. עי' פירש"י. ובפשוטו משמע דאדסליק מיניה קאי מדנעשו לבנים שהוא סימן להנחת רוגז:
שם זוטרי אייתי בלא דעתייהו. עי' פירש"י. ובפשוטו נל"פ דכיון דזוטרי הוו היה יכול להסתירם שלא יראום:
שם הנבאים לכם בשמי שקר. כצ"ל:

דף צג:

גמרא יודע נגן שיודע לשאול. כצ"ל:
שם ובדוד כתיב ובכל אשר יפנה יצליח. עי' בגליון ועמש"כ בס"ד במ"ר נשא פ"ו אות ח' במ"ק בההערה:
שם ורשבנ"א דניאל מבניה דניאל כו'. לכאורה דניאל הב' מיותר וכן ליתיה בע"י. וי"ל הגי' דכלפי שאר"א כולן מבי"ה. אמר איהו דניאל ר"ל הוא לבד. ואח"כ מפרש הקרא מבני"ה דניאל. חמ"ו משאר שבטים:
שם והפחות הראשונים כו' בלחם ויין אחד כו'. במקרא כתיב אחר ברי"ש וע"ש בפירש"י:
שם ומאי ניהו אנשים. במגילה הגי' ומאן וכן בע"י כאן מאן נינהו:
רש"י ד"ה אביר הרועים. היינו דואג כו' דקרי ליה אביר הרועים. כצ"ל:
רש"י ד"ה מבניך אשר יצאו ממך. כצ"ל:
רש"י ד"ה רח"א. להכי קרי להו סריסים כו'. כצ"ל:

דף צד.

גמרא והאיכא חזקיה שחזקו יה כו'. ק"ל דהא כולהו שמותיו ג"כ אינם אלא תוארים ע"ש מאורעותיו. וכמו כן קשה גבי סנחריב דהלא רבא ויקירא ודאי שמות תוארים הם:
שם תגלת פלאסר. מלכים (ב טו כט). תגלת פלנאסר. (כצ"ל ת' פלמנאסר) ד"ה ב' (כח כ). שלמנאסר. מלכים ב' (יז ג). פול. שם (טו יט). סרגון. ישעיה (כ א):
רש"י ד"ה שומר מה מליל. מה דבר כו'. משמע דמפרשו מלשון מי מלל לאברהם ואם שהוא מ"י:
רש"י ד"ה אתא בקר. צ"ל לא אתא בקר עי' בע"י:
רש"י ד"ה פלא כו'. שלם. הס"ד ומה"ד **שחיזק**:
רש"י ד"ה ה"ג. ול"ג תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע כו' דהאי כו' לא תחת ממש כו'. כ"ה בע"י:

דף צד:

גמרא ה' אמר אלי עלה על הארץ כו'. כצ"ל וכן ברש"י:
שם ונוה צדיקים יברך. כצ"ל:

שם העצומים והרבים את מלך אשור וגו' ועלה על כל אפיקיו וגו' וכתיב כו'. כצ"ל כנראה מפירש"י:

שם נביא אעשרת השבטים איתנבי כו'. והא דכתיב וחלף ביהודה ר"ל שיוסיף מדעתו הרעה לחלוף גם ביהודה וכמו שאמר הנביא עליו (שם י) והוא לא כן דמה כו' כן אעשה לירושלים כו':

רש"י ד"ה יען כי מאס. ואתרעו ברצין כו'. כצ"ל ומלת להשחיתם למחוק וכן בע"י ליתא:

רש"י ד"ה אחרי הדברים. השתא משמע האמת שהיה בחזקיה. כ"ה בע"י וכצ"ל:

רש"י ד"ה אע"פ שאלף. שמניחין אותו מלעבוד. כצ"ל ובע"י הגי' לאבוד:

רש"י ד"ה בא על עית. ימני רבני משרייתיה. כצ"ל והוא תרגום דיפקיד כליו:

דף צה.

גמרא עתיד ירמיה ב"ח מענתות ומתנבי עלך. כצ"ל:

שם עד דסליק ויתיב מעילוי שורה. פי' למעלה מחומת ירושלים:

שם עלה קם ומניד ברישיה. כ"ה בע"י וכ"מ מפירש"י:

שם א"ל אפיך צלותך בר ברך כו'. וממנו למד חזקיה שאמר טוב כו' אם שלום ואמת יהיה בימי (מלכים ב' כ יט):

רש"י ד"ה נטרד דואג. ואתה נכשל. בע"י הגי' ניצול:

רש"י ד"ה אמרי קים ביה. אינהו הוא בקיאו כו'. שם הגי' בדקי:

דף צה:

גמרא בעי אביי חסר חד רבוא. נראה דר"ל חד רבוא אלף ולפני הרש"א בח"א לא היה כתוב זה הצד וכן בע"י ליתא:

שם אמר ליה ההוא גברא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה עברו בשחי וד"ה אמצעיי'. צ"ל דבור א':

רש"י ד"ה ה"ג. ול"ג והא כתיב כו'. עי' רי"ף בע"י מש"כ בכוונתו והא דכתיב והנה כולם פגרים י"ל דקאי על הקפ"ה אלף שהוזכרו לעיל:

רש"י ד"ה נבוכדנצר. דחזי גבריאל והכירו בכבשן. דהוא שהציל את חמ"ו כדאיתא בפסחים (קיח):

דף צו.

גמרא אזל אשכחינהו מלאכי שרת כו'. כצ"ל:

שם אמרו ה"ד וגם את הזקן תספה. בע"י הגי' אמר:
שם והזהרו בווירידין כר"י והזהרו כו'. כצ"ל:
שם אלא הכי כתובו כו'. כצ"ל ומלת אמר למחוק וכן בע"י ליתא:
שם הוה כתיב שמי' ושמי' דאבוה היינו כו'. כ"ה הגי' בע"י:
רש"י ד"ה טחון. על שכר שטרח כו' ואיזהו שכר נתן בעברי כו'. כ"ה שם:
רש"י ד"ה ויחלק. איידי כו' ואיירי כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה הזהרו בווירידין. ואינו חותכו כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה כי הא מילתא. אע"ג כו' שמהם תצא תורה. כצ"ל:
רש"י ד"ה עאכו"כ. שישתלם להם. כ"ה בע"י:

דף צו:

גמרא כסי ולא אידמו. לולי פירש"י ה"נ דט"ס הוא וצ"ל נסי בנו"ן ובגיטין הגי' אייתי:
רש"י ד"ה חקוקה לו. לכך כתיב בא נ"נ. הוא במלכים (ב כה א) ובירמיה (נב ד):
רש"י ד"ה כסף וחומר. פעמים ששלשים כאן כו'. לפנינו שם איתא דלעולם שלשים בא"י וט"ו כאן:
בא"ד ובמס' חולין כו' אמרי' כו' וכה"א צרור כו'. ור"ל דקשיין אהדדי אבל דרך הגמרא כן כמ"ש התוס' בברכות (כו ב) בד"ה ואין שיחה:
רש"י ד"ה מתלגא. ומטרים. נראה דצ"ל ומטרות כבכתוב (איוב לז):
רש"י ד"ה אימת אתי. קא מיירי נמי כו'. כצ"ל:

דף צז.

גמרא עד שתכלה פרוטה מן הכיס. עפירש"י והנה הודות לאל בדורותינו נמצאים עשירים מופלגים בעמינו וגם יתר העם הפרוטה מצויה בידם. הכי ניתן נואש ח"ו להגאולה וי"ל הכוונה להפך דחזינן דבימיהם היתה הפרוטה נחשבה לממון כדתנן ה' פרוטות הן (ב"מ פ"ד מ"ז) ובש"מ ואמר כאן דאז לא תהיה נחשבת למאומה ולא תראה עוד עד דאפילו בכיס ר"ל של צדקה (דנקרא כיס סתם בכתובות פ"ו מ"ה) דשם מצויים המטבעות הקטנות ביותר מנדבת דלת העם גם שם לא תמצא כי תהיה הרוחה ואף הפחותה שבנדבות לא תהיה בפרוטה:

דף צז:

גמרא ר"א בריה דרבא אמר לאחר ה"א שנה איתמר. אדלעיל קאי דלאחר ה"א ורצ"א שנה העולם יתום:

שם תיפח כו' שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ כו'. ומלת את ליתא בע"י:

שם לא פחות עלמא כו' דמקבלי כו' בכל דרא. בסוכה הגי' בכל יומא:

שם והא"ר דרא כו' י"ח אלפי פרסה. התוס' שם מחקו מלת פרסה:

שם הא דעיילי בבר כו'. בפירש"י כאן ובסוכה מבואר דהנך דעיילי בלא בר עדיפי ותימה שהרש"א בח"א הבין בהפך אולם פירושו יתכן לפי' הערוך ערך בר בפי' הב' וקושייתו על רשב"י דנסתפק עליהן אם אלף הן ע"ש לק"מ דהא אביי ל"א אלא לא פחות כו' אבל לפעמים יתכן שהן יותר:

רש"י ד"ה ותשקמו. כבר עברו כו'. עד סופו ליתא בע"י:

רש"י ד"ה עוד אחת. עקר כבודם ופארם כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לא בכסף. משום כו'. קרי תשובה בלשון כסף. כצ"ל:

רש"י ד"ה בעלתי בכם. כצ"ל:

דף צח.

גמרא וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז. כצ"ל כנראה מפירש"י:

שם לאליהו דהוה קאי אפיתחא כו'. כצ"ל וכ"ה בע"י:

רש"י ד"ה ואצרוף וד"ה אמגושי. צ"ל בד"א:

רש"י ד"ה שרי חד. דסבר דאיבעי ליה לצאת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה השער הזה. שבעיר היה אותה שעה. כצ"ל:

דף צח:

רש"י ד"ה כגון קיסר. כדכתיב נשיא להם ול"כ מלך. הן לעיל מיני' כתיב ועבדי דוד מלך עליהם אך גם ר"פ לא הקשה מקרא זה וצ"ע:

דף צט.

גמרא רבי אומר שס"ה שנה כמנין ימה"ח. רבי לשיטתו בערכין (לא) דשנה האמורה בבתי ע"ח היא שס"ה ימים ויליף שאר שנים מיניה כדמוכח ביומא ס"ה ב' ע"ש בת"י:

רש"י ד"ה אקוט בדור. ואמלוך עליהם. כצ"ל:

רש"י ד"ה ר"א שס"ה. מה כו' של מרגלים שנה א' לכל יום. כצ"ל:

רש"י ד"ה ועד עכשיו. עד ימה"מ. כצ"ל וכ"ה בע"י. ודע כי דבורי רש"י בכאן מסורסים:
רש"י ד"ה כי מי נח. לאותו זמן משנשבע כו'. כצ"ל:
גמרא כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר. כצ"ל:
שם זה המבזה דבור שנאמר להם לישראל מסיני. כצ"ל:

דף צט:

גמרא רא"א כאילו עשאו לד"ת כו' רבא אמר כו'. דבריהם צ"ל קודם דברי ר"ל וכ"כ הגר"א ז"ל:
רש"י ד"ה כי אכף. כאוכף שעל החמור. כ"ה בע"י:
רש"י ד"ה תורה עומדת לו. למסור לו טעמי תורה וסתריה. כ"ה שם:
רש"י ד"ה כאילו עשאו. לאותו דב"מ. זה קאי ע"ד ר' אבהו:

דף ק.

גמרא [רב פפא אשתלי ואמר כגון הני רבנן כו'. עמש"כ בס"ד בב"מ ע"ג ב] :
שם א"ל האי סיוע קא מסייע ליה. כ"ה גי' סה"י ובד"ח הגיהו לך. ול"נ דאף דבכ"ד לשנן יתיב פלוני קמי פלוני ויתיב וקאמר כו' ר"ל פלוני ראשון אמר כמו לקמן (קיא) ובסוכה (יא) אבל מצינו בע"ז (ס"ד ו) ויתיב ר"א קמיה דר"ה ויתיב וקאמר כו' פירושו דר"ה קאמר כדמוכח שם לקמיה ולכן גם כאן נוכל לפרש דר"ז הוא דקאמר עתיד כו':
שם א"ל ריקה אם לא ראית לא האמנת מלגלג כו'. משמע דההקפדה היתה על מה שאמר כשם שאמרת כך ראיתי (וכ"מ מלישנא דלעיל אלא אי שמיע לך הא כו') ומה שלא הקפיד על מה שלגלג עליו בתחלה ממש אולי לא שמע ריו"ח ורש"י לא פי' כן:
שם ריו"ח אמר לתרופה ממש רשבנ"א כו'. כצ"ל והשאר נראה למחוק:
שם אמר ליה מ"ט לא שכיחת כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה א"ל ההוא סבא. וריו"ח נמי ה"ק כדאמרת. כצ"ל:
רש"י ד"ה כנגד היכל. ומאחורי האולם תא א' כו'. נראה דצ"ל ומאחורי ההיכל או ק"ק עי' ספ"ד דמדות:
רש"י ד"ה לכוי דב"ז. שהשמש והאויר נכנסין כו'. כצ"ל:

דף ק:

גמרא תנא בספרי צדוקים. התוי"ט כתב שבאבות התיר הרע"ב בביה"כ ובמרחץ ול"ד דשם איירי בספרי חכמתם וכאן כ' שאין בהם חכמה:

שם הא שלמה נמי אמרה דאגה כו'. כצ"ל:
שם ועצומים כל הרוגיה. לישנא דקרא הוא במשלי (ז):
שם משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. הוא קרא (במיכה ז':ה'):
רש"י ד"ה לא תיפשוט. לחבלא להפסד. כצ"ל:
רש"י ד"ה נערה. עד שירבה שחור כו'. עמש"כ ע"ד לעיל (סו ב):
רש"י ד"ה מאן דא"ל מעברתא. בין שני שבילות. נראה דצ"ל שבולות עי' מכות (כ' ב):
רש"י ד"ה מה ילד יום. מה יארע היום. כצ"ל:
רש"י ד"ה גנים. צ"ל בשפל גגים:
רש"י ד"ה רבא אמר. נהנין מיגיען כו'. כצ"ל:

דף קא.

גמרא דאיבלע בארזא ואיתעביד ליה ניסא כו'. פשוטו משמע דהבלעת הארז היתה ע"י השד והנס הוא שפלטי'. ורש"י אולי רצה להשוות בליעת ארז זו להא דישעיה דבס"פ החולץ דהוה לאצולא ע"ש:
שם שרי שמן כו'. אולי צ"ל שדי בד' מלשון שדים בסמיכות:
שם ויאמר אם שמוע תשמע לקול כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה כי הא דרי"צ. ובלעו הארז. כצ"ל:

דף קא:

גמרא וכתיב וכהצר לו כו' וישיבהו ירושלים כו'. כצ"ל:
שם וידע מנשה כו'. עיין בע"י כאן הוספת דברים:
שם בת שבע בתו כו'. ל"ד אלא בת בנו עי' לעיל (סט ב) ובע"י ל"ג בתו:

דף קב.

גמרא אחאב עבד את הבעל מעט כו'. כצ"ל:
שם כי שכם בא כ"י כו'. כצ"ל:
שם וידח ירבעם את ישראל כו'. כצ"ל. ובן נבט ליתא במקרא:
שם קול גדול לאמר קרבו פקדות כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה וביום פקדי. בט"ב שבכל שנה מאותן כו'. כ"נ דצ"ל וכוונתו למה שמבואר בסוף תענית בפירושו שבכל ט"ב מתו מהם:
רש"י ד"ה מפתקה. הכתוב וחתום בה. כצ"ל:

רש"י ד"ה שום דופי. גימגום בתלמודו. כצ"ל:
רש"י ד"ה אין אביו. והוא גוזל להקב"ה כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה אחד מכ"ד. בב"ב מפרש כמה הוי הכרע ליטרא. כצ"ל:

דף קב:

גמרא ויאמרו כו'. אל תשמע ולוא תאבה. כצ"ל:
שם ויאמר אצא והייתי רוח שקר כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה אח לשמים. באחשורוש אח לראשו:
רש"י ד"ה דפרע קיני'. הפורע קנאה נוקם חמתו וקנאתו כו'. כצ"ל:

דף קג.

גמרא ויהי אחרי בא אמציהו כו'. כצ"ל והוא שם כ"ה:
רש"י ד"ה מה"ד. שלא לקבל פני מנשה. כצ"ל:
רש"י ד"ה עד כאן. כי מלאכיו משמע ליה דסליק כו'. כצ"ל:

דף קג:

גמרא והארץ נתן לבני אדם. כצ"ל:
רש"י ד"ה שם ע"ג על גופו. ובגמרא שלפנינו איתא על אמתו ובמ"ר ס"פ מצורע שנמצאת כתובת קעקע על בשרו. ונ"ל דמקובל היה בידם לישנא דכתובת קעקע כדאיתא במדרש וס"ל כר"ש במכות (כא) במשנה דא"ח עד שיכתוב את השם ומ"ס כדקס"ד דר"א בריה דרבא שם ומ"ס כדהשיבו רב אשי ע"ש:

דף קד.

גמרא ומשפחות סופרים כו' שוכתים המה כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה המה הקנים. אמר ירמיה כה אמר כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה ומשרה שכינה. והנה איש אלהים בא כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה קטנה לגדול. כדי שתהא זרעו כו'. כצ"ל:
בא"ד ולא קטן וקטנה ממש כו'. וכן במדרש שם איתא שהיו משיאין לבן י"ב שנה:
בסה"ד מבושל כל כך. כצ"ל:

דף קד:

גמרא בא ונשקן כו' והביאן לביתו. כצ"ל:
שם אמר רבא אריו"ח כל המציק כו'. בע"י הגי' א"ר אלעאי בר ברכיה אריו"ח:
רש"י ד"ה אלי. קוננני כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה ה"ג ויגדל דהתם כו'. הוא בעצמו והכא כו' ע"י שליח. יובן ע"פ מה שהביא בפר"ד דרוש כ"ג בשם הראב"ד דכשהמכה ע"י הקב"ה בעצמו אז היא כלה ונחרצה כו' ע"ש:

דף קה.

גמרא אם יבא דוד כו' והוריש את בניך גת. נ"ל דשגרת לישנא דלעיל (ק"ב) בדרשת קרא דלכן תתני שלוחים על מורשת גת נקיט הכא:
שם והנביאים הלעולם יחיו וחזרו והודו כו'. כצ"ל ומה שבינתיים מסובבים בע"י:
שם ויסרו למשפט כו'. ארבב"ח כו'. גי' רש"י א"ר אבא בר כהנא:
שם ר' אליעזר אומר ישובו כו'. כצ"ל בי':
שם והיו צהובין זל"ז. עפירש"י ומזה תמהתי על לשון רש"י בפיה"ת בנשא בפסוק יאר ה' פניו אליך יראה לך כו' פנים צהובות אכן גם בגמרא מצינו לשון זה לשמוש שמחה בחולין (ז' ב) ובנדרים (מט ב) ובש"מ ועי' בערוך:
שם ומ"ד בא על אתונו היה כתיב הכא כרע שכב כו'. הגרי"פ גמגם בראיית פסוק זה והגר"א ז"ל משבש ליה ולע"ד הכוונה מפני שתפס לשון שכיבה אשר מצאנוהו גבי בעילה כדמסיק ולא רבץ כלישנא דיעקב (ויחי) והוא ע"ד שאמרו במ"ר (בלק) על אמרו כי התעללת לשונו סרוח ופי' המ"כ שתפס לשון טומאה כד"א ויתעללו בה. וכן בב"ר פ' פ"ז בפסוק ותאמר שכבה עמי להלן ופרשת כנפיך כו' אבל זו כו' ע"ש:
רש"י ד"ה מואב סיר. דוד כו'. עיין ח"א:
רש"י ד"ה מאן נינהו. דמשום הכי בורר הקב"ה כו'. נראה דהיה כתוב בר"ת דמ"ה ור"ל דמכל הכותים עי' בע"י:

דף קה:

גמרא ייטב כו' ויגדל את כסאו כו' מעין קאמרי ליה. כצ"ל:
שם לא יהא ריחן נודף כאהלים כו'. עי' ברכות (טז) תד"ה אהלים:
רש"י ד"ה מ"ב קרבנות. בין פרים ואילים ז' כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ריחן נודף. כצ"ל:

דף קו.

גמרא מה ארז כו' ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף. כאן מוחלף הסדר מסדרן בקנה ובתענית הגי' מכוונת:

שם שמעתים שוכתים. כצ"ל:

שם ויהיו שקוצים כאהבם. כצ"ל בכ"ף וכן ברש"י:

שם ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. כצ"ל:

רש"י ד"ה אינו עומד במקום מים. שכינה הוא דאמרה. כצ"ל:

בא"ד מפרש באגדה בכה"ג. כצ"ל:

רש"י ד"ה משומו אל. כשמשים הקב"ה פדיון לעמו. כצ"ל:

רש"י ד"ה אוי לה. אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שתעלה ע"ד לעכב ישראל. כצ"ל:

רש"י ד"ה ציים. וצי אדיר לא יעברנו. כצ"ל:

רש"י ד"ה וצים. דכתיב היינו מקום כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מהר שלג. שניר. כי שניר ת"א טור תלגא:

רש"י ד"ה וינזרו לבשת. והלכו אחרי הבשת. כי עבודתם היה דרך בזיון ובשת ע"י פיעור:

דף קו:

גמרא בלעם בר כמה כו' בר ל"ג שנין או בר ל"ד. נראה דמספקא ליה בהנך שני מפני דאמרינן לקמן שנותיו של דואג ל"ד ודאחיתופל ל"ג:

שם סימן גבור כו'. הם סימני דרשות דרי"צ ונשמט סימן דרשה דקרא דגם אל כו':

שם וכי הוה מטי ר"י בעוקצין אשה כו'. כצ"ל:

שם ולבסוף קראו תלמידו. כצ"ל:

רש"י ד"ה הרגו אל חלליהם. והציתו אש כו' ונפל לתוך האש. מה שגמגם עליו הרש"א ששריפת ב"ד איננה אלא ע"י פתילה של אבר עמש"כ בישובו בב"ר ס"פ ס"ה במ"ת בס"ד:

רש"י ד"ה בר ל"ג. דלר"ס בלעם חי' יותר מן ר"י שנה כו'. עמש"כ במ"ר פרשת בלק אות כ"ג במ"ק בס"ד:

רש"י ד"ה במגדל. ומשנה א' באהלות כו' מגדל העומד באויר טומאה בתוכו כלים שבעוביו טהורים. כצ"ל:

רש"י ד"ה שכובשת ירק. דא"מ טומאה ע"י עוקצין כו'. בטהרות רפ"ב לא משתעי בהכי ע"ש:

דף קז.

גמרא אל ימשלו בי דלא לישתעו בי רבנן שביקיה לך אז איתם שלא יכתב סורחני כו'. כ"ה בע"י:

שם נצטרע דכתיב תחטאני באזוב כו'. עפירש"י ונ"ל דגם מסיפא דקרא דריש ומשלג היינו צרעת כדתנינן בהרת עזה כשלג ובקרא והנה ידו מצורעת כשלג וכן במרים ובגיחזי והמ' הוא לשמוש מן:

רש"י ד"ה צרפתני. חשבת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה איכו זממא. רסן ואפסר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה סוחר. דרכו לפנות. נראה דצ"ל לגנות או לפגום:

דף קז:

גמרא אמר לו חזור בך. כצ"ל:

שם הנה נא המקום כו' מכלל דעד השתא לא הוה צר. כצ"ל:

שם העת כו' ולקחת בגדים וזיתים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ויפרץ בו. גיחזי. נראה דצ"ל בגיחזי:

במשנה אבל עומדין בדין. נראה דקאי אתרוייהו ר"ל על דור הפלגה ועל אנשי סדום ור"נ לא פליג אלא על אנשי סדום ולא על דור הפלגה וזהו כוונת רש"י במש"כ ובחדא פליג והתוי"ט ל"ד בזה:

דף קח.

במשנה הגר"א ז"ל גורס עדת קרח קודם דור המדבר ונראה ראיה מפסקי דגמרא דמפרש תחלה עדת קרח ואח"כ דור המדבר:

[**שם אמר ליה אינם עומדים בעדת צדיקים אבל עומדים בעדת רשעים**. לכאורה שפיר קאמרי רבנן ונ"ל דר"נ מפרש לקרא ע"פ מדה י"ט מל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג מדבר שנאמר בזה והוא הדין לחבירו ע"ש:

שם עדת קרח אינם עתידין לעלות כו'. לכאורה עדת קרח הם הר"ן איש השרופים והראיה מהמקרא אינה על הבלועים אולם מצאתי בפירש"י בפסחים (נד) שקורא ג"כ להבלועים עדת קרח וכן הרע"ב בפ"ה דאבות במ"ו] :

גמרא וכתיב יכלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו. כצ"ל וזהו כוונת הגר"א ז"ל:
שם וברבה נידונו שנאמר כל מעינות תהום רבה וכתיב ויסכרו מעינות תהום (ר"ל ולא כתיב כל עי' ב"ר פל"ג ס"ד) אריו"ח כו'. כצ"ל. וכ"ה בע"י:
שם בליעה דגדר כו'. אולי צ"ל דגרר בב' רישין עמש"כ בשבת (קט) ובב"ר שם חשיב שנים אחרים:
שם ולא נח בהם כו'. במקרא כתוב נה בה':

דף קח:

גמרא מן הטהורין שבעה מן הטמאים שנים כו'. משמע לכאורה דשבעה דומיא דשנים מה שנים אינם שני זוגות אף שבעה כן אבל במ"ר פל"ב איתא דהיו ז' זוגות ע"ש ואולי כאן לישנא דקרא נקיט:
שם ואריו"ח מיכן שנאסרו בתה"מ. כצ"ל וכ"ה בע"י:

דף קט.

גמרא [**ת"ר אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא שנאמר כו'**. גי' זאת תמוהה [וכה"ג דקדק התוי"ט לעיל פ"ג מ"ז] שהרי אינה מחדשת על המשנה כלום ונ"ל דט"ס הוא וצ"ל הגי' כמו דאיתא בתוספתא שנאמר כו' רעים וחטאים בעוה"ז לה' מאד לעוה"ב ובזה א"ש ג"כ מימרא דרב יהודה בתרה לפרש אליביה הכפל דרעים וחטאים אולם מצאתי גם כן בבכורות (מ"ח ב) דמביא השׂ"ס ת"ר הוא לפדות ובנו לפדות כו' ואין בה תוספת מאומה על לשון המשנה. וכן בע"ז דף ל"א ת"ר החרצנים והזגין של נכרים לחים אסורין יבשים מותרין כו'] :
שם ערום ילינו מבלי לבוש. כ"נ דצ"ל: הפסוקים אינם מובאים כאן כסדרן במקרא והח"א התעורר בזה ע"ש:
שם כי נח נפשיה דר"י כו' דמא. כצ"ל ובציון הגרי"פ ט"ס וצ"ל מו"ק כ"ה ב':
רש"י ד"ה מעם גר. ונתדלדלו מאדם כו'. בד"ח הוגה מארצם ולכאורה הג"י א"ש טפי דהוא פי' על מאנוש דקרא:
רש"י ד"ה יומם וד"ה אפרסמון. בע"י הד"א וכצ"ל:
רש"י ד"ה א"ל. יתמא למרי דתורא. כצ"ל:

דף קט:

גמרא דעבר במברא יהיב ד' זוזי כו'. ולעיל אמר דניתב חד זוזי כו' ואולי דלעיל הוא לבני עירם ודכאן הוא לאורחים וכעובדא דכובס דמייתא עלה וכדי למונעם מבוא כדלעיל ועוד י"ל דהדיינים הגביהו השער:

שם בקהלם אל תחד כבודי. כצ"ל בל"ו:

שם אבירם שאיבר כו'. כצ"ל בר':

שם בן ראובן בן כו'. בקרא כתוב בני:

[**שם קרח שנעשה קרחה כו'**. עמש"כ במגילה (טו)] :

דף קי.

גמרא ואולת בידיה תהרסנו. כצ"ל:

שם ויקומו כו' ומאתים נשיאי עדה מיוחדים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לקרובי פיתחא. ותפתח הארץ במקום שהן. ויל"פ בריאה דכאן מלשון וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג:מ"ז):

דף קי:

גמרא שורש בעה"ז וענף לעה"ב. ע"ז ד' א':

רש"י (במשנה) **ד"ה מה היום. אף עשרת השבטים אין עתידים כו'**. בד"ח סבבו מלת אין ול"נ דזהו דבור חדש ציון על רישא דמתניתין או להגיה במקומו כן:

רש"י ד"ה וישליכם. כדאמרי' שהוליכם למדינת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ת"ר עשרת השבטים. ואית דמפרשי כו' עד לעה"ב. ליתא בע"י:

רש"י ד"ה האובדים. ולא שמעתי עוד. הרי"ף בע"י כ' דמלת ולא הוא ר"ת ולשונות אחרים ע"ש:

רש"י ד"ה וענף לעוה"ב. נראה דהס"ד ומה"ד **באים הם לעוה"ב שאע"פ כו'**:

דף קיא.

גמרא ל"נ למרייהו דאמרת עלייהו הכי. כ"ה בע"י וכן לקמן:

שם אלא למי שלא למד אפי' חוק אחד. כ"ה גי' הילקוט הביאה הח"א:

שם עתה תראה אשר אעשה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אר"ל שלישי כו'. ובני לוט ובני נחור. כ"נ דצ"ל:

רש"י ד"ה לא ניחא. ל"א שלישית שלישי של שם. כצ"ל:

בא"ד והשלישית משמע שני שליש כו'. נראה משום דנוכל לקרות והשלישיות כאשר בכ"מ קרינן בחולם אף שח"ו:
רש"י ד"ה אף יציאתן ממצרים. שיצאו אחד משלשים רבוא כו'. כצ"ל:

דף קיא:

גמרא זה הרודה את יצרו. הוא לענותו נגד מה שנהנה מעבירה והיא תשובת המשקל שהזכירו חכמי המוסר. עי' ברש"י בפיה"ת (ויקרא כ"ה מ"ג) וכן תפרש הגי' דמגילה זה הדן את יצרו:
במשנה הכה כו' העיר ההוא לפי חרב. כצ"ל:
שם שנאמר החרם כו'. מלת שנאמר ל"ג רש"י וכן הב' והג' עי' רש"א:
שם ושרפת כו' ואת כל שללה שללה ולא שלל שמים. כצ"ל:
שם כאילו אתם מעלים עולה כו'. כצ"ל:
שם ולא ידבק כו' מן החרם וגו' שכ"ז כו'. כצ"ל:
גמ' יצאו הן ולא שלוחן. בשעה"מ הביא בשם ש"מ כ"י שהקשה כיון דקיי"ל אין שליח לד"ע א"כ ליהוי כמו שהדיחו השלוחין מעצמן ותירץ דמיירי שהם מעיר אחרת או כגון שאמרו פלוני ופלוני אמרו לנו לומר לכם לפיכך לא חשיבא להו מילתא ולא גרירי בתרייהו ול"נ דמשמעות שלוחן הוא שליח אחד מדל"ק שלוחיהן כמו בסוטה (מה) ויצאו הן ולא שלוחיהן ואין מדיחים פחות משנים כדמסיק:
שם איתיבי ערים תשע כו'. כצ"ל:
רש"י (במשנה) **ד"ה יחידים. מתוך שהחמרת כו'**. כצ"ל:
רש"י ד"ה הכה. מכלל דשיירא כו' שנשתהו בעיר כו'. כצ"ל:
בסה"ד להיות נדחין עמה. כצ"ל וכ"ה בהרע"ב
רש"י ד"ה יצאו. אם המדיחין עצמן יצאו והדיחום כו' דנין בסייף כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה מקרבך. משמע כו'. כצ"ל:
רש"י ד"ה יושבי עירם. כצ"ל:
רש"י ד"ה חולקין. שבט אחר כו' באותו קצת העיר. כצ"ל:

דף קיב.

גמרא והוצאת את האיש כו' ההיא וגו' איש ואשה כו'. כצ"ל:
שם מ"ט בהמה כמאן דל"פ דמיא כו'. פירש"י אינו מכוון בלשון הש"ס. ועוד דלפי' לא תיאסר חלק האחר אלא באכילה ולשון אסורה משמע אפי' בהנאה כדין בהמת עה"נ

לכן הנלע"ד דר"ח ודאי סובר יש ברירה ולזאת עיסה מותרת וכן הבין הש"א בתשו' פ"ט בבהמה דאסירה ה"ט משום דינקי מהדדי וכסברת רב בביצה (לז ב) ע"ש ויהא סיעתא לפסק הרי"ף והרמב"ם שם כרב ע"ש ברא"ש כיון דר"ח כאן ס"ל גם כן כוותיה:

שם בהמת עה"נ מהו כו' לטהרה מידי נבלה. נראה דשור הנסקל שנשחט לאחר שנגמר דינו אע"ג דאסור בהנאה מ"מ מהניא ביה שחיטה לטהרו מידי נבלה וראיה לזה מהא דס"ל לר"מ בב"ק (עא) דמתחייב בד' וה' וא"כ ע"כ שחיטה היא שוב מצאתי כן להדיא בפירש"י מנחות (קא רע"ב) ע"ש. ואע"פ שאין פירש"י שם מוכרח וכן דברי התוס' שם בד"ה ועגלה ערופה די"ל ע"ד שתירץ ר"ח לרב בכריתות (כא) כגון דאיכא פחות מכזית כו' ע"ש:

רש"י ד"ה קשיא. למ"ד אין חולקין כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מענה את דינם. כצ"ל:

רש"י ד"ה למיהוי כבני מתא. כיון ששהה ל"י נקרא מיושבי העיר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ה"ג אמר מר את כל שללה לרבות כו'. כצ"ל ותיבות אשר בה נ"ל למחוק עי' רש"א:

בא"ד ודוקא שכבר היו כו'. הוא לשון אחר עי' רש"א:

רש"י ד"ה שיער נשים. אי הוה בכלל ואת כל שללה כו'. לכאורה הל"ל בכלל ואת כל אשר בה:

דף קיב:

גמרא ומי שנאכל בתורת בהמתה כו' שא"נ בתורת בהמתה. כצ"ל:

רש"י ד"ה היה בה קד"מ. כונסין אותן לכיפה ומאכיליין כו'. לכאורה תמוה דזה לא נאמר אלא באדם לעיל (פא ב') אבל בבהמה תניא בע"ז (יג) אין מקדישין כו' בזה"ז ואם הקדיש כו' תיעקר כו' ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה וע"ש פירש"י וכ"כ הרמב"ם ברפ"ד מהל' פהמ"ק בהל' חטאות המתות וכן לעיל (פ' א') גבי שור שנגמר דינו שנתערב באחרים דאר"י כונסן לכיפה פירש"י בעצמו ומתים ברעב:

רש"י ד"ה ור"ש היא. ודינייהו לפי חרב כו' ול"א שיחרימו אותם עמהם כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה וכל שקרב. והלכך אצטריך בהמתה. כצ"ל וכן בסה"ד:

רש"י ד"ה תרומה ביד ישראל. ונהי דבאכילה לא שרינן לה (כצ"ל) דשמא היה נותנה לכהן רשע שבתוכה. ק"ק מאי איריא רשע אפי' צדיק נמי דהא גם נכסי צדיקים שבתוכה נשרפין ולמעלה כתב דשמא ה"נ לכהן צדיק שחוצה לה:

רש"י ד"ה אלא בעיר אחרת. והעלו אותו לירושלים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אלא לאו. ואם איתא כו' ממון גבוה הוא לישתרו. וכן אר"ש לעיל שללה פרט כו' וכסף מעשר ולמסקנא דמוקי לה דאסקוה לגוה ונפיל מחיצות היינו דוקא לרבנן דמעשר ממון הדיוט הוא (עיין בבעל המאור) אבל לר"מ דממון גבוה הוא יאכלו כשיבנה החומה דשלל שמים הוא ועמש"כ בפסחים (ז). כ"ז כתבתי לאפוקי מהתוי"ט דמשמע מדבריו דמתניתין אתי ככ"ע אפי' כר"מ. ויש ג"כ עיון בפסקי הרמב"ם דבספ"ד מהל' ע"ז פסק למתניתין דמע"ש יגנזו ובספ"ג מהל' מע"ש פסק דממון גבוה הוא ועי' בכ"מ בפ"ו מהל' בכורים הל"ד:

רש"י ד"ה ואין שאת. וה"ק קרא כי ירבה ממך הדרך או כי כו'. כצ"ל:

דף קיג.

גמרא והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה'. כצ"ל:

שם ויהי דבר ה' אליו כו'. כצ"ל וכן לקמן:

שם אמר ליה שלש מפתחות כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה וליפרקי' וכו'. ומשני כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה דכתיב ואבדתם (בסופו). דהאי לאו שלל שמים הוא. כ"נ דצ"ל:

רש"י ד"ה דכ"ע. והא דקאמר כו' דודאי מילתא קא מפרשי כו' דל"ת עוד לא משמע ליה כו'. כצ"ל ור"ל לכן לא אפשר לדונו בדבר שיצא מה"כ כו' ונלמד דאף כל בנין כגון גנות ופרדסים:

רש"י ד"ה לא יריחו. דכתיב בימיו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה שלש מפתחות. על אוצרות כו' ולא רצה למנות שליח כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה דטרקי' וד"ה דכתיב. (כצ"ל) הד"א וכ"ה בע"י:

דף קיג:

גמרא שנאמר בבוא רשע כו' ועם קלון חרפה. נראה דדריש קלון מלשון קלוי באש ונרדף עם לשון חרון שהוא ג"כ מלשון חרה מני חורב עי' רש"י בפיה"ת פ' בשלח בפסוק וברוח אפיך. ועמש"כ בב"ר פס"ה במ"ק:

סליק בעזר צורי